

BEŞİNCİ ÇAĞIRIŞ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MİLLİ MƏCLİSİNİN
XIV SESSİYASI İCLASININ

PROTOKOLU № 107

Milli Məclisin iclas salonu.
12 noyabr 2019-cu il.

İclasa Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin
*Sədri **O.Əsədov** sədrlik etmişdir.*

İclasda Milli Məclisin 110 deputatı iştirak etmişdir.

Qeydiyyat	(saat 12.05 dəq.)
İştirak edir	106
Yətərsay	83

İclasa dəvət olunmuşlar:

Əli Əsədov, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri.

Yaqub Eyyubov, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini.

Şahin Mustafayev, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini.

Əli Əhmədov, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini.

Fikrət Məmmədov, Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri.

Samir Şərifov, Azərbaycan Respublikasının maliyyə naziri.

Mikayıl Cabbarov, Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyat naziri.

Sahil Babayev, Azərbaycan Respublikasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri.

İnam Kərimov, Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatı naziri.

Oqtay Şirəliyev, Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri.

Ramin Quluzadə, Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat, rabitə və yüksək texnologiyalar naziri.

Pərviz Şahbazov, Azərbaycan Respublikasının energetika naziri.

Azad Rəhimov, Azərbaycan Respublikasının gənclər və idman naziri.

Mədət Quliyev, Azərbaycan Respublikasının müdafiə sənayesi naziri.

* * *

Səfər Mehdiyev, Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri.

Tahir Budaqov, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin sədri.

Rövşən Rzayev, Azərbaycan Respublikası Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri.

Qoşqar Təhməzli, Azərbaycan Respublikası Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin sədri.

Fuad Nağıyev, Azərbaycan Respublikası Dövlət Turizm Agentliyinin sədri.

Anar Quliyev, Azərbaycan Respublikası Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi sədrinin birinci müavini.

* * *

Elman Rüstəmov, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı İdarə Heyətinin sədri.

Şahmar Mövsümov, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun icraçı direktoru.

Əlövsət Baxşiyev, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş naziri.

İbrahim Alışov, Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının Baş icraçı direktoru.

* * *

Şahin Sadıqov, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin İqtisadiyyat və maliyyə-kredit siyasəti şöbəsinin müdiri.

Ələsgər Ələsgərov, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin köməkçisi.

* * *

Vüqar Gülməmmədov, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədri.

Adil Məhərrəmov, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası sədrinin müavini.

* * *

Azər Bayramov, Azərbaycan Respublikası maliyyə nazirinin müavini.

Sevinc Həsənova, Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyat nazirinin müavini.

Ragim Lətifov, Azərbaycan Respublikası fəvqəladə hallar nazirinin müavini

Vaqif Əliyev, Azərbaycan Respublikası mədəniyyət nazirinin birinci müavini.

İdris İsayev, Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin müavini.

Novruz Quliyev, Azərbaycan Respublikası ekologiya və təbii sərvətlər nazirinin müavini.

Sədaqət Qəhrəmanova, Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini.

Səyyad Salahlı, Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin birinci müavini.

İclasın gündəliyinə aşağıdakı məsələlər daxil idi:

1. Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

2. Sosial təminatı və müdafiəni həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının 2020-ci il büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

3. İşsizlikdən sığorta fondunun 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

4. Azərbaycan Respublikasında 2020-ci il üçün yaşayış minimumu haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

5. Azərbaycan Respublikasında 2020-ci il üçün ehtiyac meyarının həddi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

6. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

7. “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

8. “Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respub-

likasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi haqqında (birinci oxunuş).

9. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

10. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2020-ci il üçün xərclər smetası haqqında.

11. Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının 2020-ci il üçün xərclər smetası haqqında.

Aşağıdakı məsələlər müzakirə edilmişdir:

Gündəlik haqqında.

Çıxış etmişdir: Oqtay Əsədov

Təklif: Gündəlik qəbul edilsin

Səsvermənin nəticələri (saat 12.06 dəq.)

Lehinə 107

Əleyhinə 0

Bitərəf 0

Səs vermədi 0

İştirak edir 107

Nəticə: Qəbul edildi

1. Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikası qanununun layihəsi barədə (birinci oxunuş).

Çıxış etmişlər: Oqtay Əsədov, Ziyad Səmədzadə, Samir Şərifov, Mikayıl Cabbarov, Vüqar Gülməmmədov,

Vahid Əhmədov, Aqiyə Naxçıvanlı, Qənirə Paşayeva, Musa Qasımlı, Gövhər Baxşəliyeva, Eldar İbrahimov, Fəzail Ağamalı, Tahir Rzayev, Fazil Mustafa, Siyavuş Novruzov, Rəşad Mahmudov, Əli Məsimli, Novruzəli Aslanov, Ziyafət Əsgərov, Sahibə Qafarova, Elman Nəsirov, Musa Quliyev, Kamilə Əliyeva, Bəxtiyar Əliyev, Əli Hüseynli, Aytən Mustafazadə, Qüdrət Həsənquliyev, Aydın Mirzəzadə, Nəsib Məhəməliyev, Fərəc Quliyev, Tahir Mirkişili, Cavid Osmanov, Aydın Hüseynov, Azər Badamov, Elmira Axundova, Mirkazım Kazımov

Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin Sədri

O.ƏSƏDOV

MİLLİ MƏCLİSİN İCLASI

12 noyabr 2019-cu il. Saat 12.

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri
Oqtay Əsədov sədrlik edir*

Sədrlik edən. Xoş gördük, hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli millət vəkili. Bu gün ölkənin əsas iqtisadi sənədi olan büdcəni və büdcə zərfinə daxil olan sənədləri müzakirə edəcəyik. Bu, əla-mətdar bir günə təsadüf edir. Bu gün ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1995-ci ildə Azərbaycan Respubli-kasının ilk müstəqil Konstitusiyasının qəbul olunduğu gündür. Mən bu münasibətlə sizin hamınızı təbrik edirəm, ölkəmizə xoşbəxtlik, firavanlıq arzulayıram! *(Alqışlar.)*

İndi, hörmətli millət vəkili, xahiş edirəm, qeydiyyat-dan keçək.

Qeydiyyat	(saat 12.05 dəq.)
İştirak edir	106
Yetərsay	83

Çox sağ olun, yetərsay var. İclasa başlaya bilərik. Bu-

günkü gündəliyimizdə 11 məsələ var. Gündəlik sizə paylandı. Xahiş edirəm, gündəliyə münasibət bildirək.

Səsvermənin nəticələri	(saat 12.06 dəq.)
Lehinə	107
Əleyhinə	0
Bitərəf	0
Səs vermədi	0
İştirak edir	107
Nəticə: Qəbul edildi	

Çox sağ olun, gündəlik təsdiq edildi.

Hörmətli cənab Baş nazir və hökumət üzvləri, hörmətli millət vəkilləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin uğurlu inkişaf strategiyası 2019-cu ilin ötən dövründə də iqtisadiyyatın yüksəlişini təmin etmişdir. Ölkənin bütün makroiqtisadi göstəricilərində artım müşahidə olunur.

Keçən ilin aprel ayında möhtərəm Prezidentimizin andiçmə mərasimindəki çıxışında müəyyənləşdirdiyi strateji istiqamətlər üzrə həyata keçirilən islahatlar iqtisadi inkişafımıza yeni dinamika gətirmişdir. İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi sahəsində, xüsusən vergi və gömrük sistemində islahatlardan sonra bu gün genişmiqyaslı struktur islahatları aparılır, dövlət idarəçiliyinə yeni yanaşmalar tətbiq edilir. Ona görə də tamamilə məntiqlidir ki, Dünya Bankının hazırladığı sonuncu “Doing Business” hesabatına əsasən Azərbaycan dünyanın 20 ən islahatçı ölkələri sırasına daxil olmuşdur. Biznesə başlama göstəricisinə görə ölkəmiz dünyada 9-cu yeri tutur. Azərbaycanda ardıcıl xarakter daşıyan islahatlar iqtisadi inkişaf üçün əvvəlki illərdə yaradılmış potensialı daha da möhkəmləndirir.

Hörmətli deputatlar, Bu gün Milli Məclisdə müzakirəsinə başladığımız büdcə zərfi sənədləri ölkə iqtisadiyyatında müşahidə olunan müsbət dəyişiklikləri dolğun əks etdirir. Məruzə və çıxışlarda bu barədə geniş məlumat veriləcəkdir, odur ki, mən bunun üzərində dayanmaq istəmirəm, yalnız bir neçə rəqəmə toxunacağam.

Ötən 9 ayda ümumi daxili məhsulun artımı 2,5 faiz təşkil etmişdir. Burada diqqəti çəkən məqam qeyri-neft sektorunun, qeyri-neft sənayesinin və kənd təsərrüfatının sürətlə artmasıdır.

Oktyabrın 15-də keçirilmiş iqtisadi müşavirədə dövlət başçısı İlham Əliyevin dediyi kimi, "...son illərdə aparılan islahatlar, xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı atılan addımlar öz bəhrəsini verir”.

Hörmətli deputatlar, Ölkəmizin valyuta ehtiyatları son 1 ildə 9 faizdən çox artaraq 48,5 milyard dollar təşkil etmişdir.

9 ayda ölkə iqtisadiyyatına 10 milyard manatdan çox investisiya yatırılmışdır. Bu vəsaitin 60 faizindən çoxu qeyri-neft sektoruna yönəldilmişdir.

Önəmli bir məqamı da vurğulamaq istəyirəm ki, ötən 9 ayda əhalinin gəlirləri 8,9 faiz artmış, inflyasiya isə cəmi 2,6 faiz təşkil etmişdir. Bunlar əhalinin sosial rifahının daha da yüksəlməsinin mühüm göstəriciləridir.

Ölkədə həyata keçirilən düşünülmüş iqtisadi siyasət innovativ inkişafı və dövlətə etimadı daha da möhkəmləndirmişdir.

Parlamentə təqdim edilən sənədlərdən aydın olur ki, iqtisadi göstəricilərin artımı 2020-ci ildə də davam edəcəkdir. İlk növbədə bunu söyləmək lazımdır ki, gələn il dövlət büdcəsinin gəlirləri 24,1 milyard manat, xərcləri

26,9 milyard manat olacaqdır. Bu, cari ilin göstəricilərindən müvafiq olaraq 4,2 faiz və 6,8 faiz çoxdur.

Proqnozlara görə, əsas iqtisadi göstərici olan ümumi daxili məhsul 3 faiz, o cümlədən qeyri-neft sektorunda yaradılacaq məhsul 3,8 faiz artacaqdır. Bunun nəticəsində ümumi daxili məhsulda qeyri-neft sektorunun payı 70 faizə yaxınlaşacaqdır.

Hörmətli deputatlar, Hər il olduğu kimi, 2020-ci ilin dövlət büdcəsi də əhalinin sosial rifahının yüksəlməsinə, dövlətin milli təhlükəsizliyinin və müdafiə qabiliyyətinin güclənməsinə, iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun daha da artmasına, kənd təsərrüfatının stimullaşdırılmasına, dövlət borcu üzrə öhdəliklərin icrasına möhkəm maliyyə əsasları yaradır.

Növbəti ilin dövlət büdcəsinin xərclərinin strukturunda diqqəti çəkən mühüm məqamlardan biri cari xərclərin həcmnin artmasıdır. Belə ki, 2020-ci ildə cari xərclərin həcmi bu ilə nisbətən ciddi şəkildə, yəni 40 faizə yaxın artacaqdır.

Ölkə üçün strateji sahələr olan təhsil xərcləri 38 faizdən çox, elm xərcləri 42 faiz, müdafiə və təhlükəsizlik xərcləri 21 faiz artırılacaqdır. Digər strateji sahələrdə də ciddi artımlar nəzərdə tutulur.

Büdcə sənədlərindən göründüyü kimi, 2020-ci ilin büdcəsi də sosialyönlü olacaqdır. Gələn il sosial müdafiə və sosial təminat xərcləri 31 faiz artırılacaqdır. Nəticədə dövlət büdcəsinin xərclərində sosialyönlü xərclərin xüsusi çəkisi 39 faizə yaxınlaşacaqdır.

2019-cu ildə həyata keçirilmiş iki sosial paketin icrasının gələn il davam etdirilməsi üçün 4 milyard manatadək əlavə vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd etmək istərdim ki, bu sosial paketlərin əhatə dairəsinə 4 milyon 200 min nə-

fər, bütövlükdə isə hər bir azərbaycanlı ailəsi düşür.

2020-ci ildən icbari tibbi sığortanın tətbiqi ilə əlaqədar olaraq səhiyyə xərcləri 1 milyard 369 milyon manata çatdırılır.

Məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə və mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasına göstərilən daimi diqqət gələnlərlə davam etdiriləcəkdir.

Hörmətli deputatlar, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsi və büdcə zərfinə daxil olan sənədlər parlament komitələrinin birgə iclaslarında ətraflı müzakirə olunmuşdur. Bu 3 komitədə keçirilən müzakirələrdə 34 millət vəkili çıxış etmişdir. Bu müzakirələrdən sonra dövlət büdcəsi Milli Məclisin plenar iclasına tövsiyə edilmişdir. Hesablama Palatası da büdcə zərfinə öz müsbət rəyini bildirmişdir. Hesab edirəm ki, plenar iclaslarda aparacağımız müzakirələr səmərəli olacaqdır.

Təklif edirəm, əvvəlcə İqtisadi siyasət, sənaye və sahibkarlıq komitəsinin sədrini dinləyək. Daha sonra maliyyə və iqtisadiyyat nazirlərinə, Mərkəzi Bankın və Hesablama Palatasının rəhbərlərinə söz verək. Əgər etiraz yoxdursa, işimizə başlayaq.

Buyursun Ziyad Səmədzadə.

Z.Səmədzadə, *Milli Məclisin İqtisadi siyasət, sənaye və sahibkarlıq komitəsinin sədri.*

Hörmətli cənab Sədr, hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli millət vəkilləri! Artıq cənab Sədr Oqtay müəllim büdcə zərfinə daxil olan sənədlər, büdcənin əsas parametrləri barədə kifayət qədər məlumat verdi. Mən hesab edirəm ki, komitələrdə keçirilən iclaslarda da bu məsələlər barəsində ətraflı müzakirələr aparılmışdır.

Dünyada, ölkəmizdə bir çox hadisələrlə yadda qalan 2019-cu il artıq sona yaxınlaşmaqdadır. Ötən dövr ərzində Azərbaycanda sözün əsl mənasında inkişaf, tərəqqi, çiçəklənmə baş verməkdədir. İlin əvvəllərindən, yanvar–fevral aylarından daha geniş vüsət alan islahatlar prosesi ölkə həyatının bütün sahələrinə sirayət edib. Bütün istiqamətlərdə – siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni sahələrdə islahatlar prosesi daha da dərinləşməkdədir. Bunu təkcə biz iddia etmirik, söyləmirik, beynəlxalq qurumlar, reyting mərkəzləri, nüfuzlu ekspertlər deyirlər, etiraf edirlər. Beynəlxalq aparıcı maliyyə qurumları bu sahədəki fəaliyyətimizi yüksək qiymətləndirirlər. Eyni zamanda, bu dövr ərzində Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeləri daha da möhkəmlənməkdə və genişlənməkdədir. Elə son bir ay ərzində baş verənlər, Azərbaycanın Türkdilli Dövlətlərinin VII zirvə görüşünə, həmçinin BMT-dən sonra dünyanın ikinci böyük təşkilatı olan və özündə 120 ölkəni birləşdirən Qoşulmama Hərəkatının XVII zirvə görüşünə yüksək səviyyədə ev sahibliyi etməsi deyilənlərə əyani sübutdur.

Dünya, beynəlxalq birlik bir daha güclü, dinamik və sıçrayışlı inkişaf yolunda olan, sabitlik və təhlükəsizlik adasına çevrilən Azərbaycana şahidlik etdi, onu bir daha yaxından tanıdı. Zirvə görüşlərini reallaşdırmaqla Azərbaycan beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin olunmasına əməli addımları ilə növbəti töhfəsini vermiş oldu.

Hörmətli millət vəkilləri, bilirsiniz ki, dövlət büdcəsi ölkənin ali maliyyə, iqtisadi sənədidir. Bu barədə də bu yaxınlarda cənab Prezident Nazirlər Kabinetinin iclasında aşağıdakıları qeyd etmişdir: “Hökumət üzvləri artıq neçə vaxtdır ki, işləyirlər. Deməliyəm ki, gələn ilin büdcəsi həm sosialyönümlü, həm də investisiyayönümlü olmalıdır.

Biz gələn il də ciddi sosial proqramlar icra edəcəyik, əhəlinin yaşayış səviyyəsini yaxşılaşdırmaq üçün önəmli addımlar atılacaq, infrastruktur layihələrinin icrası ilə əlaqədar kifayət qədər vəsaitimiz olmalıdır. Ancaq gələn ilin xərclərinə biz çox böyük diqqətlə baxmalıyıq və burada şəffaflığı tam təmin etmək üçün hökumət gərək təkliflər versin. Tezliklə, ilin sonuna qədər bu təkliflərə baxılacaq”. Prezident bu sözlərlə diqqəti bir daha dövlətin ən ali iqtisadi, maliyyə sənədlərinin vacibliyinə yönəltdi.

Qeyd etmək istərdim ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsi sənədi, digər müvafiq sənədlər ilə birlikdə vaxtında Milli Məclisə təqdim edilmişdir. Bütün komitələrdə vaxtında, geniş və ətraflı müzakirələr aparılmışdır. Büdcə zərfinə daxil olan sənədlər Milli Məclisin komitələrində sizlərin iştirakı ilə kifayət qədər ətraflı müzakirə edilmiş, səslənən təkliflərə münasibət bildirilmiş, xüsusi olaraq vurğulanmışdır ki, qanun layihəsi özünün əhatəliyi, genişliyi ilə fərqlənir və ölkənin iqtisadi, sosial həyatının bütün əsas istiqamətlərini əhatə edir. Ona görə də bəziləri tərəfindən dövlət büdcəsinin müzakirəsinin qapalı şəkildə aparılması, təsdiqi barədə səslənən fikirlər tamamilə yanlış, heç bir əsası olmayan fikirlər kimi qiymətləndirilməlidir. Müzakirələrdə qeyd edildi ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin həm gəlirləri, həm də xərclərinin formalaşması, onların sahələr, strateji proqramlar üzrə bölünməsi, ölkə qarşısında qoyulan strateji məqsədlərin reallaşmasına, onun inkişaf göstəricilərinin yaxşılaşmasına, Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasına xidmət edəcəkdir.

Hörmətli Oqtay müəllim büdcənin əsas parametrləri barədə kifayət qədər danışdı. Qeyd etmək istərdik ki, son illərdə ölkədə aparılan islahatlar, xüsusi ilə də kölgə iqtisadiyyatına qarşı aparılan mübarizə öz töhfəsini vermək-

dədir. Bunu biz vergi, gömrük daxilolmalarında tamamilə aydın görürük. Onu qeyd etmək istərdim ki, 2019-cu ilin 9 ayı ərzində ÜDM-in nominal artımı 1,2 faiz, qeyri-neft sektoru üzrə 7,6 faiz olduğu halda, vergi daxilolmalarının artım tempi 5,7 faiz, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə 12,6 faiz təşkil etmişdir. 2019-cu ilin müvafiq dövründə proqnozun icrası, ümumilikdə, 104,9 faiz, neft sektoru üzrə 95,9 faiz, – bilirsiniz ki, neft hasilatının azalması prosesi var, – qeyri-neft sektoru üzrə isə 109,5 faiz yerinə yetirilmişdir. Aktiv ƏDV ödəyicilərinin cəmi sayı 2019-cu il yanvarın 1-i ilə müqayisədə 2019-cu il noyabrın 1-i tarixinə 32,9 faiz artaraq, 23 min 909 min nəfər təşkil etmişdir. Dövriyyələrdə şəffaflaşma prosesi davam edir, qeyri-neft sektorunun dövriyyəsində, elektron qaimə faktura ilə rəsmiləşən dövriyyənin xüsusi çəkisində əhəmiyyətli dərəcədə artımlar müşahidə edilir. Alkoqollu içkilər üzrə də kifayət qədər artım var. Müqayisə edilən dövrdə tütün istehsalının həcmində 4,7 dəfə, bəyan edilən dövriyyədə 13,4 dəfə, ödənişdə 18,1 dəfə, aksiz vergisi üzrə ödənişlərdə isə 27,1 dəfə artım qeyd olunmuşdur. Tütün məmulatları üzrə istehsalın kəskin artması “Tabaterra” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin fəaliyyətə başlaması ilə əlaqədar olmuşdur.

Mən burada bir məsələni qeyd etmək istərdim ki, dövlət başçısı kölgə iqtisadiyyatının azaldılması ilə əlaqədar olaraq tədbirlərə öz münasibətini bildirərək deyib: “...bütün post-sovet ölkələrində bu problem var və ölkələr çalışırlar ki, bu problemlə mübarizə aparsınlar. Azərbaycanda kölgə iqtisadiyyatına qarşı mübarizə daha mütəşəkkil formada aparılır. Hesab edirəm ki, kölgədən çıxarılaq biznes, əlbəttə, bizim iqtisadi göstəricilərimizi də düzəldəcək”.

Məlumat vermək istəyirəm ki, 2019-cu ilin sentyabr ayında biz bilavasitə Vergilər Nazirliyinin təşəbbüsü ilə Auditorlar Palatası və İqtisadçılar İttifaqı kölgə iqtisadiyyatına dair beynəlxalq bir konfrans keçirdik. Dünyanın aparıcı ekspertləri Azərbaycanda idilər və onlar da birmənalı şəkildə qeyd etdilər ki, son illərdə Azərbaycanda kölgə iqtisadiyyatına qarşı sistemli mübarizə aparılır. Müxtəlif rəqəmlər səsləndirildi. Mən bu gün fürsətdən istifadə edərək, xahiş edərdim ki, Dövlət Statistika Komitəsi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi birlikdə kölgə iqtisadiyyatı haqqında bu və ya digər rəqəmin formalaşmasını bəyan edərdilər. Çünki mətbuatda müxtəlif fikirlər səslənir. Bu fikirlər də, əslində, reallığı əks etdirmir. Avropa ölkələrində, Almaniyada kölgə iqtisadiyyatının həcmi 14–15 faiz arasında təəddüd edir. Bəzən bizim ölkəmizlə bağlı rəqəmləri şişirdirlər. Mən hesab edirəm ki, son vaxtlar görülən tədbirlər kifayət qədər əsas verir ki, biz dünya ölkələri içərisində bu göstəricilər üzrə də geridə qalmayaq.

Son ildə Dövlət Gömrük Komitəsində həyata keçirilən islahatlar ölkədə şəffaf biznes mühitinin formalaşdırılması, gömrük ödənişlərindən yayınma ilə mübarizənin daha da gücləndirilməsi, gömrük proseduralarının sadələşdirilməsi, innovativ metodlarının tətbiqinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi baxımından elektron xidmətlərin sayının artırılması, dövlət büdcəsindən yayınma hallarının qarşısının alınması, Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən proqnozlaşdırılan illik büdcə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini, əlavə olaraq 2 milyard manata yaxın gömrük ödənişlərinin toplanmasını təmin etmişdir. Aparılan islahatlar nəticəsində sərhəd keçid proseduralarının sadələşdirilməsi, “bir pəncərə” və “Yaşıl dəhliz” sistem-

lərinin tətbiqi nəticə etibarlı ilə ticarətin asanlaşdırılmasına, eyni zamanda, tranzit yüklərin daşınmasının sürətlənməsinə öz müsbət təsirini göstərir. Cari il fevralın 1-i tarixindən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Yaşıl dəhliz” və digər buraxılış sistemlərindən istifadə qaydalarına dair imzaladığı 2018-ci il tarixli fərmanın icrasına başlanmış, idxal, eyni zamanda, ixrac əməliyyatları ilə məşğul olan 500-dən çox biznes subyektinə “Yaşıl dəhliz”dən istifadəyə icazə verilmişdir. Görülən tədbirlər nəticəsində 2018-ci və 2019-cu illər ərzində dövriyyəsi qadağan olunmuş və qara bazarda satış dəyəri 100 milyon dollarla ölçülən, ümumi çəkisi 2 tona yaxın narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinin, eyni zamanda, istehlak bazarında haqsız rəqabətə səbəb ola biləcək kontrafakt malların dövriyyəsinin qarşısı alınmışdır. Bütün bunlar 2020-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsində nəzərdə tutulan tapşırıqların yerinə yetirilməsini təmin edəcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə daxilolmaların proqnozu ÜDM-in 4,8 faizi həcmində olmaqla 4 milyard manat nəzərdə tutulur ki, bu da 2019-cü ilin proqnozlarından 2,298 milyon manat və yaxud 8 faiz çoxdur. Ümumiyyətlə, mən bildirmək istəyirəm ki, bu komitələrin iclasında da səsləndi, Azərbaycanda Vergi Məcəlləsi 2001-ci ildə qəbul edilmişdir və artıq o, öz missiyasını yerinə yetirmişdir. Azərbaycan iqtisadiyyatı möhkəmlənmiş, onun maliyyə imkanları artmış, beynəlxalq ticarət əlaqələrimizdə müsbət saldo yaranmışdır. Bununla bərabər, artıq yeni çağırışlar, aparılan sistemli islahatlar kölgə iqtisadiyyatına qarşı mübarizə və digər tədbirlər yeni Vergi Məcəlləsinin qəbul edilməsini zəruri edir. Bu barədə biz komitələrdə fikrimizi bildirdik, hörmətli Mikayıl müəllim də bu fikrin vacibliyinə

münasibətini bildirdi.

Dövlət büdcəsinin formalaşmasında neft gəlirləri amili daim diqqət mərkəzindədir. Dövlət Neft Fondunun yaradılması, onun vəsaitlərindən istifadə ilə bağlı düşünülmüş strategiyanın seçilməsi nəticəsində müstəqilliyinin ilk illərində dövlət xəzinəsi boş olan, ağır şərtlərlə borc alan bir dövlət bu gün qızılvalyuta ehtiyatlarına görə dünyanın aparıcı ölkələri sırasındadır. Hökumətin Dövlət Neft Fondundan 2020-ci ilin dövlət büdcəsinə müəyyən etdiyi transfer məqbuldur və onun optimal həddi kifayət qədər əsaslandırılmışdır. Çox təəssüf ki, bəzən dövlətimizin uğurlarını qiymətləndirməyənlər tərəfindən səslənən “Holland sindromu”, “lənətlənən neft dolları” faktları Azərbaycanı aid edilir, Neft Fondu hesabına görülən irimiqyaslı işlər qiymətləndirilmir. Biz belə hesab edirik ki, yanlış, milli mənafelemizə xələl gətirən bu baxışların heç bir əsası yoxdur. Onlar unudurlar ki, Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinin bir hissəsi dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş vacib xərclərin ödənilməsinə yönəldilir ki, bu da bütövlükdə ölkəmizin iqtisadi gücünün artmasını, qlobal miqyaslı layihələrin fəal iştirakçısına çevrilməsini təmin etmişdir. Bakı–Tbilisi–Ceyhan, Şahdəniz, Şimal–Cənub Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi, Bakı–Tbilisi–Qars, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı, digər taleyüklü layihələr, əhəmiyyət kəsb edən bir sıra sosial layihələr Neft Fondunun vəsaitləri hesabına reallaşmışdır. Bu barədə Prezident İlham Əliyev deyir: “Bizim neft satışından əldə etdiyimiz gəlirlər artır. Əlbəttə, bu gəlirlər çox şəffaf şəkildə Neft Fondunda cəmləşir. Bu, həm bizim maliyyə sabitliyimiz üçün lazımdır, həm də bu vəsaiti gələcək nəsillərə əmanət kimi saxlamalıyıq. Ancaq bununla bərabər, ölkə qarşısında duran təcili, təxirə-

salınmaz tədbirlərin görülməsi üçün, əlbəttə ki, biz bu imkanlardan istifadə etməliyik”.

Büdcə layihəsində bir barel neftin qiyməti barədə. Əvvəla qeyd edim ki, heç bir dövlət global risklərdən tam sığortalanmamışdır. Dünya bazarında neftin qiyməti bir çox hallarda bizdən asılı olmayan subyektiv amillərdən asılıdır. Amma Azərbaycan dövləti bu məsələyə çox həssaslıqla yanaşır. Müxtəlif ssenarilər hazırlanır, müqayisəli təhlillər aparılır, risklərin minimuma endirilməsi üçün qabaqçılıq tədbirlər görülür. 2019-cu ilin dövlət büdcəsinin qəbulu prosesində, hələ bir il bundan qabaq təklif edirdilər ki, neftin qiyməti 40 dollar götürülməlidir, hökumət büdcəni şişirdir. Reallıq onu sübut etdi ki, hökumət və parlament düzgün qərar qəbul etmişlər. Neftin bir barelinin qiymətini o vaxt 60 dollar müəyyən etmişdik. 2019-cu ilin 9 ayında neftin bir barelinin qiyməti 67,9 olmuşdur. 2020-ci il üçün neftin bir barelinin 55 dollar çərçivəsində proqnozlaşdırılması büdcənin ortamüddətli dayanıqlığının təmin edilməsi baxımından da daha məqbul hesab edilir ki, bunun da kifayət qədər əsasları var. Biz “Büdcə sistemi haqqında” Qanun qəbul etdik, bu Qanun da bizim risklərdən qorunmamız üçün obyektiv şərait yaradır. Çox təəssüf ki, elə 55 dollarla əlaqədar olaraq bəzi mətbuat səhifələrində bildirilirdi ki, Azərbaycan dövləti büdcəni şişirtmək üçün neftin bir barelinin qiymətini 55 dollar götürüb. Amma reallıq göstərir, biz bunu etməsək, təbii ki, düzgün olmazdı. Çünki aparılan hesablamalar bunları göstərir.

Dövlət büdcəsi xərclərinin həcmi, strukturu, başlıca istiqamətləri barədə ətraflı müzakirələr aparıldı və xüsusi olaraq vurğulandı ki, hökumət son 15 ildə ardıcıl olaraq ölkənin sosial inkişafını təmin etmək üçün düşünülmüş

addımlar atıb. 2020-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsində büdcə xərclərinin 2016-cı ilə nisbətən 1,5 dəfə artırılması, ÜDM-də xüsusi çəkisinin 32,3 faizə çatdırılması nəzərdə tutulur. Bu, kifayət qədər yüksək rəqəmdir və ölkənin davamlı inkişafını, maliyyə əsaslarını möhkəmləndirməyə xidmət edir. Bir sıra obyektiv amillərə əsasən dövlət büdcəsinin cari xərclərinin xüsusi çəkisi 64,2 faiz təşkil edəcəkdir ki, bu da son ildə ən yüksək hədd hesab edilir. Cari xərclərin əsas maddəsi müdafiə olunan xərclər – əməyin ödənişi, pensiya və müavinətlər, ərzaq, dərman xərcləri hesab edilir. Onun büdcə xərclərində xüsusi çəkisi 39,7 faiz olacaqdır. 2020-ci ilin dövlət büdcəsində müdafiə olunan xərclərin ayrılan həcmi respublikanı, – mən xahiş edirəm bu rəqəmə diqqət eləyək, – 2020-ci ilin büdcəsində nəzərdə tutulan müdafiə xərcləri 1994–2002-ci illərdə dövlət büdcələrinin cəmindən çoxdur. Baxın, 8 il, mən dollarla hesablamışam, 1994–2002-ci illərdə dövlət büdcələrinin cəmi xərci 2020-ci ilin müdafiə olunan xərclərindən azdır. Bax, bu məqamda ulu öndər Heydər Əliyevin ötən əsrin sonlarında dediyi bir fikri qeyd etmək istərdim: “Bilirsiniz, sadə Azərbaycan vətəndaşı buna çox açıq gözlə, obyektiv baxmalıdır. Sadə Azərbaycan vətəndaşı tədricən fayda götürür. Belə təsəvvür etmək olmaz ki, elə bir gün yetişəcək sadə Azərbaycan vətəndaşına göydən, yaxud kimdənsə içərisində, nə bilim, nə qədərsə pul, yağ və digər şeylər olan bağlama gələcəkdir. Bilirsiniz, indi biz nə ediriksə, hər ay sadə Azərbaycan vətəndaşına praktiki olaraq xeyir gətirir. Bu, realıqdır. Siz ətrafa nəzər salın, görün 5 il, 3 il əvvəl necə idi. Rusiyada rublun vəziyyətinə baxın. Bir dollar 6 rubl idi, indi təxminən 20 rubla qalxmışdır. Azərbaycanda vəziyyət necədir. Manat sabitdir, 1994-cü ildə inflyasiya 1600 faiz

idi, indi isə inflyasiya yoxdur. Rusiyada baş verənlər bizi çox narahat edir – bu, Azərbaycana da mənfi təsir göstərə bilərdi. Biz tədbirlər gördük, bunun qarşısını aldıq, yol vermədik. Bax, bu, Azərbaycan vətəndaşının götürdüyü konkret praktik faydadır. İslahatlar keçirilir, iqtisadiyyat inkişaf edir. Ötən illərdə sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalı hər il 10, 15, 20, 25 faiz aşağı düşürdü. İndi isə təkcə son 8 ayda sənayedə artım 0,9 faiz olmuşdur. Bu, az olsa da, hər halda artımdır, azalma deyildir. O ki qaldı neftə, hərə öz bildiyi kimi hesablayır. Bizim isə öz hesablamalarımız var. Hər bir ekspert özü düşündüyü kimi danışır. Bizim konkret planlarımız, proqnozlarımız var. Neft və qaz yataqlarının işlənilməsinə dair proqramı ardıcıl olaraq həyata keçirərək iqtisadiyyatın və xalqın rifah halının yüksəlişini təmin edəcəyik”.

20 il bundan qabaq deyilən sözlər bu gün artıq reallığa çevrilmişdir. Mən bir daha demək istəyirəm ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin yalnız müdafiə olunan xərcləri 9 ilin cəmi büdcəsinə bərabər olmuşdur. Hesab edirəm ki, əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. 2002-ci ildə iqtisadiyyata, ölkənin müdafiə və hüquq mühafizə orqanları ilə bağlı xərclərinə büdcədən cəmi 170 milyon dollar ayrılmışdır. Belə kəskin fərqlər ona görə yaranmışdır ki, iqtisadi gücümüz kifayət deyildi. Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2020-ci ildə ölkənin müdafiə, milli təhlükəsizlik, hüquq mühafizə orqanlarının xərci 3,3427 milyard olacaqdır.

Müzakirələrdə o da qeyd olundu ki, dövlət büdcə xərclərinin sahələr üzrə bölünməsi dövlətin müəyyən etdiyi və sosial-iqtisadi inkişaf məqsədlərinin, ölkənin müdafiə qabiliyyətinin daha da möhkəmlənməsinə nail olmağa imkan yaradacaq. Cənab Sədr təhsillə əlaqədar və digər xərclər barədə dedi, mən vaxtınızı almaq istəmirəm.

Dövlət büdcəsində ölkənin milli təhlükəsizliyinin, suverenliyinin qorunması ilə bağlı müvafiq vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Bu barədə İlham Əliyevin hələ 2013-cü ildə dediyi fikirləri səsləndirmək istəyirəm: “Bəzi hallarda vəziyyətlə yaxından tanış olmayan, yaxud da qərəzli mövqedə dayanan beynəlxalq qurumlar buna görə bizi tənqid etməyə çalışırlar ki, Azərbaycanda silahlanma prosesi gedir və hərbi xərclər artır. Onlar bilməlidirlər ki, Azərbaycanın dövlət büdcəsi son 4 il ərzində 10 dəfə artıbdir. Əlavə artımlar nəticəsində daha çox artacaq və hərbi xərclərin çoxalması da obyektiv zərurətdən doğur. Biz bu sahəyə diqqətimizi bundan sonra da yönəldəcəyik. Azərbaycanın artıq çox güclü müdafiə potensialı var. Bu, bölgədə ən böyük potensialdır və biz bunu artırmalıyıq”.

2020-ci ilin büdcəsi də məhz bu tələblərə cavab verir. Azərbaycan özünün həm müdafiə qabiliyyətini gücləndirməli, həm də iqtisadi təhlükəsizliyinin, ölkəmizin iqtisadi gücünün artması və bu əsasda əhalinin keyfiyyətli yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsi istiqamətində daha cəsarətli addım atmaq imkanına malik olmalıdır. 2020-ci ilin büdcəsi ümumdaxili məhsulun xüsusi çəkisini artıran səviyyədə təmin edəcəkdir. 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsində adambaşına düşən büdcə xərcləri 1577 dollar təşkil etmişdir ki, bu da 2015-ci illə müqayisədə 1,5 dəfə yüksəkdir. 2000-ci illə müqayisədə Azərbaycanın büdcə xərcləri adambaşına 14,7 dəfə artmışdır. Mən bunu ona görə deyirəm, bəzən xarici ekspertlər Bakıya gələndə, görüşlər keçirəndə bizə irad tuturlar ki, siz büdcə xərclərini niyə artırırırsınız. Azərbaycan hökumətinin, Azərbaycan Prezidentinin mövqeyi ondan ibarətdir ki, biz yaxın zamanlarda da olmasa, orta müddətdə inkişaf etmiş ölkələrin səviyyəsinə çataq. Əgər belə bir hədəf qoyul-

muşdursa, ÜDM-ə görə çatmaq istəyiriksə, təbii ki, biz büdcə xərclərinə görə də çatmalıyıq. Onda biz, sözün əsl mənasında, keyfiyyətli inkişafı təmin edə bilərik.

Bir neçə kəlmə Azərbaycan dövlətinin borclanma siyasəti barədə. Azərbaycan dövlətinin borclanma siyasəti ilk növbədə ölkənin milli maraqlarına cavab verir. Azərbaycanda xarici borcların ümumi daxili məhsula nisbəti cəmi 17–18 faizdir. Bu da riskli deyil. Dünya ölkələri içərisində biz ən az borcu olan ölkələr sırasındayıq. Ölkələr var ki, ümumiyyətlə, onlara borc vermirlər. Amma Azərbaycan MDB məkanında da ən az borca malik olan ölkələrdən biridir və bu sahədə Azərbaycan dövlətinin inkişaf strategiyası var. Mən Maliyyə Nazirliyinə təşəkkür edirəm, hökumətə təkliflər verdi, cənab Prezident də dəstəklədi. Artıq Maliyyə Nazirliyinin yanında borclanma üzrə böyük bir təşkilat olacaq. Borclanmanı mən nəyə görə deyirəm? Çünki bəzən mətbuatda deyirik, borc alırıq, borc alırıq. Qloballaşan dünyada hər bir dövlət borc almalıdır. Biz innovasiyalar, müasir avadanlıq, informasiya texnologiyası gətirməliyik. Bunların hamısı valyuta tələb edir. Amma valyutanı sərf edəndə ölkəmizin ümumi inkişaf səviyyəsi yüksəlir ki, bu da birmənalı şəkildə dövlət tərəfindən dəstəklənir. Azərbaycan dövlətinin Prezidenti borclanma siyasətini ciddi nəzarətə götürmüşdür və siz də görürsünüz ki, o, dəfələrlə deyir ki, biz bundan sonra da bu borcun azalmasına nail olmalıyıq.

Dövlət büdcəsinin kəsiri barədə. Büdcə kəsirinin 3,3 faiz proqnozlaşdırılması reallığı əks etdirir. Buna da bizim opponentlər öz etirazlarını bildirirlər. Avropa Birliyi dövlətlərində guya 3 faizdən artıq büdcə kəsiri olmur. Bu, qəti yalandır. Azərbaycanın milli maraqlarına cavab vermir. Son 20 il ərzində bizdə 2 faizdən artıq büdcə kəsiri

olmur. 3,3 faiz reallıqdan irəli gəlir. Çünki biz iri layihələr həyata keçirməliyik, daxili borclanmaya getməliyik. Bütün bunların hamısı dövlət nəzarətindədir və mən hesab edirəm, komitədə də bu, xüsusi vurğulandı ki, Azərbaycan dövlətinin 2020-ci il üçün büdcə siyasəti və büdcə kəsiri ilə əlaqədar mövqeyi kifayət qədər məqbuldur və komitələrin iclasında da maliyyə naziri, hörmətli Samir müəllim bu məsələyə ciddi reaksiya verdi.

Bilirsiniz, mən vaxtınızı çox almaq istəmirəm, amma biz gərək indi dövlət büdcəsinin bu qədər artdığı şəraitdə real iqtisadi inkişafı təmin edək. Real iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün qeyri-neft sektorunun üstün inkişafı, sənaye məhəllələrinin, sənaye parklarının potensialından səmərəli istifadə edilməsi, emal sənayesinin strukturunun təkmilləşməsi, demoqrafik inkişafı məşğulluq arasında əlaqələrin tənzimlənməsi ən vacib məsələlərdən biridir. Cənab Prezidentin verdiyi tapşırıqlardan sonra demoqrafik inkişaf və iqtisadi artımla bağlı biz hesablamalar aparırdıq ki, bunların arasında nisbət necə olmalıdır? Bir faiz əhali artırsa, yeni iş yerləri nə vaxt yaradılmalıdır. Biz bilirik ki, mədəniyyət sənayesi inkişaf edir, gəlirlər artır, amma orada işçilərin sayı azalmağa gedir. Ona görə də hər bir halda, biz hesab edirik ki, İqtisadiyyat Nazirliyi digər strukturlarla birlikdə bu məsələyə diqqətlərini artıracaqlar. Açıqını deyim ki, baxsaq, gərək son aylarda, illərdə məşğulluq siyasəti məsələsi nə qədər ön plana çəkilir. Eyni zamanda, gərək iqtisadiyyatımızın inkişafı üçün sahibkarlara dəstəyi artırmaq. Burada hörmətli Elman müəllim yəqin ki, çıxışında deyəcək, cənab Prezident dəfələrlə bankların fəaliyyətindən narazılığını bildirmişdir. Bank sektorunda yaranmış problemlər iqtisadi fəaliyyəti məhdudlaşdırmışdır, real sektora kifayət qədər dəstək həyata keçirilmir.

Devalvasiyanın təsirlərinin aradan qaldırılması istiqamətində görülən işlər kifayət etmir. Kredit faizləri həddən çox yüksəkdir. Bu məsələ barədə çoxdan danışılır. Amma görülən işlər kifayət deyildir. Bu gün manatın sabitliyinin qorunması ilə əlaqədar görülən işlər təqdirəlayiqdir. Mərkəzi Bankın apardığı siyasət kifayət qədər məqbuldur və bu, bütövlükdə ölkənin pul siyasətinin milli təhlükəsizlik, iqtisadi təhlükəsizlik siyasəti ilə əlaqələndirilməsinə imkan yaradır.

Biz dünyanın bank faizləri ən yüksək və ən az olan ölkələrini təhlil etdik. Ölkələr var, 15, 20, 30 faizdir, ölkələr var ki, orada faizlər 0,5–1 arasındadır. Biz demirik ki, bu gün olsun, amma hədəf kimi qoymaq olar və dialoqa getmək lazımdır. Banklara inamı artırmaq lazımdır ki, istehlak kreditləri əvəzinə, real sektora daha çox vəsaitlər ayrılısın.

Bir neçə kəlmə mən inflyasiya haqqında demək istəyirəm. Kifayət qədər məqbuldur. İnflyasiya sıfır olsa, deməli inkişaf yoxdur. Harada inkişaf varsa, orada inflyasiya var. Ona görə Azərbaycan hökumətinin, Azərbaycan dövlətinin inflyasiya barədə mövqeyi tamamilə məqbuldur. Tamamilə məqbuldur çünki, dövriyyəyə bu qədər pul buraxılır. Oqtay müəllim dedi 4 milyard manat. Təbii ki, bunlar inflyasiyanı gətirən amillərdir. Amma Azərbaycanda onun tənzimlənməsinin kifayət qədər məqbul formaları yeridilmişdir.

Bir neçə kəlmə ilə komitələrdə deyilən fikrimi yekunlaşdırmaq istəyirəm. Müzakirələrdə o da vurğulandı ki, sahibkarlıq təşəbbüsünü tam həyata keçirməyə, əmək və kapital bazarlarında məhdudiyyətləri aradan qaldırmağa, məhsuldarlığın artmasını təmin etməyə imkan verən struktur islahatları davam etməlidir. Hamımız dərk etməliyik ki, biz həyatımızın dinamikasındakı keyfiyyətli sıçrayışın müasirləriyik. Yeni texnologiyalar, ictimai həyatın bütün sahələrində keyfiyyətli dəyişikliklər yaradır. Bu

dəyişikliklərin sürəti həddən artıq yüksəkdir. Yeni texnologiyaların dinamizmi müasir dünyanın əksər proseslərinin gözlənilməzliyini gücləndirir. Rəqəmsal iqtisadiyyat inkişaf edir. Azərbaycanda proqram var. Bu yaxınlarda innovasiya çərçivəsində böyük tədbirlər keçirilirdi. Amma, eyni zamanda, yeni problemlər yaranır.

Rəqəmsal iqtisadiyyat 60-dan yuxarı ixtisasın əvəz edilməsini təmin edəcək. Rəqəmsal iqtisadiyyat dünyada yüz minlərlə, milyonlarla işsizlik yaradacaq. Ona görə bir çox dövlətlər, hətta lider dövlətlər indidən rəqəmsal iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf etdirməklə yanaşı, eyni zamanda, xüsusi proqramlar hazırlayırlar ki, məşğulluq problemi həll edilsin. Hesab edirəm ki, Azərbaycan da bu problemi inkişaf etdirir. Rəqəmsal iqtisadiyyat bizim həyatımızın tələbidir. İnnovativ iqtisadiyyat, bilikli iqtisadiyyat, insan kapitalının gerçəkləşməsi, təbii ki, bu məsələləri də genişləndirəcəkdir. Mən arzu edirəm ki, Azərbaycanda da bu kimi proqramlar olsun.

Hörmətli Oqtay müəllim, hörmətli cənab Baş nazir. Biz dəfələrlə millət vəkilləri ilə proqnozlar haqqında fikirlərimizi danışırıq. Azərbaycanda da proqnozlaşma işində, baxmayaraq, sovet sistemi dağıldı, böyük işlər görülüb. Regional inkişaf, məşğulluq proqramları var, digər sahələrdə proqramlar var. Dövlət büdcəsinin 40 faizə qədəri proqramlara yönəldilir. Amma, eyni zamanda, bilməliyik ki, qloballaşan dünyada proqramların həddi də dəyişir. Müstəqil dövlətlərin 90 faizində, mən deyərdim ki, inkişaf etmiş ölkələrdə strateji planlaşma var. Strateji planlaşma Yaponiya, Koreya, Sinqapur, Malayziya, Almaniya, Fransa kimi ölkələrin inkişafını müstəsna yüksəklərə qaldırdı. Nə üçün bizdə strateji proqramlar olmasın? Buna görə mən arzu edirəm ki, bu barədə cənab Baş nazirə də

fikirlərimi bildirdim, gələcəkdə strateji proqnozlar etməliyik. Biz emal sənayesinin strukturunu təkmilləşdirmək üçün mütləq proqnozlara baxmalıyıq.

Hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli cənab Sədr, 10 il ərzində ümumi daxili məhsulun artımı ilə məşğulluğun artımındakı strukturla bağlı biz araşdırmalar aparırıq. Müəyyən sahələrdə disproporsiyalar var. Bu disproporsiyanın olması da ondan irəli gəlir ki, bizim proqnozlarımız kifayət qədər azdır, kifayət qədər sanballı olmalıdır, alimlər də, mütəxəssislər də cəlb edilməli və dünya təcrübəsindən də bəhrələnməliyik.

Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli qonaqlar. Azərbaycan dövlətinin 2020-ci il büdcəsi bir növ Azərbaycanın XXI əsrdə iyirmi illiyinə qiymət verməkdir. 21-ci əsrin əvvəllərində Azərbaycanın iqtisadi inkişaf göstəriciləri, yoxsulluq, işsizlik səviyyəsi və 21-ci əsrin 2020-ci ilində bu göstəriciləri müqayisə edəndə bir azərbaycanlı kimi hamımız qürur hissi keçirməliyik ki, Azərbaycan, görün, nə qədər inkişaf yolu keçmişdir. Bu inkişaf yolunun əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur və bu gün cənab Prezident bu siyasəti uğurla davam etdirir. Biz əminik ki, 2020-ci ilin büdcəsi uğurla yerinə yetiriləcək. Bunun nəticəsində ölkəmizin daha yüksək iqtisadi inkişaf sürəti səviyyəsi təmin olunacaqdır. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Çox sağ olun. Buyurun, maliyyə naziri hörmətli Samir Şərifov.

S.Şərifov, *Azərbaycan Respublikasının maliyyə naziri.*

Hörmətli cənab Sədr, hörmətli Baş nazir, hörmətli millət vəkilləri, hökumət üzvləri, xanımlar və cənablar! Ölkəmizdə köklü sosial islahatların davam etdirilməsinə və daha da dərinləşməsinə xidmət edən 2020-ci il üçün dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi və büdcə zərfinə

daxil olan sənədlər toplusu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən Milli Məclisə təqdim olunmuşdur. 2020-ci ilin icmal və dövlət büdcələrinin layihələri Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni makroiqtisadi reallıqlarını özündə əks etməklə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn tələblər, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyevin müəyyən etdiyi ölkənin strateji inkişaf prioritetləri və sosial-iqtisadi hədəfləri, qlobal iqtisadiyyatda gedən proseslərin icmal və dövlət büdcələrinin göstəricilərinə ehtimal olunan təsirləri nəzərə alınmaqla tərtib olunmuşdur. Büdcənin tərtibində İqtisadiyyat Nazirliyinin 2020–2023-cü illər üçün hazırladığı ölkənin makroiqtisadi proqnoz göstəriciləri əsas götürülmüşdür. Qeyri-neft gəlirlərinin artırılması, dövlət maliyyəsinin neft gəlirlərindən asılılığının mərhələlərlə azaldılması, orta və uzunmüddətli dövr üçün büdcə vergi siyasətinin başlıca istiqaməti olacaqdır. Bunun əsas aləti kimi büdcə qaydasında təsbit olunmuş qeyri-neft baza kəsinin idarə edilməsi çərçivəsi çıxış edir.

“Büdcə sistemi haqqında” Qanunun 11-ci maddəsinə əsasən tətbiq olunan büdcə qaydası növbəti büdcə üzrə icmal büdcənin qeyri-neft baza kəsinin, yəni icmal büdcənin qeyri-neft gəlirləri ilə dövlət borcu üzrə faiz ödənişləri istisna olmaqla, icmal büdcənin digər xərcləri arasında fərqi qeyri-neft ümumi daxili məhsula nisbəti cari ilin müvafiq göstəricisindən az olmasını tələb edir. İcmal büdcənin qeyri-neft baza kəsinin qeyri-neft ümumi daxili məhsulda xüsusi çəkisinin ardıcıl şəkildə azaldılması üzrə müddət və konkret hədəf göstəriciləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 22 dekabr tarixli 431 nömrəli Fərmanı ilə təsbit olunmuşdur.

2018-ci ildə həmin göstərici 33,2 faiz olmuş, fərmana müvafiq olaraq onun 2019–2022-ci illər ərzində 31,1 faizdən 28,1 faizədək və ya 3 faiz bənd azalması nəzərdə tutulur. 2019-cu ildə artıq 30,3 faiz səviyyəsində qərarlaşacağı gözlənilən qeyri-neft baza kəsinin qeyri-neft ümumi daxili məhsula nisbəti 2020-ci il üçün təqdim olunmuş büdcə zərfində 29,1 faiz həddində proqnozlaşdırılır ki, bu da həmin göstəricinin hədəflərindən daha yüksək sürətlə azalacağı ehtimalını artırır. Xərclər siyasətinə gəldikdə isə büdcənin sosialyönlü xərclərinin ümumi büdcə xərclərində xüsusi çəkisinin əhəmiyyətli artırılması 2020-ci il üçün dövlət büdcəsini səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlərindəndir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyev tərəfindən ölkə əhalisinin sosial müdafiəsinin daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində 2019-cu ildə növbəti dəfə bir sıra mühüm qərarlar qəbul edilmişdir. Sosial müavinət və təqaüdlər orta hesabla 92 faiz, minimum əmək haqqı 92 faiz, minimum pensiya məbləği 72 faiz, dövlət büdcəsindən maliyyələşən və maliyyə yardımı alan təşkilatlarda çalışanların əmək haqları orta hesabla 50 faiz artırılmışdır. Cari il üzrə yuxarıda sadalanan artımların maliyyə tutumu 2,3 milyard manata bərabər olmaqla, 4,2 milyon nəfəri əhatə edir. 2019-cu ildə tətbiq olunmuş artımların 2020-ci ilə təsiri və 2020-ci ildə bəzi sosial xərclər üzrə gözlənilən artımlar üçün növbəti ilin dövlət və icmal büdcələrindən əlavə olaraq 4 milyard manat vəsaitin yönəldilməsi planlaşdırılır. Yuxarıda qeyd olunan qərarlar bir müddət əvvəl manatın xarici şoklar nəticəsində alıcılıq qabiliyyətinin itirilməsinə rəğmən, ölkə əhalisinin maddi rifahının artırılması məqsədlərini güdür.

Bu səpkidə digər önəmli qərar fiziki şəxslərin problemlı kreditlərinin həllinə yönəlmiş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu ilin 28 fevral tarixli fərmanını qeyd etmək yerinə düşərdi. Bu fərman ilə fiziki şəxslərin banklara 10 min ABŞ dollarınadək xarici valyutada olan əsas kredit borclarının manatla artmış hissəsinin dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənilməsi vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur. Həmin vəzifənin icrası olaraq cari ilin dövlət büdcəsindən kredit alan 591575 nəfərə 633 milyon manat vəsaitin ödənilməsi təmin edilmiş, eyni zamanda, 17 min manatadək vaxtı ötmüş kreditlərin ödənilmə müddətlərinin dövlət zəmanəti əsasında 5 ilə uzadılması üçün Mərkəzi Bankdan 478 milyon manat yönəldilmişdir.

Növbəti ildə icbari tibbi sığortanın tətbiqinin yeni mərhələsinin başlanması, ali məktəblərdə dövlət sifarişi ilə qəbul olunanların sayının, ölkədə ehtiyac meyarının həddinin və yaşayış minimumum məbləğinin artırılması da nəzərdə tutulur. Bununla yanaşı, dövlət idarəetmə, müdafiə, milli təhlükəsizlik, kənd təsərrüfatı, məşğulluq tədbirləri, beynəlxalq əlaqələr, habelə sosial və infrastruktur təyinatlı layihələr və ya digər dövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı maliyyə təminatının yaradılması 2020-ci ilin dövlət büdcəsi xərclərinin 26 milyard 914 milyon manata çatdırılmasını, yaxud cari illə müqayisədə 6,8 faiz, 1 milyard 724 milyon manat artırılmasını şərtləndirmişdir. Dövlət büdcəsi xərclərinin 3 il əvvəlki səviyədən 50 faizdən artıq artırılması və həmin artımların əsas hissəsinin məhz xalqın rifah halının yaxşılaşdırılmasına yönəldilməsi ölkə Prezidentinin xalqın güzəranına verdiyi müstəsna əhəmiyyətin və göstərdiyi qayğının əyani sübutudur. Digər tərəfdən, dövlət büdcəsi xərclərinin əhəmiyyətli artması və onların təyinatı üzrə xüsusi

çəkilərində baş verən dəyişikliklər makroiqtisadi və makro-fiskal sahələrdə yeni çağırışları formalaşdırmaqla makroiqtisadi sabitliyin qorunması, fiskal və monetar siyasətlər arasında səmərəli əlaqələndirilmənin saxlanılmasının vacibliyini bir daha təsdiq edir. Uzunmüddətli dövrdə büdcə dayanıqlığının təmin edilməsi, artan büdcə xərclərinin büdcəsinin, əsasən, qeyri-neft gəlirlərinin artımı hesabına qarşılınması vəzifəsinin nə dərəcədə aktual olduğunu bir daha gündəmə gətirir.

İcazə verin, dövlət büdcəsinin əsas parametrləri barədə məlumatları təqdim edirəm. 2020-ci il üçün dövlət büdcəsinin gəlirləri 24 milyard 135 milyon manat təşkil edəcəkdir ki, bu da cari illə müqayisədə 967 milyon manat və ya 4,2 faiz çoxdur. Gəlirlərin 10 milyard 605 milyon manatı və yaxud 43,9 faizi qeyri-neft sektoru üzrə daxilolmaların, 13 milyard 530 milyon manatı və yaxud 56,1 faizi neft gəlirlərinin payına düşəcəkdir. Cari illə müqayisədə gəlirlərin tərkibində xüsusi çəki nisbətində neft gəlirləri 3 faiz bənd azalmış, müvafiq olaraq qeyri-neft gəlirlərinin xüsusi çəkisi isə 3 faiz bənd artmışdır. 2020-ci ildə vergi orqanlarının xətti ilə dövlət büdcəsinə 7 milyard 875 milyon manat, 2019-cu illə müqayisədə 559 milyon manat və ya 7,6 faiz çox, gömrük orqanlarının xətti ilə 4 milyard manat, 2019-cu illə müqayisədə 298 milyon manat və yaxud 8 faiz çox daxilolmalar proqnozlaşdırılır. Dövlət Neft Fondunun dövlət büdcəsinə transfertinin yuxarı həddi 11 milyard 350 milyon manat səviyyəsində və ya cari ilə nisbətən 14 milyon manat az nəzərdə tutulur. Növbəti ildə büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən 840 milyon manat, sair mənbələrdən isə 70 milyon manat vəsaitin daxil olacağı gözlənilir.

Dövlət büdcəsinin xərcləri. 2020-ci il dövlət büdcəsinin

xərclərinin strukturuna görə cari xərclərə 64,2 faiz həcmində və yaxud 17 milyard 276 milyon manat məbləğində vəsait yönəldiləcəkdir. Əsaslı xərclərə ümumi xərclərin 29 faizi həcmində və yaxud 7 milyard 810 milyon manat, dövlət borcuna xidmətlə bağlı xərclərə 6,8 faiz həcmində və ya 1 milyard 828 milyon manat sərf olunacaqdır. Cari illə müqayisədə elm xərclərinə 42,1 faiz, təhsil xərclərinə 38,3 faiz, səhiyyə xərclərinə 31,3 faiz, sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinə 31,1 faiz, mədəniyyət, informasiya, bədən tərbiyəsi və gənclər siyasəti xərclərinə 29,3 faiz, müdafiə, hüquq mühafizə orqanlarının saxlanması xərclərinə 22,5 faiz, kənd təsərrüfatı, mənzil və kommunal təsərrüfat və ətraf mühitin mühafizəsi xərclərinə 21,1 faiz çox vəsaitin yönəldilməsi nəzərdə tutulur. Növbəti ilin dövlət büdcəsindən konkret proqram və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün 10 milyard 210 milyon manat və ya xərclərin 37,9 faiz həcmində vəsait ayrılacaqdır.

2020-ci il üçün dövlət büdcəsinin sosialyönümlü xərcləri 10 milyard 642 milyon manat təşkil edəcəkdir ki, bu da cari illə müqayisədə 2 milyard 874 milyon manat və yaxud 37 faiz çoxdur. Faiz nisbətində bu göstərici cari illə müqayisədə 8,7 faiz bənd artaraq dövlət büdcəsi xərclərinin 39,5 faizinə bərabər olacaq. Qeyd olunmalıdır ki, 2016-cı illə müqayisədə 2020-ci ildə sosial yönümlü xərclərin büdcə xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisi 4,4 faiz bənd, natural ifadədə isə 4,4 milyard manat və ya 1,7 dəfə artmışdır ki, bu da hər ötən il üçün orta hesabla 30 faiz artım deməkdir. Növbəti ildə elm, təhsil, səhiyyə, sosial təminat, mədəniyyət və bədən tərbiyəsi və gənclər siyasəti xərclərinə 8,4 milyard manat, cari ilə nisbətən 2 milyard 128 milyon manat və yaxud 34 faiz çox vəsait yönəldiləcək. Həmin xərclərin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibi

bində xüsusi çəkisi 2019-cu illə müqayisədə 6,3 faiz bənd artaraq 31,2 faizə çatacaqdır.

Ali təhsil müəssisələrində dövlət hesabına maliyyələşən təqaüd yerlərinin sayı cari ildə 16 min vahid artırılmış və təqaüd alan tələbələrin sayının tələbələrin ümumi sayına olan nisbətinin hazırkı 31 faizdən 2019–2020-ci il tədris ilində 45 faizə, 2020–2021-ci tədris ilindən isə 50 faizdən az olmayan səviyyəyə çatdırılması nəzərdə tutulur. Bu məqsəd üçün 2020-ci ilin dövlət büdcəsindən 104 milyon manat vəsait ayrılacaqdır. Dövlət sifarişi ilə ali təhsil müəssisələrində hər bir təhsil alana düşən təhsil xərclərinin miqdarının 2019–2020-ci tədris ilində orta hesabla 30 faiz, dövlət sifarişi ilə tələbə qəbulu sayının artırılması ilə bağlı tələb olunan əlavə xərclər də nəzərə alınmaqla dövlət sifarişi ilə tələbə qəbulu xərclərinin maliyyələşdirilməsi üçün növbəti ilin dövlət büdcəsindən 224 milyon manat vəsait ayrılacaqdır ki, bu da cari illə müqayisədə 98 milyon manat və yaxud 77,8 faiz artım deməkdir. Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində ödənişli əsaslarla təhsil alan birinci və ikinci qrup əlilliyi olan şəxslərin, habelə sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqların təhsil haqqı xərclərinin 2019–2020-ci tədris ilindən etibarən dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənilməsi nəzərdə tutulur. Bunun üçün növbəti ilin büdcəsində əlavə 4 milyon manat vəsait ayrılmışdır.

Ölkə ərazisində icbari tibbi sığortanın tətbiqinin növbəti mərhələsi ilə bağlı ayrılan vəsait də nəzərə alınmaqla 2020-ci ildə səhiyyə xərclərinin məbləği 1 milyard 369 milyon manata yüksəldilmişdir ki, bu da 2019-cu illə müqayisədə 327 milyon manat və yaxud 31,3 faiz çoxdur. 2020-ci ildə sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinə ayrılan 3 milyard 245 milyon manat vəsaitin 1 milyard

427 milyon manatı və yaxud 44 faizi Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin balanslaşdırılmasına yönəldiləcəkdir ki, bu da cari illə müqayisədə 74 milyon və yaxud 5,5 faiz artım deməkdir. Sosial müavinətlərin, təqaüdlərin və digər sosial yönlü ödənişlərin maliyyələşdirilməsi üçün növbəti ilin dövlət büdcəsində 1 milyard 398 milyon manat vəsait nəzərdə tutulur ki, bu da cari illə müqayisədə 716 milyon manat və yaxud iki dəfə çox deməkdir. Növbəti ilin dövlət və icmal büdcələrindən qaçqınların və məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsi, onların mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması, həmçinin xidmətlərində olan kommunal müəssisələrin saxlanması ilə bağlı xərclər üçün ayrılacaq 583 milyon manat vəsait cari ilə nisbətən 112 milyon manat və yaxud 23,9 faiz çox olacaqdır.

Dövlətimizin müdafiə və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, məhkəmə hakimiyyəti, hüquq mühafizə orqanlarının və prokurorluğun saxlanması xərcləri üçün 2020-ci il dövlət büdcəsi xərclərinin 21,6 faizi həcmində və yaxud 5 milyard 827 milyon manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da cari illə müqayisədə 1 milyard 71 milyon və yaxud 22,5 faiz çoxdur. Həmin vəsaitin 3 milyard 854 milyon manatı müdafiə xərclərinin payına düşür ki, bu da cari illə müqayisədə 20,9 faiz və yaxud 667 milyon manat artım deməkdir. Müdafiə xərclərinin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisi 14,3 faizə çatmaqla cari ilə nisbətən 1,6 faiz bənd artmışdır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara subsidiyaların yeni mexanizmə uyğun verilməsi ilə bağlı xərclər üçün 428 milyon manat, əlavə torpaq sahələrinin əkin dövrüyyəsinə daxil edilməsi, suvarma sahələrinin genişləndirilməsi və meliorasiya sisteminin maddi-texniki təminatının daha

da yaxşılaşdırılması üçün 2020-ci ilin dövlət büdcəsindən əlavə olaraq 113 milyon manat vəsait ayrılacaqdır. Sahibkarlığa dövlət dəstəyi çərçivəsində qeyri-neft məhsulların ixracının təşviqi, kiçik və orta biznesin inkişafı, özəlləşdirmədən qabaq müəssisələrin sağlamlaşdırılması tədbirlərinin dəstəklənməsi üçün üst-üstə 56 milyon manat, əlverişli turist mühitinin formalaşdırılması, onun şaxələndirilməsi və təbliğinə 63 milyon manat vəsait yönəldiləcəkdir. Vətəndaşların güzəştli şərtlərlə mənzil əldə etməsi məqsədi ilə sosial mənzillərin tikintisi və ipoteka layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün növbəti ilin dövlət büdcəsində 142 milyon manat vəsait ayrılacaqdır.

Növbəti ildə Milli Məclisə seçkilərin keçirilməsi üçün 51 milyon manat məbləğində vəsaitin ayrılması da proqnozlaşdırılır. Qeyri-hökumət təşkilatlarına, bir sıra yaradıcılıq birliklərinə, siyasi partiyalara, dini icma konfessiyalarının fəaliyyətinə dövlət dəstəyi olaraq gələn ilin dövlət büdcəsindən 40 milyon manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulur.

Növbəti ilin dövlət büdcəsinin əsaslı xərcləri 7 milyard 810 milyon manat təşkil edəcəkdir. Həmin vəsaitin 62,9 faizi və yaxud 4 milyard 909 milyon manatının dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərinə yönəldilməsi nəzərdə tutulur. Beynəlxalq maliyyə və kredit təşkilatlarının Azərbaycan hökuməti ilə müştərək maliyyələşdirmə modeli əsasında ölkədə həyata keçirilən bir sıra mühüm infrastruktur və sosial təyinatlı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün 951 milyon manat, həmin layihələrə Azərbaycan tərəfinin payı olaraq 380 milyon manat vəsaitin sərf olunması proqnozlaşdırılır. Gələn ilin dövlət büdcəsindən dövlət borclarının idarə edilməsi, cəlb edilmiş kreditlər üzrə borc öhdəliklərinin vaxtında yerinə yetirilməsi və

borclara xidmətlə bağlı xərclər üçün 1 milyard 828 milyon manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulur. Ölkədə qiymətli kağızlar bazarının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə daxili dövlət borclanmasının yuxarı həddi 400 milyon manat, xarici dövlət borclanmasının yuxarı həddi 1 milyard manat, il ərzində veriləcək dövlət zəmanətlərinin məbləğinin yuxarı həddi 1 milyard manat məbləğində müəyyən edilir.

Sosial-iqtisadi islahatların davam etdirilməsi, habelə əvvəlcədən dövlət büdcəsində nəzərdə tutulması mümkün olmayan və büdcənin icrası prosesində zərurətdən irəli gələn bir sıra xərclərin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı 2020-ci ilin dövlət büdcəsində islahatlarla bağlı xərclər üçün 879 milyon manat, ehtiyat fondu üçün 410 milyon vəsait nəzərdə tutulmuşdur. 2020-ci il dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tərkib hissəsi olan yerli gəlirlər 798 milyon manat proqnozlaşdırılır ki, bu da cari illə müqayisədə 59 milyon manat çoxdur.

Gələn il də xərclərini öz gəlirləri hesabına təmin edən 39 rayon və şəhər istisna olmaqla, qalanların yerli xərclərini tənzimləmək üçün dövlət büdcəsindən mərkəzləşdirilmiş xərclərindən ayrılan 53 milyon manat maliyyə yardımının yerli xərclərin tərkibində xüsusi çəkisi 6,2 faiz olacaqdır ki, bu da cari illə müqayisədə 6,1 faiz bənd azdır. 2020-ci ildə rayon və şəhərlərin yerli xərclərinə 850 milyon manat vəsaitin yönəldilməsi nəzərdə tutulur.

Dövlət büdcəsinin kəsiri və onun maliyyələşdirilməsi mənbələri. 2020-ci il üçün dövlət büdcəsinin kəsiri 2 milyard 779 milyon manat və yaxud ümumi daxili məhsulun 3,3 faizi həcmində müəyyən edilmişdir. Kəsinin yarısından çoxunun və ya 60 faizinin vahid xəzinə hesabında cari ilin sonunda toplanan vəsaitin istifadə edilməsi, yerdə

qalan hissəsinin ənənəvi olaraq özəlləşdirmədən, dövlət istiqraz vərəqələrinin satışından və xaricdən cəlb edilən layihə məqsədli kreditlərdən daxilolmalar hesabına örtülməsi nəzərdə tutulub.

İcazə verin, icmal büdcənin əsas parametrləri barədə də qısa məlumatı təqdim edim. Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il üçün icmal büdcənin gəlirləri 27 milyard 533 milyon manat və cari ilə nisbətən 1 milyard 702 milyon manat, 5,8 faiz az proqnozlaşdırılır. İcmal büdcənin xərcləri isə 24 milyard 488 milyon manat və ya cari ilə nisbətən 2 milyard 117 milyon manat və ya 7,7 faiz çox nəzərdə tutulur. İcmal büdcəyə daxil olan Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin gəlir və xərcləri bərabər olmaqla 4 milyard 826 milyon manat təşkil edəcəkdir ki, bu da cari illə müqayisədə 697 milyon və yaxud 16,9 faiz çoxdur. Fondun büdcəsində dövlət büdcəsinin öhdəliklərinə aid olan xərclərin maliyyə təminatı üçün 1 milyard 427 milyon manat və ya Fondun ümumi xəclərinin 29,6 faiz həcmində vəsait proqnozlaşdırılır. Növbəti ildə İşsizlikdən sığorta fondunun gəlirlər və xərcləri bərabər olmaqla 128 milyon proqnozlaşdırılır ki, bu da cari illə müqayisədə 30 milyon manat və ya 30,2 faiz çoxdur. Dövlət Neft Fondunun büdcəsinin gəlirləri 12,384 milyard manat, xərcləri 11 milyard 560 milyon manat məbləğində və ya 824 milyon manat profisitlə proqnozlaşdırılır. İcmal büdcənin tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikası büdcəsinin gəlir və xərcləri bərabər olmaqla 482 milyon manat proqnozlaşdırılır ki, bu da cari illə müqayisədə 98 milyon manat və ya 25,6 faiz çoxdur. 2020-ci il üçün icmal büdcənin kəsiri 1 milyard 955 min manat, 2019-cu illə müqayisədə

3 milyard 819 milyon manat az proqnozlaşdırılır. İcmal büdcənin kəsiri ümumi daxili məhsulun 2,3 faizi səviyyəsində proqnozlaşdırılır ki, bu da 2019-cu ilə nisbətən 4,7 faiz bənd azdır.

Hörmətli millət vəkilləri, çıxışımın sonunda sizləri Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin müəyyən etdiyi sosial iqtisadi kursun ardıcıl surətdə davam etdirilməsinə, əsas dövlət vəzifələrinin təmin edilməsinə və əhalinin sosial müdafiəsinin daha da yaxşılaşdırılmasına hədəflənmiş 2020-ci il üçün dövlət büdcəsi layihəsini bəyənərək, müvafiq qanunu qəbul etməyə çağırıram. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun, Samir müəllim. İndi buyursun iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov.

M.Cabbarov, *Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyat naziri.*

Hörmətli cənab Sədr, hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli millət vəkilləri və hökumət üzvləri! Azərbaycan Respublikasının 2020-ci və sonrakı 3 il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna əsasən qlobal iqtisadi çağırışlar, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf meylləri və dövlət başçısı tərəfindən müəyyən edilmiş hədəflər nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Konsepsiyanın ali məqsədi mövcud imkan və resurslardan səmərəli istifadə etməklə dayanıqlı iqtisadi inkişafa və əhalinin layiqli həyat səviyyəsinə nail olmaqdan ibarətdir. Bu baxımdan ortamüddətli dövr üçün sosial-iqtisadi siyasətin strateji məqsədlərinə makroiqtisadi sabitliyin qorunması, iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, qeyri-neft sektorunun və regionların dinamik inkişafına nail olunması, insan kapitalının inkişafı və sosialyönümlü siyasətin davamlılığının təmin edilməsi

aiddir. Qarşıya qoyulmuş strateji məqsəd və hədəflər dünya iqtisadiyyatında və tərəfdaş ölkələrdə iqtisadi vəziyyət nəzərə alınaraq, İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən müxtəlif ssenarilər ətrafı təhlil edilmiş və aidiyyəti dövlət qurumları ilə koordinasiya şəkildə proqnozlar hazırlanmışdır. Təhlillər göstərir ki, 2017-ci, 2018-ci illərdə dünya iqtisadiyyatının nisbətən yüksək templərlə artması növbəti illərdə səngiyərək aşağı templərlə əvəz olunacaqdır. Dünya iqtisadiyyatının artımına ortamüddətli dövrdə risk yaradan əsas amillər kimi qarşılıqlı ticarət məhdudlaşdırılmasının və sanksiyaların davam etməsi, bir sıra ölkələrdə siyasi qeyri-sabitliyin artması, qlobal borc səviyyəsinin yüksəlməsi və kreditlərin keyfiyyətinin azalması qeyd edilməlidir. Bu fonda Azərbaycanın ənənəvi ixrac bazarı olan Rusiyada da aşağı iqtisadi artım templəri proqnozlaşdırılır. 2019-cu il üçün 1 faiz, 2020-ci il üçün 1,7 faiz.

Qlobal iqtisadi artım templərinin zəifləməsi dünya əmtəə bazarlarına, o cümlədən enerji daşıyıcıları bazarına da öz mənfi təsirlərini göstərir. Qeyd edilən proseslər və beynəlxalq təşkilatların proqnozları, habelə fiskal dayanıqlığın təmin edilməsi məqsədləri əsas götürülməklə neftin 1 barelin qiyməti proqnozlaşdırılan dövr üçün 55 ABŞ dolları qəbul edilmişdir. Eyni zamanda, şist neftinin hasilatı texnologiyalarının sürətlə inkişaf etməsi uzunmüddətli perspektivdə neftin qiymətinin aşağı düşməsi riskini istisna etmir. Bu amilləri nəzərə alaraq, cənab Prezident öz çıxışlarında dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Azərbaycan artıq posneft dövründə yaşayır. Posneft dövründə daha dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün daha da dərin islahatlar aparılmalıdır. Bu gün milli iqtisadiyyatın inkişafında neft-qaz sektoru öz lokomotiv rolunu saxlamaqda davam edir və qeyri-neft iqtisadiy-

yatının inkişafına da güclü təsir göstərir. Amma bu bizi arxayınlaşdırmamalıdır. Ona görə də Azərbaycan sabit və dayanıqlı iqtisadi artımı, sosial rifahın davamlı şəkildə yüksəlməsini təmin etmək üçün hökmən yeni inkişaf drayverlərini işə salmalıdır. Əsas makroiqtisadi göstəricilərin müsbət fonunda və fiskal qaydalara uyğun hazırlanmış büdcə parametrləri nəzərə alınmaqla, ÜDM-in 2020-ci ildə 3 faiz, növbəti illərdə isə orta hesabla 3,3 faiz artacağı, habelə növbəti il üçün inflyasiyanın 4,6 faiz, sonrakı 3 il üçün isə 4 faiz ətrafında olacağı proqnozlaşdırılır. Hazırlanmış makrofiskal çərçivə, habelə qəbul edilmiş neft qiymətinə uyğun olaraq növbəti ildə də tədiyyə balansının cari hesabında 2,5 milyard ABŞ dolları məbləğində profisit olacağı proqnozlaşdırılır. Dövlət başçısının XXI əsr layihəsi kimi qiymətləndirdiyi Cənub Qaz Dəhlizi, bu il fəaliyyətə başlayan TANAP qaz kəməri və gələn il də TAP layihəsinin tamamlanması regionun enerji xəritəsini dəyişməklə, növbəti illərdə neft-qaz sektorunun artımını dəstəkləyəcəkdir.

Qeyd edilənlər nəzərə alınaraq, neft-qaz sektorunda 2020-ci ildə 1,6 faiz, növbəti illərdə orta hesabla 3 faiz artım proqnozlaşdırılır. İqtisadiyyatın prioritet sahəsi olan qeyri-neft sektorunun 2020-ci ildə 3,8 faiz, növbəti illərdə isə orta hesabla 3,5 faiz artacağı proqnozlaşdırılır. İxrac potensialının gerçəkləşməsində qeyri-neft sənayesi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Son illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan sənayeləşmə siyasəti nəticəsində dövlət dəstəyi mexanizmləri tətbiq edilmiş, sənayenin ənənəvi sahələri ilə yanaşı, yeni sahələr yaradılmış, bir sıra məhsullar üzrə idxaldan asılılıq azalmışdır. Cari ilin 9 ayında qeyri-neft sənayesində əlavə dəyər 16,6 faiz artmışdır. Həyata

keçirilən tədbirlər nəticəsində qeyri-neft sənayesində 2020-ci ildə 8,8 faiz, növbəti illərdə isə 7 faizdən çox artım proqnozlaşdırılır.

Kənd təsərrüfatının inkişafı istiqamətində dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilmiş dövlət proqramları və dəstək mexanizmləri davam etdiriləcəkdir. Qeyd edilənlər nəzərə alınmaqla, aqrar sektorda növbəti il 4,8 faiz, sonrakı 3 ildə ota hesabla 4,3 faiz artım gözlənilir. Xidmətlər sektorunun 2020-ci ildə 3,6 faiz, növbəti illərdə orta hesabla 3,5 faiz, bu sektorun ÜDM-də xüsusi çəkisinin 2018-ci ildəki 35 faizdən 40 faizədək artacağı proqnozlaşdırılır. Ölkəmizin yüksək gəlirli ölkələr qrupuna doğru irəliləməsi üçün xidmət sektorunun iqtisadiyyatda rolu və əhəmiyyəti xeyli artmalıdır. İqtisadiyyatın şaxələndirilməsində və xidmətlərdə xüsusi rola malik nəqliyyat sektorunda ortamüddətli dördə beynəlxalq tranzit və ölkədaxili nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı və dünya kommunikasiya məkanına inteqrasiya edilməsi, Xəzər dənizində etibarlı multi-modal nəqliyyat sisteminin yaradılması istiqamətində işlər davam etdiriləcəkdir.

2020-ci ildə nəqliyyat sektorunda 4,4 faiz, sonrakı 3 ildə isə orta hesabla 4 faiz ətrafında, ticarətdə isə 2020-ci ildə 4,5 faiz, ortamüddətli dövrdə isə 4 faizdən çox artım olacağı proqnozlaşdırılır

Turizm sektoru üzrə qurulmuş infrastruktur bu sahənin inkişafı üçün münbit şərait yaratmışdır. 2019-cu ilin 9 ayında Azərbaycana səfər edən xarici vətəndaşların sayı 9,5 faiz artaraq 2,4 milyon nəfəri ötmüşdür. Növbəti illərdə yeni turizm zonalarının yaradılması, viza rejiminin sadələşdirilməsi, beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi, hava əlaqələrinin yaxşılaşdırılması, özəl investisiyaların cəlb edilməsi bu sahənin inkişafına təkan verəcəkdir.

dir. Qeyd olunanlar nəzərə alınaraq, 2020-ci ildə turizm sektorunun 6 faiz, növbəti 3 ildə isə orta hesabla 5,6 faiz artacağı proqnozlaşdırılır. Qarşıdakı illərdə genişzolaqlı internet xidmətlərinin əhatə dairəsi genişləndiriləcək, orbitə çıxarılmış peyklərin tammiqyaslı kommersiya istifadəsi təmin ediləcəkdir. Nəticədə bu xidmətlərdən əldə olunacaq gəlirlərin artması hesabına informasiya və rabitə sektorunda 2020-ci ildə 8,7 faiz, növbəti illərdə isə orta hesabla 6,4 faiz artım gözlənilir.

2018-ci ildə 2016-ci illə müqayisədə qeyri-neft ixracı 36,5 faiz artmışdır. Cari ilin 9 ayında ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə qeyri-neft ixracı 15,5 faiz, o cümlədən sənaye məhsulları 13,1, kənd təsərrüfatı və emalı məhsullarının ixracı ildə 18,6 faiz artmışdır. Növbəti ildə qeyri-neft sektoru məhsullarının ixracının 20 faizdən çox artacağı proqnozlaşdırılır.

2020-ci ildə əsas kapitalla investisiya qoyuluşlarının 18,3 milyard manat, o cümlədən xarici investisiyaların 6,1 milyard, daxili sərmayələrin 12,2 milyard manat təşkil edəcəyi gözlənilir. Ortamüddətli dövrdə əsas kapitalı 73 milyard manatdan çox investisiya qoyuluşu proqnozlaşdırılır.

Növbəti ilin dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu cari illə müqayisədə 23 faiz azaldılaraq, 4,9 milyard manat nəzərdə tutulub. Bu xərclərin yüksək iqtisadi səmərəsinin təmin edilməsi qarşıda əsas vəzifə kimi durur. Büdcə investisiyalarının azalması şəraitində növbəti illərdə qeyri-neft özəl investisiyaların orta hesabla 11 faiz artması proqnozlaşdırılır.

Hörmətli millət vəkilləri, cənab Prezidentin müəyyən etdiyi siyasətə uyğun olaraq qarşıdakı illərdə də vətəndaşlarımızın həyat səviyyəsinin davamlı şəkildə yüksəldil-

məsi başlıca məqsəddir. Cari ildə dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilmiş 4,2 milyondan çox vətəndaşı əhatə edən 2 mühüm sosial paket xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Dövlət başçısının iradəsi ilə atılan addımlar, o cümlədən əmək haqqı, müavinət və təqaüdlərin artırılması, əhalinin xarici valyutada vaxtı keçmiş kreditləri üzrə kompensasiyaların ödənilməsi və kommunal tariflər üzrə güzəştlərin genişləndirilməsi ölkədə sosial siyasətin başlıca hədəfinin əhalinin rifahının təminatı olduğunu, bu siyasətin əsasında vətəndaş amilinin dayandığını bir daha təsdiq edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə kölgə iqtisadiyyatının azaldılması, o cümlədən əmək bazarının leqallaşdırılması məqsədi ilə həyata keçirilən vergi və gömrük islahatları dövlət büdcəsinə əlavə vəsaitlərin daxil olmasına şərait yaratmaqla, sosial proqramların maliyyələşdirilməsi imkanını da artırır. Məhz şəffaflaşma proseslərinin nəticəsində cari ilin 9 ayında qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artım tempi sektorda ÜDM-in nominal artım tempini 1,7 dəfə üstələmişdir. Bu şəraitdə cari ilin 10 ayında qeyri-neft sektoru üzrə vergi proqnozu 109,5 faiz icra edilmişdir. 2020-ci il üçün təqdim olunan dövlət büdcəsində qeyri-neft sektoru üzrə vergi daxilolmalarının 2019-cu ilin təsdiq olunmuş büdcəsi ilə müqayisədə 14,4 faiz və ya 715 milyon manat artması nəzərdə tutulmuşdur. Qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artım tempinin cari ildə olduğu kimi, 2020-ci ildə də sektorda ÜDM-in nominal artım tempini üstələyəcəyi gözlənilir. Büdcənin ümumi qeyri-neft gəlirlərinin artan məbləğinin 63 faizi vergi orqanlarının payına düşəcəkdir.

Ötən 10 ay ərzində qeyri-dövlət bölməsində qeydə alınmış əmək müqavilələrinin sayında 94 mindən və ya 17 faizdən çox artım olmuşdur. Bu şəraitdə qeyri-büdcə

təşkilatlarının sosial sığorta aktları üzrə daxilolma 22,8 faiz, işsizlikdən sığorta aktları üzrə daxilolma isə 41,5 faiz artmışdır. Məhz bu amillərin təsiri ilə son illərdə ilk dəfə olaraq büdcədən Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna transferlər azaldılmışdır. 2020-ci ildə sosial sığorta aktlarının 2019-cu ilin proqnozu ilə müqayisədə 22,5 faiz, işsizlikdən sığorta aktlarının isə 33,9 faiz artması proqnozlaşdırılmışdır.

Qeyd olunan amillərin, o cümlədən əmək bazarının leqallaşması proseslərinin və həyata keçirilən irimiqyaslı sosial paketin təsiri ilə 2020-ci ildə orta aylıq əmək haqqının və əhalinin pul gəlirlərinin artması davam edəcəkdir. Qeyd edək ki, cari ilin 9 ayında ölkədə əmək haqqı fondu 21,4 faiz artmış, o cümlədən qeyri-neft özəl sektorda bu artım 24,3 faiz olmuşdur. Qiymətləndirmələrə görə qeyri-neft özəl sektorda əmək haqqı fondunun artan məbləğinin 78 faizi məhz vergi islahatlarının və şəffaflaşmanın təsirinin payına düşür. Növbəti il üçün inflyasiya səviyyəsi nəzərə alınmaqla, yaşayış minimumunun 190 manat, o cümlədən əmək qabiliyyətli əhali üçün 201 manat, pensiyaçılar üçün 157 manat, uşaqlar üçün isə 170 manat müəyyən edilməsi ilə bağlı qanun layihəsi hökumətə təqdim edilmişdir. Bununla yanaşı, hesab edirik ki, ölkədə ünvanlı sosial yardımın tədricən özünəməşğulluqla əvəz edilməsi prosesləri sürətləndirilməlidir. Bu, həm dövlətin maliyyə yükünün azaldılmasına, həm də vətəndaşların sosial yardımlardan asılılığını azaltmaqla onlara daha çox gəlir qazanmaq imkanları yaradardı.

Hörmətli millət vəkilləri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, posneft dövründə qarşıda duran strateji hədəfimiz

milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadiyyatının qlobal dəyər zəncirində layiqli yerini təmin etməklə, ölkənin daha yuxarı pillələrə doğru irəliləməsinə və bu əsasda dayanıqlı və eksklüziv inkişafına nail olmaqdır. Yeni islahatlar vasitəsi ilə ortamüddətli dövrdə ölkədə iqtisadi artım sürətinin ən azı qlobal iqtisadiyyatın orta artım tempindən geri qalmaması təmin olunmalıdır. Qeyd edək ki, 2010–2019-cu illər üzrə qlobal iqtisadiyyatda orta illik artım tempi 3,8 faiz, inkişaf edən və bazar iqtisadiyyatı formalaşan ölkələrdə isə 5,1 faiz təşkil edibdir. Uğurlu təcrübələr göstərir ki, kiçik daxili bazara malik ölkələrin ən optimal inkişaf yolu ixrac əsaslı iqtisadi artımın və idxalın əvəz edilməsi potensialının maksimum reallaşdırılmasıdır. Bu baxımdan, iqtisadi artımın yeni təkan nöqtələrinin hərəkətə gətirilməsi vacib vəzifədir. Bunun yolu qlobal iqtisadiyyata açılmaq, o cümlədən birbaşa xarici brend investisiyaları ölkəyə cəlb etməkdir. Bu, xarici bazarlara çıxış imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirən mühüm şərtidir.

İqtisadi inkişafı hərəkətə gətirən əsas amillərin insan resursları, kapital, texnologiya, dayanıqlı iqtisadi artıma maksimum təkan verməsi üçün cəlbedici eko sistemin yaradılması, o cümlədən makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi, maliyyə vasitəçiliyinin və kapital bazarlarının dərinləşməsi, müasir infrastrukturun və logistikanın mövcudluğu da çox vacibdir. Bu şərtlərin təmin olunması ilə yanaşı, ölkədə özəl sektorun inkişafının sürətləndirilməsini təmin edən yeni struktur islahatları paketinin həyata keçirilməsi, o cümlədən özəlləşdirmənin sürətləndirilməsi, azad rəqabətin təşviqi, işgüzar mühitin daha da liberallaşdırılması, təbii inhisarların fəaliyyətində şəffaflığın və yüksək iqtisadi səmərənin təmin olunması

olduqca vacibdir. Bu baxımdan, mən bəzi vacib məsələlərə toxunmaq istərdim.

Azərbaycanda insanların fərdi sahibkarlığa və ticarətə tarixən yüksək marağı və meyli, bu sahədə formalaşmış bacarıqları ölkənin iqtisadi inkişaf potensialının reallaşdırılmasında mühüm amillərdən biridir. Biz bu amili tam gücü ilə hərəkətə gətirməliyik. İqtisadi fəallığın qarşısını kəsən süni maneələr, o cümlədən qeyri-şəffaf münasibətlər aradan qaldırılmalıdır. Kiçik və orta biznesin inkişafına dövlət dəstəyi mexanizmlərinin səmərəsi artırılacaq, bu sahibkarlıq subyektlərinin ÜDM-də və məşğulluqda iştirak payının yüksəldilməsi üçün dövlət tərəfindən zəruri tədbirlər görülməkdir.

Biznesin dövlət tənzimlənməsi yükü daha da azaldılmalıdır. Bazar iqtisadiyyatının həyati atributu olan mülkiyyət və müqavilə hüquqlarının etibarının qorunması təmin edilməlidir. Qanunun aliliyi, mülkiyyət hüquqlarının, o cümlədən əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması təmin edilmədən rəqəmsal rəqabətli iqtisadiyyata uğurla inteqrasiya olunmaq imkanlarımız məhdud olacaqdır.

Qeyd etməliyəm ki, dövlətin iqtisadi inkişafa dəstək mexanizmlərinin real səmərəsinin qiymətləndirilməsi də zəruridir. Bu sahədə təcrübədə özünü doğrultmuş ən uğurlu dəstək alətlərinin tətbiqi genişləndiriləcək, qeyri-səmərəli olanlar isə ləğv ediləcəkdir. Kiçik və orta biznesin dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin təqdim etdiyi xidmətlərə çıxışı asanlaşdırılacaqdır.

Yüksək neft gəlirləri dövründə dövlətin iqtisadi inkişafda aparıcı rolu posneft dövründə öz formatını dəyişir. Bu şəraitdə büdcə siyasətinin optimallaşması ilə yanaşı, ilk növbədə dövlət əmlakından daha səmərəli idarə edilməsi qarşıda duran strateji proyektivlərdən biridir. Özəl

sektorun sürətli inkişafı üçün imkanları açmaq məqsədi ilə dövlətin idarəetmə və tənzimləyici funksiyaları birbirindən ayrılmalıdır. Təbii ki, yeni inkişaf modeli heç də səmərəli olan kiçik və orta sahibkarlığı öz biznes zəncirinə inteqrasiya edən dövlət şirkətlərinin fəaliyyətini istisna etmir. Bunun üçün dövlət şirkətləri aydın və müvafiq qaydada təsdiq edilmiş strategiyalara malik olmalı, onların xərclərinin yüksək şəffaflığı və iqtisadi səmərəsi təmin olunmalı, dövlət büdcəsi üçün ağır yükə çevrilməsinin qarşısı alınmalı, dövlət sektoruna korporativ idarəetmə mədəniyyəti və standartları gətirilməlidir.

Cənab Prezidentin rəhbərliyi ilə uğurla həyata keçirilən iqtisadi islahatlarda sosial infrastrukturun yenilənməsi tədbirləri Azərbaycanın orta gəlirli ölkələr qrupuna daxil olmasına şərait yaratdı. Amma daha yuxarı gəlirli ölkələr qrupuna irəliləmək üçün iqtisadi inkişaf mexanizmləri daim yenilənməli, yeni alətlər tapılmalı və bu gündəmdə birinci yerə insan kapitalının keyfiyyəti çıxmalıdır.

Dünya sürətlə innovasiyalara və süni intellektə əsaslanan rəqəmsal iqtisadiyyata doğru irəliləyir. Bu çağırışlara çevik uyğunlaşan ölkələrin milli sərvətlərinin strukturunda insan kapitalının rolu getdikcə artacaq. Qlobal iqtisadiyyatlı ölkələrin davamlı rəqabət aparmaq şansları başlıca olaraq insan kapitalının inkişaf səviyyəsinə və mütərəqqi texnologiyaları vaxtında mənimsəmək qabiliyyətindən asılı olacaqdır. Ali və peşə təhsillə biznesin sıx inteqrasiyası baş verməli, bu əsasda biznesin əmək resurslarının ixtisaslaşması və keyfiyyətinə olan tələbatı çevik ödənilməli, təhsil sisteminin əmək bazarının real tələblərinə tam uyğunlaşması təmin edilməlidir. Bu baxımdan, son illərdə ölkəmizdə təməli qoyulan rəqəmsal iqtisadiyyatın imkanlarından geniş istifadə edilməsi təşviq

ediləcəkdir. Bunun üçün insan kapitalının təkmilləşməsinə yönələn tədbirlərin sayı və əhatə dairəsi genişləndiriləcəkdir. Şaxələnmə siyasətini uğurla həyata keçirmək üçün tələb olunan kapital və maliyyə resurslarının yalnız həcmi- nin artırılması yetərli amil deyildir. Bayaq qeyd etdiyim kimi, uğurlu inkişafın təməl şərtlərindən biri də ölkəyə nou-xau, mütərəqqi idarəetməni və kooperativ mədəniyyəti, müasir biznes təcrübələrini gətirən birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsidir. Investisiyaların məhz bu forması ölkənin global dəyər zəncirinə səmərəli inteqrasiyasını təmin edir. Bununla yanaşı, uğurlu təcrübələrə istinad edərək dövlətin də maliyyə resurslarının özəl sektora yönəldilməsindən istifadə ediləcəkdir. Hesab edirik ki, dövlətin maliyyə resurslarının səmərəsi və iqtisadiyyatın şaxələnməsinə real töhfəsi əhəmiyyətli dərəcədə artırılmalıdır. Eyni zamanda, bank sektorunun sağlamlaşdırılmasının başa çatdırılması, bu əsasda sahibkarlığın əlverişli şərtlərlə maliyyə resurslarına çıxışının təmin edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət başçısının göstəriş və tövsiyələrini əsas tutaraq, bu sahədə aidiyyəti qurumlarla birgə səmərəli fəaliyyətimizi həyata keçirməliyik.

Hörmətli cənab Sədr, hörmətli millət vəkilləri, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən islahatlar, yaradılmış maliyyə, iqtisadi potensial, iqtisadiyyatın dayanıqlılığının qorunub saxlanması, mənfi xarici təsirlərə qarşı müqavimət qabiliyyətinin artırılması istiqamətində görülən tədbirlər növbəti illərdə də artıq yeni bir inkişaf modeli çərçivəsində davamlı iqtisadi artımın əldə olunmasına və əhalinin sosial rifahının daha da yaxşılaşdırılmasına imkan verəcəkdir. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun, Mikayıl müəllim. Buyursun Hesablama Palatasının sədri Vüqar Gülməmmədov.

V.Gülməmmədov, *Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədri.*

Hörmətli Oqtay müəllim, hörmətli Baş nazir, hörmətli millət vəkilləri, hökumət üzvləri və media nümayəndələri! İlk olaraq rəyin tərtibinin, və büdcə zərfinin qüvvədə olan qanunvericiliyin tələblərin uyğunluğu barədə məlumat vermək istərdim. Təqdim etdiyimiz rəy “Büdcə sistemi haqqında” Qanunla yanaşı, “Hesablama Palatası haqqında” Qanunun 3 maddəsinin tələbinə uyğun olaraq tərtib edilmişdir. Belə ki, bu rəydə Hesablama Palatasının fəaliyyət istiqamətləri və vəzifələri ilk olaraq göstərilmiş, büdcə prosesində iştirakı müəyyən edilmişdir. Müzakirə etdiyimiz büdcə zərfinə daxil olan parametrlər “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatın perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” və “Azərbaycan Respublikasında dövlət borcunun idarə edilməsinə dair orta və uzun müddət üçün strategiya” ilə müəyyən edilmiş hədəflərə adekvat olmaqla proqnozlaşdırılmışdır. Eyni zamanda, qeyd edirəm ki, dövlət büdcəsinin xərclərinin təhlili dayanıqlı inkişaf məqsədləri çərçivəsində qəbul etdiyimiz öhdəliklərin icrası ilə bağlı zəruri vəsaitlərin layihədə nəzərə alındığını göstərir. Zərf “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3-cü, 4-cü, 6-cı və 8-ci maddələrinin tələblərinə uyğun tərtib edilmiş, müvafiq qaydada və vaxtda təqdim olunmuşdur. Qanunun 12-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş sənədlər zərfə daxil edilmiş, növbəti ilin dövlət büdcəsi ilə bağlı qanun layihəsində “Büdcə sistemi haqqında” Qanunun 16-cı maddəsində təsbit olunmuş göstəricilər əks etdirilmişdir.

Hörmətli millət vəkilləri, keçən həftədən başlayaraq

Parlamentdə növbəti ilin dövlət büdcəsi layihəsinin müzakirəsi aparılır və Hesablama Palatası da bu müzakirələrdə aktiv iştirak etməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası dövlətin adından maliyyə nəzarətini həyata keçirən orqan olaraq qanunvericilik tələblərinə uyğun şəkildə və vaxtda öz rəyini təqdim etmişdir. İstənilən rəyin sözün əsl mənasında rəy olması üçün onun destkruktiv xüsusiyyətli olmasından qaçınılmalıdır. Hesab edirik ki, təqdim etdiyimiz rəy dövlət maliyyəsi ilə bağlı şəffaflığın artırılmasına bizim töhfəmizdir. Bu baxımdan, təqdim etdiyimiz rəydə tərəfimizdən müxtəlif yanaşmalar təqdim edilməklə, dövlət büdcəsinin proqnozlaşdırılmış gəlir və xərcləri təhlil edilmiş, büdcənin icrası zamanı yarana biləcək risklər müəyyən edilmiş, nəticələr və tövsiyələr təqdim olunmuşdur.

Qeyd etmək istərdim ki, büdcə zərfinə cari ildə fiskal dayanıqlığa təsir edəcək risklər, o cümlədən neftin qiymətinin dəyişkənliyi, dövlət müəssisələrinin borcları, maliyyə, bank sektorunun kreditləşmədə zəif iştirakı barədə məlumatlar daxil edilmişdir. Tərəfimizdən əlavə olaraq investisiya layihələrinin tərtibi zamanı bu istiqamətdə xərclərin hesablanması, dövlət vəsaitlərinin satınalmalara cəlb edilmədən icra olunması hallarının mövcudluğu və satınalmaların strukturunda bir mənbədən satınalmaların üstünlük təşkil etməsi, ölkə üzrə nağd pul kütləsinin artması real sektorda nağd əmanətlərin həcmi artırmaqla, vergidəyayınma hallarının artmasına şərait yaratması risk amili olaraq qiymətləndirilmişdir.

Bir məqamı da diqqətə çatdırım ki, dövlət büdcəsinin layihələrinə dair rəyimizdə əsas məqsədimiz zərfdə əks edilmiş göstəricilərin nə dərəcədə əsaslı və adekvat olması ilə bağlı hörmətli millət vəkillərinə ədalətli və dolğun

məlumatın çatdırılmasıdır. Bu baxımdan, büdcə zərfinə daxil edilmiş sənədlərin, əsasən, qanunun tələblərini ödəməsini vurğulamaqla yanaşı, həmin sənədlərin və izahatların məzmununun artırılması və siyahının genişləndirilməsi tərəfdarıyıq.

Hörmətli millət vəkilləri, indi isə rəydə əks etdirilmiş bəzi məqamları diqqətə çatdırmaq istərdim. İlk olaraq qeyd edirəm ki, dövlət büdcəsinin layihələndirildiyi dövr dünya üzrə makroiqtisadi və siyasi amillərin təsiri ilə formalaşan müxtəlif meyllərin təsirinin dəyişkənliyi ilə xarakterizə oluna bilər. 2019-cu ilin ötən dövrü qlobal iqtisadi mənzərədə qeyri-müəyyənliyin yüksəlməkdə davam etdiyi, geosiyasi gərginliklərin, iqtisadi tərəddüdlərin əsas determinantlardan birinə çevrildiyi, mühüm iqtisadiyyatda artım tempinin səngidiyi, qlobal ticarətdə zəiflədiyi bir dövr olmuşdur. Diqqətə çatdırmaq istərdim ki, dövlət büdcəsinin gəlir və xərcləri manat ifadəsində müstəqilliyimizin ən böyük göstəricisi olmaqla neftin qiymətinin əvvəlki ilə nisbətən aşağı götürülməsi, Dövlət Neft Fondundan transferin məbləğinin və bu transferin dövlət büdcə gəlirlərində payının azaldılması, qeyri-neft gəlirlərinin neft gəlirləri ilə müqayisədə daha sürətli artımı və makro parametrlər müsbət dinamikalı meyllərin fonunda artımla proqnozlaşdırılmışdır. Hesablama Palatası bəzi tədiyyə növləri üzrə gəlirlərin məbləğlərinin, makroiqtisadi göstəricilərə adekvat şəkildə proqnozlaşdığı, eyni zamanda, bəzi növlər üzrə əlavə potensialın mövcud olması qənaətindədir. Bu qənaətin əsasları ilə bağlı rəydə geniş məlumat təqdim edilmişdir. Dövlət büdcəsinin gəlirləri ilə bağlı cari ildə atılan addımların müsbət nəticələri növbəti ilin layihəsində də əks olunmuşdur. Ümumilikdə, vergi və gömrük inzibatçılığının inkişafı

üçün inzibatçılığın səmərəliyinin mütəmadi olaraq qiymətləndirilməsi məqsədi ilə bu baxımdan konkret hədəflər üzrə kəmiyyət göstəriciləri əks etdirilməklə, inzibatçılığın orta və uzunmüddətli dövr üçün inkişaf strategiyasının hazırlanmasına daha münbit şərait formalaşacağı qənaətinə deyik.

Təqdim edilmiş qanun layihəsini fərqləndirən əsas məqamlardan biri 2019-cu ildə başladığımız büdcə qaydasına edilmiş dəyişikliklərin nəzərə alınmaqla tətbiqidir. Qüvvədə olan Qanun və büdcə zərfinin müqayisəsi növbəti ilin dövlət büdcəsinin yeni dəyişiklik nəzərə alınmaqla, büdcə qaydasına riayət edilməklə proqnozlaşdırıldığını qeyd etmək imkanı verir. Beynəlxalq təcrübəni araşdırmaqla Hesablama Palatası büdcə qaydasının tətbiq edilməsi ilə hədəflənən məqsədlərin strateji sənədlərdə konkret müəyyənləşdirilməsini, ümumilikdə, iqtisadi sistemin inkişafında yerini təyin etməklə, səmərəsinin də aralıq dövrlərdə qiymətləndirilməsi və bu qaydaya korrektələr edilməsi imkanları yaradacağına inanır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qəbul etdiyi qətnəmələrdə qeyd edildiyi kimi, dövlət inzibatçılığının möhkəmlənməsində ali audit qurumlarının artan rolu Hesablama Palatasının da müasir çağırışlara uyğun olaraq bir sıra tədbirlər həyata keçirməsini zəruri edir. Ölkənin strateji hədəflərinin müəyyənləşdirilməsi və bu hədəflərə nail olunması istiqamətində konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi, bu tədbirlərin uğurlu icrası məqsədi ilə zəruri maliyyə vəsaitlərinin nəzərdə tutulması və ayrılması bir nömrəli funksiyadır. Bu baxımdan, gələcək illər üçün dövlətin iqtisadi, sosial və ictimai hədəflərini müəyyən edən və bu hədəflərin uyğunluğunu və təsirini nəzərə alan yeni strateji sənədlərin yaradılması fikrimizcə, sinerji

effektini gücləndirməklə resurslardan daha səmərəli və qənaətli istifadəni təmin edər.

Hörmətli millət vəkilləri, Hesablama Palatasının rəyində bir sıra istiqamətləri əhatə edən tövsiyələr də əks etdirilmişdir. Tərəfimizdən investisiya layihələrinə yönəldilən vəsaitlərin səmərəliyinin yüksəldilməsi məqsədi ilə tikinti, memarlıq və şəhərsalma sahəsində ehtimal olunan qiymətlərin müəyyən edilməsi ilə bağlı sənədlərin hazırlanması, informasiya sistemlərinin yaradılması proseslərinin davamlı inkişaf prinsiplərinə əməl edilməklə və inteqrasiya tələbləri nəzərə alınmaqla yaradılması, ümumiyyətlə, İKT layihələrinin səmərəlilik, nəticəlik baxımından qiymətləndirilməsini təmin edən tədbirlərin həyata keçirilməsi, dövlət büdcəsindən qeyri-kommersiya və kommersiya təşkilatlarına verilmiş vəsaitlərin xəzinə müşayəti ilə icra edilməsi, beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi üzrə normaların təkimiilləşməsi ilə bağlı maliyyə inzibatçılığının gücləndirilməsi və sair istiqamətlərdə tövsiyələr təqdim edilmişdir.

Hörmətli millət vəkilləri, çıxışında dövlət büdcəsinin hansı istiqamətlərə, hansı məbləğin nəzərdə tutulması və icrası ilə bağlı danışmadım. Hesab edirəm ki, bu göstəricilərdən tədricən uzaqlaşmalıyıq. Yeni çağırışlar dövlət büdcəsinin neçə faiz icra edilməsi mülahizələri ilə deyil, icra edilmiş vəsaitlərin hansı nəticələrə gətirib çıxarması kontekstində qiymətləndirilməsini tələb edir. Bu isə dövlət büdcəsinin tərtibinə yeni yanaşmasının tətbiqini zərurətə çevirir. Büdcə xərclərinin yönələcəyi hədəflərin kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri vasitəsi ilə müəyyənləşməsi strateji planların uğurlu icrasına şərait yaratmış olacaq və nəticə əsaslı büdcəyə keçid isə dövlət vəsaitlərindən səmərəli istifadəyə səbəb olacaqdır.

Hörmətli millət vəkilləri, rəyin kollegiya tərəfindən təsdiq edildiyini diqqətə çatdırmaqla, müzakirələr zamanı rəyimizi nəzərə almağınızı xahiş edirəm. Diqqətinizə görə minnətdaram.

Sədrlik edən. Sağ olun, Vüqar müəllim. İndi isə keçirik müzakirələrə. Xahiş edirəm, müzakirədə iştirak etmək istəyənlər yazılsınlar. Vahid Əhmədov buyursun. Bir dəqiqə üzr istəyirəm, çıxışları 5 dəqiqə, ya 10 dəqiqə edək?

Yerdən. *(Eşidilmir.)*

Sədrlik edən. 34 nəfər çıxışa yazılıb. 5 dəqiqə olsa, sabaha da baxarıq.

V.Əhmədov. Hörmətli cənab Sədr, millət vəkilləri, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli mətbuat! Azərbaycan Respublikasının maliyyə naziri, Hesablama Palatasının sədri və iqtisadiyyat naziri büdcə barədə geniş məlumat verdilər. Ona görə, mən o rəqəmlərə o qədər də toxunmaq istəməzdim. Amma qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycanın 2020-ci il dövlət büdcəsi faktiki olaraq makroiqtisadi göstəricilər nəzərə alınmaqla hazırlanıb, müsbətdir və mən orada ciddi problemin olduğunu hiss etmirəm. Yəni neftin qiymətinin 55 dollar, inflyasiyanın 4,6 faiz, manatın məzənnəsinin 1,7 faiz səviyyəsində qorunub, saxlanması, ümumi daxili məhsulun 3 faiz artımı və digər məsələlər bu büdcənin normal olduğunu bir daha sübut edir. Bununla bərabər, büdcənin gəlir hissəsinin Dövlət Neft Fondundan transfertin 47 faiz, Vergilər Nazirliyi tərəfindən 32 faiz, Gömrük Komitəsi tərəfindən 16 faiz olacağı proqnozlaşdırılır. Bununla bərabər, mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycanın dövlət büdcəsinin gəlir hissəsində müəyyən imkanlar var ki, o imkanlardan istifadə etmək lazımdır.

Birincisi, büdcə gəlirlərində torpaq, əmlak, yol vergilərinin kifayət qədər əsaslı olmadığı bir daha sübut edilir və burada ehtiyatın olduğunu nəzərə almaq lazımdır. Səhmlərində dövlətin payı olan müəssisələrdən dividendlərin kifayət qədər aşağı olması dövlət büdcəsində öz əksini tapır və mən belə hesab edirəm ki, həmin müəssisələrin, ümumiyyətlə, dövlət büdcəsinə verilən gəlirlərin miqdarı gələcəkdə araşdırılmalı və artırılmalıdır.

Büdcənin gəlirlərində diqqətçəkən məsələlərdən biri qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Yəni 43,9 faiz, 10.6 milyard manata yaxın qeyri-neft sektoru proqnozlaşdırılıb. O da 2019-cu ildən 16 faiz çoxdur. Bununla bərabər, hesab edirəm ki, cənab Prezidentin qeyd etdiyi kimi, əsas hədəflərdən biri olan qeyri-neft sektorunun inkişafı daha da diqqət mərkəzində saxlanılmalı və burada əsaslı vəsait qoyuluşuna daha geniş imkan yaradılmalıdır. Amma bununla bərabər qeyri-neft sektorunun inkişafında imkanlar həddən artıq böyükdür. Yəni burada həm idxalın, həm də qeyri-neft sektorunun strukturuna baxılmalıdır. Azərbaycanca xüsusi ilə iri sənaye sahələrinin tikilməsinin artıq vaxtıdır. Bir məsələyə də diqqət yetirməliyik.

Son vaxtlar, xüsusi ilə son 10 ildə Azərbaycanda çoxlu sənaye parkları istifadəyə verilib. 6-ya yaxın sənaye parkı istifadəyə verilib. Bu sənaye parklarının istifadəsinə, mən belə hesab edirəm, haradasa 3.3 milyard dollara yaxın vəsait xərclənib. 1.5 milyard manata yaxın məhsul istehsal edilib və 306 milyon manata yaxın məhsul da xaricə idxal edilib. Amma düz 7 il müddətinə həmin sənaye müəssisələrini, parklarını vergidən azad etmişik. Bu yaxınlarda baxırıq, deməli, iqtisadiyyat naziri yenidən 3 il müddətinə həmin sənaye parklarını vergidən azad etmək istəyir. Mənə elə gəlir ki, 7 il kifayət edərdi ki, həmin sənaye

müəssisələri kifayət qədər səmərəli işləsinlər və Azərbaycanın dövlət büdcəsinə kifayət qədər vergi ödəsinlər. Bu çox ciddi məsələdir. Yəni mən Azərbaycan hökumətinin bunun üzərində işləməsini təklif edərdim.

Dövlət xərclərinin səmərəliliyi ən əsas məsələlərdən biridir. Dövlət xərclərinin səmərəliliyi məsələsində, mən belə hesab edirəm ki, büdcənin xərc hissəsində bayaq Hesablama Palatası sədrinin də qeyd etdiyi kimi, proqramlar və məqsədli tədbirlər üzrə maliyyələndirmə əhəmiyyətli məsələlərdən biridir. 37,9 faizi demək olar ki, proqram əsasında da təmin edilir. Bu da 2019-cu ildən təxminən 3,7 faiz azdır. Yəni bu məsələyə diqqət yetirməyi mən xahiş edərdim. Xərclərin tərkib hissəsində ən çox diqqət yetirilməli məsələlərdən biri malların satınalması ilə əlaqədardır. 7,6 milyard vəsait ayrılıb onun da xüsusi çəkisi cəmi 28 faizdir. Amma burada kifayət qədər müəyyən korrupsiya halları aşkar edilib və Hesablama Palatasının bizə verdiyi rəylərdə bu öz əksini tapıb. Yəni tenderlər düzgün keçirilmir, müqavilələr əsasında satınalmalar həyata keçirilir.

Ümumi götürəndə, mən belə hesab edirəm ki, ümumiyyətlə, dövlət büdcəsinin xərc hissəsinə nəzarət mexanizmi daha da gücləndirilməli və müəyyən məsələlər öz həllini tapmalıdır. Korrupsiya ilə əlaqədar. Burada mən iki təklif verərdim. Birincisi, gəlir deklarasiyası. Biz 10 ildən çoxdur ki, Qanun qəbul etmişik. O qanuna əsasən normativ sənəd hazırlanmalıdır. Baş nazirdən xahiş edərdim ki, o sənədi hazırlasın yanvar ayının birindən gəlirlər deklarasiyası qəbul edilsin. İkinci, maliyyə amnistiyası çox ciddi məsələdir. Artıq bu məsələ öz həllini tapmalıdır.

Sədrlik edən. Sağ olun. Hələ qabaqda 3 oxunuşumuz

var. Çatdırmadığınızı sonra da deyə bilərsiniz. Aqiyə Naxçıvanlı buyursun.

A.Naxçıvanlı. Çox sağ olun. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli Baş Nazir, hörmətli hökumət nümayəndələri, millət vəkilləri. 2020-ci ilin dövlət büdcə sistemi, demək olar ki, sosial inkişaf göstəricilərinə və ümumi daxili məhsulun artım dinamikasının davamlılığına əsaslanmışdır. Büdcə göstəricilərinin təhlili onu göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2020-ci ilin büdcəsi də investisiya tutumlu, sosial yönlü olmaqla, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tempinin qorunub saxlanmasına, sosial-iqtisadi islahatların davam etdirilməsinə, əhalinin maddi rifahının təmin olunmasına hədəflənmişdir. Uşaqların dövlət tərəfindən təhsilə cəlb edilməsi və həvəsləndirilməsi baxımından qeyd etmək istərdim ki, gələn ilin dövlət büdcəsində ölkənin bəzi şəhər və rayonlarında yeni tikilib istifadəyə verilmiş məktəb və məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti ilə bağlı və dövlət ümumtəhsil məktəblərində uşaqların məktəbə hazırlığının təşkili məqsədi ilə tələb olunan vəsait proqnozlaşdırılmışdır. Təhsil müəssisələrində oxuyan şagirdlərin pulsuz dərsliklərlə təmin olunması, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün müxtəlif korreksiyaedici və inklüziv təhsilin tətbiq edilməsi, alternativ qayğı üzrə tədbirlərin maliyyə təminatı, dövlət uşaq bağçaları şəbəkəsinin genişləndirilməsi, şərait və təchizatın yaxşılaşdırılması və digər təhsil tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün xərclər də proqnozlaşdırılmışdır.

Bütövlükdə 2020-ci il dövlət büdcəsinin elm xərclərinə 42,1 faiz çox, o cümlədən təhsil xərclərinə 38,3 faiz çox pul ayrılmışdır. Düşünürəm ki, insan kapitalının formalaşması məhz elə elm və təhsil sahəsində aparılan

islahatlar və qoyulan investisiyalardan çox asılıdır. Xüsusi olaraq bildirirəm ki, Azərbaycan hökumətinin müvafiq qanunvericilik aktları əsasında hazırladığı “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il və gələn üç il üzrə iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyası və proqnoz göstəriciləri” adlı sənəd dayanıqlı iqtisadi inkişafa və əhalinin layiqli həyat səviyyəsinə nail olmağa yönəlibdir. Konsepsiya layihəsinin 3.5.11-ci bəndi ailə, qadın və uşaq siyasətinin əsas istiqamətləri kimi göstərilmişdir. Konsepsiyada 2020–2023-cü illər üçün “Azərbaycan Ailə strategiyası”nın “Ailə psixoloqu institutu”nun yaradılacağı qeyd olunmuşdur. Eyni zamanda, milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması, nəsildən-nəslə ötürülməsi, sağlam ailə modelinin qorunması da burada nəzərdə tutulmuşdur.

Ümumiyyətlə, gələcəyə baxış inkişaf konsepsiyasına, strateji yol xəritəsinə söykənən ailə siyasəti, o cümlədən uşaqların əlverişli sosial mühitdə yaşamaları üçün hökumətin bütün strateji planlarını təqdirəlayiq hesab edirəm. Düşünürəm ki, valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların dövlət müəssisələrinə düşməsinin qarşısının alınması, uşaqların müəssisələrdən ailəyə verilməsi və alternativ qayğı məsələləri ilə bağlı müvafiq bənd konsepsiyadan çıxarılmalıdır. Bütçə zərfinin 2-ci hissəsi, 130-cu səhifəsi, 4-cü bəndi. Çünki bildiyiniz kimi, Milli Məclisə cənab Prezident tərəfindən 2019-cu il 8 oktyabr tarixli qanunvericilik təşəbbüsü ilə Ailə Məcəlləsinə və digər qanunlara dəyişiklik edilməsi barədə qanun layihəsi daxil olmuşdur. Qanun layihəsinə görə artıq Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin və digər aidiyyəti orqanların övladlığa götürməklə bağlı məsələlərin icrasında iştirakı olmayacaqdır.

Hörmətli hökumət nümayəndələri, Milli Məclisin Ailə, qadın və uşaq məsələləri komitəsi olaraq apardığımız müşahidələr, keçirdiyimiz görüşlər, təşkil etdiyimiz tədbirlər, dinləmələrdə səslənən və bizə daxil olan çoxsaylı müraciətlər əsasında 2020-ci ilin dövlət büdcəsi üçün təklif edərdim ki, çoxuşaqlı ailələrə verilən müavinət sisteminə yenidən baxılsın və mümkün olarsa, miqdar bir az da artırılsın. Güzəştli ipoteka kreditlərinin verilməsi şərtlərinin çoxuşaqlı və müəllim ailələrinə də şamil olunmasını təklif edirəm və hökumətin bu məsələləri nəzərə almasını xahiş edirəm. Uşaqların asudə vaxtlarının səmərəli təşkili üçün, dövlət səviyyəsində istirahət mərkəzlərinin yaradılması üçün vəsaitin ayrılmasına böyük ehtiyac vardır. Məncə, ilk növbədə sosial təminatı zəif olan, o cümlədən imtiyazlı ailələrin uşaqları bu düşərgələrdən yararlına bilərlər. Bunun üçün yəqin ki, büdcədən o qədər də böyük vəsait tələb olunmur. Digər bir təklifim, bildiyiniz kimi, 2020-ci ilin büdcəsindən Azərbaycan kinosunun inkişafına 7,5 milyon manat ayrılır...

Sədrlik edən. Çox sağ olun. Qənirə Paşayeva.

Q.Paşayeva. Hörmətli Sədr, hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Baş nazir, hökumət üzvləri, mətbuat və media təmsilçiləri! İlk öncə onu söyləmək istəyirəm ki, biz cənab Prezidentimizin rəhbərliyi altında ölkəmizdə həyata keçirilən islahatları dəstəkləyirik və 2020-ci ilin büdcə layihəsinə də səs verəcəyik. Amma bəzi məsələlərin də nəzərə alınmasını xahiş edirik.

İlk öncə, mən millət vəkili seçildiyim ön cəbhə rayonlarından biri olan Tovuz rayonu ilə bağlı bir neçə məsələni hökumət üzvlərinin diqqətinə çatdırmaq və 2020-ci ildə bu məsələlərin öz həllini tapmasına dəstək göstərilməsini istəyirəm. Hörmətli maliyyə nazirimizin bu

məsələdən xəbəri var. Biz komitələrin iclasında da bu məsələni qaldırmışdıq. Qədim abidələrimizi qoruyub saxlamaq hamımızın borcudur və Azərbaycanda ilkin neolit dövrünün ən parlaq abidəsi Göytəpə qədim yaşayış məskənidir. Tovuz rayonu ərazisində aşkar edilən, Yaponiyadan, Fransadan, Almaniyadan gələn mütəxəssislərin Elmlər Akademiyasının mütəxəssisləri ilə birgə araşdırmalar apardığı, çalışdıqları və Tokioda, Londonda təqdimatı keçirilən önəmli bir abidədən danışırıq. Cənab Prezidentimiz 2012-ci ildə Tovuz rayonuna səfəri çərçivəsində bu abidəyə baş çəkmişdi və bundan sonra “Göytəpə Arxeoloji Parkı”nın yaradılması ilə bağlı sərəncam imzalamışdı. Amma çox təəssüf ki, bu günə qədər “Göytəpə Arxeoloji Parkı”nın yaradılması ilə bağlı addımlar atılmayıb və keçən müddət bu abidəni daha da ağır, çətin vəziyyətə salır. Ona görə mən hökumət qurumlarımızı cənab Prezidentimizin sərəncamından irəli gələn məsələlərin həlli istiqamətində ciddi addımlar atmağa çağırıram. Çünki bu, bizim tariximizin ən önəmli abidələrindən biridir və bu abidəni qorumaq əsas vəzifələrimizdən biridir.

İkinci bir məsələ bununla bağlıdır ki, bir neçə il bundan əvvəl Tovuzda Aşıq Əkbər Cəfərov adına mədəniyyət mərkəzinin, Abulbəyli kənd mədəniyyət mərkəzinin təmir və bərpasına vəsait ayrıldı. Bu vəsaitlə bir hissə işlər görüldü. Amma ondan sonra vəsait ayrılmadı, o işlər yarımçıq dayandı və o yarımçıq qalan işlər də getdikcə daha da pis vəziyyətə düşüb. Yəni bu mədəniyyət mərkəzinin təmirinə başlandı ki, təmir, bərpa işləri getsin, amma ayrılan vəsait ilə görülən işlər də çox pis vəziyyətə düşür. Ona görə çox xahiş edirik, bu vəsaitin qalanı da ayrılınsın, nəhayət ki, bu abidənin, mədəniyyət mərkəzinin təmiri,

bərpası başa çatsın. Çünki bu işlər başlamışdı. Bu işlər yarımçıq qalmasın, bu işlərin davamı olsun. Bunu xahiş etmək istəyirik.

Üçüncüsü, təhsilə ayrılan xərclərin artmağı bizim hamımızı çox məmnun edir və inanırıq ki, bu görülən işlər daha da artacaq. Mən Tovuzda Qovlar şəhəri və 17 böyük kəndi təmsil edən dairənin millət vəkiliyəm. Burada səmimi şəkildə bunu söyləmək istəyirəm. Bizim müvafiq qurumlara da məlumat vermişik. Bu dairədəki məktəblərin təxminən yarısına yaxını normal təhsil üçün yararlı vəziyyətdə deyil. Dəfələrlə bu məktəblərin bəziləri, daha ağır vəziyyətdə olanları ilə bağlı müraciətlər etmişik. Böyük bir kənddir, tək bir məktəbi var və orada ciddi təmir, bərpa işlərinə ehtiyac var. Mən çox xahiş edirəm, bizim müraciətlər əsasında vəsaitin ayrılması da artıbsa, bu məktəblərlə bağlı məsələlərə diqqəti daha da artırmaq.

Digər bir məsələ, mən qısa şəkildə bunu vurğulamaq istəyirəm. Düşünürəm ki, kənd dairəsinin bütün millət vəkilləri dediklərimi, bu təkliflərimi dəstəkləyirlər. Bizim dövlət universitetlərinin yataqxanalarının artmasına ciddi ehtiyac var. Çünki kəndlərdə ailələrin çoxu öz övladlarını Bakı şəhərində kirayə saxlayaraq, oxutmaq imkanlarına malik deyil. Ona görə, çox xahiş edirik, bizim böyük dövlət universitetlərimiz var, bəzilərinin demək olar ki, yataqxanaları yox səviyyəsindədir. Bu yataqxanalarla bağlı məsələlər necə həllini tapacaq, amma bununla bağlı daha ciddi şəkildə addımların atılmasını xahiş edirik. Çünki insanların kənd yerlərindən ali məktəblərə gəlib təhsil almalarında bu amil də çox önəmli məsələdir. Digər amil tələbə kreditləri ilə bağlı məsələnin öz həllini tapmasıdır.

Sonda mən aliment fondu ilə bağlı məsələni vurğulamaq istəyirəm. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə

Dövlət Komitəsi də bizim dediklərimizi təsdiqləyər. Bununla bağlı müraciətlərin sayı həddindən artıq çoxdur. Ona görə, xahiş edirik, aliment fondunun yaradılması 2020-ci ildə hökumətimizin diqqət mərkəzində olsun. Təşəkkür edirik.

Sədrlik edən. Sağ olun. Musa Qasımlı.

M.Qasımlı. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli millət vəkilləri və hörmətli hökumət üzvləri! Təqdim edilən büdcə layihəsi həm ölkəmizin müasir vəziyyətini, həm də cənab Prezidentimizin rəhbərliyi altında ümumi inkişaf istiqamətini göstərir, ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi və siyasi islahatları təcəssüm etdirir.

Büdcə layihəsi haqqında bəzi mülahizələrimi tezis olaraq bildirmək istəyirəm. Büdcə layihəsi mükəmməl hazırlanıb. Hər şeydən əvvəl, 2020-ci ildə dövlət büdcəsindən dotasiya almayan rayonlarımızın sayının artması ölkəmizdə yürüdülmən siyasətin nə qədər doğru olduğunu göstərir.

İkinci, elm və təhsillə bağlı bəzi məsələləri diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Büdcə layihəsində fundamental elmlərə ayrılan xərclərin artırılması çox müsbət olub, bizim gələcəkdə xaricə müəyyən texnologiyaların ixracına şərait yarada bilər. 2019-cu illə müqayisədə təhsil xərclərinin artırılması müsbətdir.

Burada bizim əhalimizə, vətəndaşlarımıza yönəlmiş bir neçə məsələni xüsusi vurğulamaq istəyirəm. Bu, çox əhəmiyyətlidir və büdcəmizin nə qədər millətimizin tərəqqisinə yönəldiyini bir daha sübut edir. Birinci, dövlət sifarişli yerlərin artırılması. İkinci, birinci və ikinci dərəcəli əlilliyi olan şəxslərin təhsil haqqının dövlət büdcəsi tərəfindən ödənilməsi. Dövlətin bu yükü öz üzərinə

götürməsi və tələbə təqaüdlərinin artırılması. Büdcəmizdə bu məsələlərə xüsusi yer verilməsi cənab Prezidentimizin müəyyənləşdirdiyi təhsilin hamı üçün əlçatan olmasına doğru ciddi bir addımdır.

2020-ci il büdcəsində, heç şübhəsiz, ən uğurlu məsələlərdən biri İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Qoşulmama Hərəkatına üzv olan ölkələrin vətəndaşlarının gəlib Azərbaycanda təhsil almaları üçün vəsaitin ayrılmasıdır. Bu, müstəsna əhəmiyyətli bir məsələdir və hesab edirəm ki, bu, Azərbaycanın həm beynəlxalq əhəmiyyətini, həm də tutduğu yeri yüksəldəcək. Bütün bunlar özü ilə bərabər bir sıra problemlərin həllini gətirir. Mən hörmətli Baş nazirimiz və maliyyə nazirimizdən o məsələlərə diqqət ayırmalarını xahiş edirəm.

Birincisi, ölkəmizdə yataqxana sistemi təkmilləşdirilməlidir. İkincisi, universitetlərimiz möhkəmləndirilməlidir və xaricdən doktorant və dissertantların gəlib Azərbaycanda müdafiə etmələrinə imkan yaradılmalıdır.

Hesab edirəm ki, bizim büdcəmiz getdikcə ölkəmizdə sanki neft və qaz yox imiş kimi tərtib edilir. Bu, çox uğurlu bir şeydir və ona görə də özünüməşğulluq proqramını genişləndirmək lazımdır. Müvafiq nazirlik bu sahədə çox uğurlu işlər həyata keçirir. İş yerlərinin açılması təkcə dövlətin yükü olmamalıdır. Eyni zamanda, özəl şirkətlərin işi olmalıdır. Xırda və orta sahibkarlığa xüsusi yer vermək lazımdır. Xırda və orta sahibkarlıq dövlət ilə inhisarlar arasında tərəzidəki pərsəngdir, sosial gərginliyi azaldan bir inkişafdır. Mənə elə gəlir ki, buna xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Sonda hörmətli Baş nazirimizdən və maliyyə nazirimizdən bir neçə xahiş etmək istəyirəm. Yardımlı şəhərinə bitişik kəndlərin və yaxın kəndlərin təbii qazla təmin

olunmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Bilirsiniz ki, bu gün Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə ölkənin hər yerində ağaclar əkilir, meşələr salınır. Yardımlıda asfalt yollar var, kəndlərdə qaz çəkilməsində problem yoxdur. Qaz yoxdursa, meşələr qırılır, çaylar, bulaqlar da quruyur və sonradan çoxlu sosial problemlər əmələ gəlir, əhali şəhərə axışır və onun da çoxlu problemləri yaranır. Bir də Yardımlı və Masallıda köhnə kənd məktəblərinin bərpasına vəsaitin ayrılmasına imkan daxilində diqqət yetirməyi sizdən xahiş edirəm.

Bilirsiniz ki, bir neçə il əvvəl bizim büdcəmizə vəsait gəlməzdi. Bu gün yürüdülmən siyasət nəticəsində büdcəmizə vəsait daxil olub. Amma onun xərclənməsinə ciddi nəzarət lazımdır, israfçılığa qətiyyənl yol vermək olmaz. Hesab edirəm ki, bizim dövlət büdcəmiz mükəmməl hazırlanıb, mən ona səs verəcəyəm, diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Gövhər Baxşəliyeva.

G.Baxşəliyeva. Çox sağ olun. Hörmətli Sədr, hörmətli Baş nazir, hörmətli nazirlər, hörmətli millət vəkilləri! Müzakirəyə təqdim olunan 2020-ci ilin dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi düşünürəm ki, yetərincə təkml, bütün parametrləri üzrə “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna müvafiq hazırlanmış ciddi bir sənəddir. İlk dəfə olaraq icmal büdcənin gəlirləri 27 milyard manatdan çox, xərcləri isə 29 milyard manatdan xeyli çox təşkil edəcəkdir ki, bu da cari illə müqayisədə 7,7 faiz çoxdur. Önemlidir ki, neft gəlirlərinin xüsusi çəkisi azaldılaraq, qeyri-neft gəlirləri artır. Qeyri-neft sektorunda əhəmiyyətli artım gözlənilir. Büdcə sosialyönlüdür. Bu o deməkdir ki, əhaliyə ödənişlərin məbləği artacaq, müxtəlif proqramlar həyata keçiriləcək, o cümlədən özünüməşğulluq daha da genişlə-

nəcək. Təqdirəlayıqdır ki, ölkədə manatın dayanıqlılığı diqqət mərkəzindədir, son 3 ildə manatın xarici valyutaya nisbəti sabitdir.

Mən elm sahəsi haqqında demək istərdim. Məlumdur ki, 2020-ci ildə elmə yönəldilən vəsait 42,1 faiz çoxdur. Bu da elmi ictimaiyyət tərəfindən çox böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılıbıdır. Yadıңызdadırsa, hörmətli cənab Prezident akademik Akif Əlizadə ilə görüşündə Akademiya əməkdaşlarının məvaciblərinin artırılması barədə danışdı, dedi ki, göstəriş vermişəm, bu məsələyə baxılacaq. Biz buna görə dövlət başçısına çox minnətdarıq. Elmlər Akademiyası səbirsizliklə bu məsələnin həllini gözləyir.

Mən burada istərdim xüsusi olaraq 2020–2023-cü illər üzrə sosial-iqtisadi inkişafın ortamüddətli prioritetləri haqqında danışım. Burada elmə dair hissədə humanitar və ictimai elmlər sahəsində belə maddə var. “Mədəni, iqtisadi və arxeoloji elmi irsin qorunması və tətbiqi, aşkarlanması, sistemləşdirilməsi, elmi təsviri, bərpası və konservasiyası”.

Hörmətli iclas iştirakçıları, Azərbaycan xalqı dünyada nadir xalqlardandır ki, əsrlər boyu olduqca nadir, çox nadir bir mədəniyyət yaratıbdir. Bizim xalq möhtəşəm, müştərək ərəb-müsəlman mədəniyyətini, İslam sivilizasiyasını yaradan xalqlardan biri olubdur. Əgər bizim türk dilində yazılı abidələrimiz, – Dədə Qorqud daha öncədir təbii ki, – bizə çatmış İzəddin Həsənoğludan başlayırsa, bizim ərəb dilli irsimiz, Azərbaycan türklərinin irsi, fars dilli irsimiz, qat-qat öncə, məsələn, ərəb dilli irsimiz VIII əsrdən, hətta VII əsrin ikinci yarısından etibarən yaranmağa başlayıbdir və bu irs yazılı şəkildə saxlanılıbdir. Bu gün bu irs, bax, bizim xalqımıza mənsub bu möhtəşəm intellektual irs dünya kitabxanalarında, əlyazmalar fondlarında saxlanılır. Mən ürək ağrısı ilə bunu qeyd etmək

istərdim, əsrlər boyu bizim xalqımızın milli müstəqilliyi olmadığına görə, bizim o qeyri-maddi mədəni sərvətlərimiz, yəni o əlyazmalar talanıb, digər ölkələrə aparılıbdır. Məsələn, Füzulinin “Ərəb divanı”nı onilliklərlə mütəxəssislər axtarırdılar, son nəticədə xarici kitabxanadan, Sankt-Peterburqdakı “Asiya muzeyi”ndən tapdılar. Yəni bu ölkəyə çoxlu işğalçılar gəlib, istila ediblər və əlyazmaları kütləvi şəkildə götürüb aparıblar. Qərb ölkələrində nə qədər bizim əlyazmalarımız var. Mən düşünürəm ki, biz məqsədyönlü şəkildə bu işlə məşğul olmalıyıq. Dünya kitabxanaları...

Sədrlik edən. Sağ olun. Sonuncu, Eldar İbrahimov buyursun, sonra tənəffüs elan edək.

E.İbrahimov. Çox sağ olun. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli cənab Baş nazir, hörmətli deputatlar və hökumət üzvləri! Respublikamızda son illər innovasiyalı və yüksək texnologiyalara əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşması, qanuni olaraq aparılan iqtisadi və kadr islahatları, yeni iri sənaye və aqrar müəssisələrin fəaliyyətə başlaması və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi iqtisadiyyatın dinamik artımına öz müsbət təsirini göstərməkdə davam edir. Bu da onu göstərir ki, ölkəmizdə iqtisadi inkişaf strategiyasının bünövrəsi ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən möhkəm təməl üzərində qoyulmuş və möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının rəhbərliyi ilə düzgün istiqamətdə aparılır.

2020-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsi ilə tanışlıq onu deməyə əsas verir ki, hörmətli həmkarım Ziyad müəllimin və hörmətli nazirimiz Samir müəllimin fikirlərini nəzərə alsaq, həqiqətən də, ölkəmizdə həyata keçirilən siyasətin mərkəzində dövlət başçısının dediyi kimi, Azərbaycan vətəndaşı, onun maddi rifahının daim yaxşılaşması daya-

nır. Bunu təsdiq edən əsas göstəricilər isə əsas kapitala yönələn xərclərdir. Gələn ilin büdcəsində kapitala investisiyalar 18,3 milyard manata çatdırılacaq ki, bu da əvvəlki illərdən xeyli çoxdur. 2020-ci ilin dövlət büdcəsində sosialyönümlü xərclərin dövlət büdcəsi xərclərinin tərkibində xüsusi çəkisi ilk dəfə olaraq 38,5 faizə çatacaq ki, bu da inkişaf etmiş bir çox dünya ölkələrinin arzu etdiyi səviyyədir. Bu da onu sübut edir ki, 2020-ci ilin büdcəsi sosialyönümlü və investisiyatutumlu büdcədir.

Bildiyiniz kimi, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənabları prezidentliyinin ilk illərindən başlayaraq ölkənin qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün daim əsaslı tədbirlər həyata keçirməyə başladı. Əlbəttə, bu nailiyyətlərin əldə edilməsi ilk növbədə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə daha savadlı, bacarıqlı və işgüzar kadrların seçilib, rəhbər vəzifələrə yerləşdirilməsindən asılıdır. Vergilər Nazirliyində və Gömrük Komitəsində aparılan kadr siyasəti bunu bir daha təsdiq etdi. Belə ki, 2020-ci ildə 2018-ci ilə nisbətən dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artımı vergilər üzrə 7 faiz, Gömrük Komitəsi üzrə isə 17 faiz təşkil edəcəkdir. Gömrük Komitəsində 2017-ci ilə nisbətən 2020-ci ildə 1,6 milyard manat və ya 54 faiz artım gözlənilir.

Hörmətli həmkarlar, qeyd etmək lazımdır ki, dövlətin üzərinə götürdüyü əsas öhdəlik ölkənin milli təhlükəsizliyini, onun tərkib hissəsi olan ərzaq təhlükəsizliyini təmin etməkdir. Ərzaq təhlükəsizliyinin isə əsas bazasını kənd təsərrüfatı təşkil etdiyindən bu sahə daim hörmətli Prezidentimizin diqqət və qayğısı ilə əhatə olunmuşdur. Xüsusilə son illər aqrar sahədə məhsuldarlığın yüksəlməsi, iri kənd təsərrüfatı obyektlərinin yaradılması istiqamətində büdcə vəsaiti və güzəştli kreditlər hesabına əhəmiyyətli

işlər görülmüşdür. Məhz həyata keçirilən bu tədbirlər nəticəsində son illər kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalında sürətli artım əldə edilmişdir. 2020-ci ilin büdcə layihəsində kənd təsərrüfatı bölməsi üzrə 921 milyon manat, o cümlədən kənd təsərrüfatına 447,4 milyon manat və meliorasiya tədbirlərinə 426 milyon manat vəsait ayrılması nəzərdə tutulur ki, bu da cari ildən 97 milyon manat və ya 11,8 faiz çoxdur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin tərtibində bir çox yeniliklər edilmişdir. Gələn ilin dövlət büdcəsində kənd təsərrüfatı tədbirləri üçün nəzərdə tutulan vəsaitin 330 milyon manatı kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına subsidiya verilməsinə, 97,7 milyon manatı aqrar sahədə dövlət proqramlarına və digər tədbirlərə, dövlət dəstəyi ilə bağlı xərclərə sərf ediləcəkdir.

Əlamətdar haldır ki, Milli Məclisin bu ilin iyun ayında qəbul etdiyi “Aqrar sığorta haqqında” Qanuna uyğun olaraq, 2020-ci ilin dövlət büdcəsində kənd təsərrüfatında sığorta ilə bağlı xərclərə 5 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Bundan başqa, gələn ilin büdcəsində baytarlıq tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün 35,4 milyon manat vəsait sərf ediləcəkdir ki, bu da cari ilin göstəricisindən 10 milyon manat və ya 39 faiz çoxdur.

Hörmətli deputat həmkarlarım, istər kənd təsərrüfatına ayrılan vəsaitə görə, istərsə də Naxçıvan Muxtar Respublikasının ehtiyac və qayğılarına diqqətlə yanaşdıqları üçün başda möhtərəm Prezidentimiz olmaqla maliyyə naziri Samir Şərifova və büdcə layihəsinin tərtibində iştirak edən hər kəsə öz təşəkkürümü bildirirəm. Mən qanun layihəsini dəstəkləyirəm və deputat həmkarlarımı da səs verməyə çağırıram. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Tənəffüs elan edilir.

(FASİLƏDƏN SONRA)

Sədrlik edən. Xahiş edirəm, yerlərinizi tutun. Fəzail Ağamalı.

F.Ağamalı. Təşəkkür edirəm. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli həmkarlar, millət təmsilçiləri! 2019-cu il ölkəmizin həyatında əhəmiyyətli hadisələrlə zəngin olmuşdur. İlin əvvəllərindən başlayaraq iqtisadi, sosial, hüquqi, siyasi, struktur və kadr islahatları ardıcıl və sistemli xarakter almaqda və dövlətimizin, cəmiyyətimizin güclənməsinə ciddi töhfələr verməkdədir. Büdcə layihəsinə uyğun olaraq respublikamızda iqtisadi sahədə artım, sosial proqramların uğurla yerinə yetirilməsi, biznes fəaliyyətinin asanlaşdırılması, investisiya xərclərinin xeyli artırılması, xüsusi olaraq vergi, gömrük və kənd təsərrüfatında ardıcıl şəkildə həyata keçirilən islahatlar və şəffaflıq 2019-cu ilin uğuru kimi qiymətləndirilməlidir.

2020-ci ilin büdcəsi ənənələrə və əldə olunan uğurlara söykənərək, zamanın və reallığın çağırışlarına uyğun olaraq hazırlanmış və daha çox sosial və investisiya xarakteri daşıyır. Qarşıdakı illərdə təhsil xərclərinin 40 faizə yaxın artması xüsusilə diqqəti cəlb edir. Məncə, bu təhsilimizin müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılmasında stimullaşdırıcı rol oynayacaqdır. Əminəm ki, yenilənən peşəkar komanda növbəti ildə də büdcədə nəzərdə tutulan vəzifələri uğurla yerinə yetirəcək, iqtisadi və sosial inkişafımız yeni mərhələyə qalxacaq, sağlam rəqabətə söykənən biznes fəaliyyətində, qeyri-neft sektorunun yüksəlişində ciddi irəliləyişlərimiz olacaqdır. Bütün bunlarla

yanaşı, vacib olan bir sıra məsələləri də hökumət üzvlərinin diqqətinə çatdırmaq istərdim.

İlk olaraq kiçik və orta biznesin dəstəklənməsi və onun daha da inkişafı ilə bağlıdır. Məlum olduğu kimi, ölkə Prezidenti bu sahənin inkişafına xüsusi əhəmiyyət verməkdədir. İqtisadiyyat Nazirliyi, Kiçik və Orta Biznesin İnkişaf Agentliyi səlahiyyətləri çərçivəsində lazımi addımları atmaqla kiçik və orta biznesin genişlənməsinə hər tərəfli şərait yaratmaqdadır. Bununla yanaşı, məncə, kiçik və orta biznesin miqyasının genişləndirilməsi, iqtisadi artımda rolunun daha da gücləndirilməsi üçün onun maliyyə mənbələri ciddi şəkildə artırılmalıdır. Büdcənin, bütün dövlət şirkətlərinin, dövlət fondlarının, sərbəst vəsaitlərin xəzinə tərəfindən səfərbər edilərək etibarlı banklarda tender əsasında yerləşdirilməklə xəzinənin nəzarəti altında orta və kiçik biznesə investisiya krediti kimi 3–5 faizlə verilməlidir. Məncə, bu, ciddi uğurlara geniş imkanlar yaradar.

İkincisi, hesablamalar göstərir ki, hər il 100 mindən çox işçi qüvvəsi ölkəmizin bütün sahələrində özünü təqdim etməkdədir. Bunun təqribən 60 faizdən çoxu istehsalatda çalışa biləcək işçi qüvvəsidir. Onların işlə təmin olunması üçün texniki peşə məktəbləri şəbəkəsini genişləndirmək, Gəncə, Mingəçevir, Şirvan, Lənkəran, Sumqayıt, Naxçıvan kimi şəhərlərimizdə çoxsaylı sənaye sahələrimizin, rayonlarımızda emal və yeyinti müəssisələrinin açılması faydalı olardı. Tikinti sahəsinin canlandırılması da bu baxımdan özünün əhəmiyyətli rolunu oynayardı.

Üçüncüsü, bank, pul-kredit sahəsində islahatların daha da sürətləndirilməsi ölkə Prezidentinin qarşıya qoyduğu ən mühüm vəzifələrdəndir. Son illər bu istiqamətdə müəyyən irəliləyişlər olmuşdur, məncə, bunlar kifayət etmir. Biz

bank sistemini genişləndirmək, modern bank sistemi yaratmaq, investisiya layihələrini həyata keçirmək və aşağı faizli kreditlərin verilməsi üçün dünyanın iri banklarını ölkəyə dəvət etməliyik. Onların aktivlərinin 5–10 faizlə gətirilməsi olduqca ciddi nəticələr verərdi. Azərbaycanın bank aktivləri 17 milyard manatdır. Bunun əksəriyyəti istehlak kreditləri kimi istifadə olunur. Aktivləri artırmaqla verilən faizlərin səviyyəsini aşağı salmaq üçün valyuta ehtiyatlarımızdan müəyyən vəsaitin banklarımıza aşağı faizlə transfer edilməsi də əhəmiyyətli olardı.

Sonda deputat seçildiyim Salyanın Xıdırlı, Neftçalanın Cəngan inzibati ərazisində yerləşən kəndlərinin qazlaşdırılmasının 2020-ci il investisiya proqramına salınmasını hökumətdən xahiş edirəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Tahir Rzayev.

T.Rzayev. Çox sağ olun. Hörmətli Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, deputat həmkarlarım. 2020-ci ilin büdcə layihəsində əks olunan faktlar, rəqəmlər, nəticələr, qeyri-neft sektorunun, sənaye istehsalının, kənd təsərrüfatının inkişafı, turizm, ictimai iaşə, nəqliyyat və ticarətin artım sürəti, həyata keçirilən proqramların, islahatların doğurduğu nəticələr təsdiq edir ki, ölkə rəhbəri cənab İlham Əliyev ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin siyasi kursuna sadıqdır, qətiyyətlidir və bu yoldan dönməzdir. İnkərolunmaz faktdır ki, maddi kapitalın insan kapitalına çevrilməsi prinsipinə əsaslanan iqtisadi inkişafın bəhrələri insanların sosial rifah halının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş, ölkədə ictimai-siyasi sabitlik yaradılmış, Azərbaycan dünyada inkişaf edən və ən çox islahatlar keçirən bir dövlətə çevrilmişdir.

Rəqəmləri sadalamaqla vaxt almaq fikrində deyiləm.

Bu barədə büdcəni təqdim edənlər və deputat həmkarlarım ətraflı danışdılar. Məni qane edən və sevindirən isə büdcənin bir daha sosialyönlü olmasıdır. Büdcə xərclərinin 39,5 faizinin sosial məsələləri əhatə etməsi göstərir ki, dövlət öz vətəndaşının yanındadır, onun yaxşı yaşaması üçün qayğı və diqqətini əsirgəmir. Bu, xalqa xidmət etməyin ifadəsi olmaqla, gələcək inkişaf üçün də bir stimuldur, inamdır, həmrəylikdir. Xalqa, vətənə xidmət isə yaşla, təhsillə deyil, sədaqətlə, məhəbbətlə ölçülür. Göründüyü kimi, Prezidentlə xalq birdir.

Məhz son illər həyata keçirilən kənd təsərrüfatı siyasəti, vəzifəli şəxslərin məsuliyyətinin artırılması, sədaqətli, işgüzar insanların irəli çəkilməsi, bugünkü büdcənin formalaşmasına, vətəndaşların həyatının yaxşılaşmasına zəmin yaratmışdır. Bəzi nazirliklərin, xüsusilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin nümunəsi göstərir ki, insanlara, sahibkarlara yaxın olanda, onların arzu və istəklərini dinləyib əməl edəndə, işləyənin ümid verəndə, inam yaradanda, intensiv metodlara yol açanda çətinlikləri aradan qaldırmaq, xalqa fayda vermək, gəlir əldə etmək mümkündür. Fikir verin, bu il keçən illə müqayisədə 32 min hektar az sahədə pambıq əkilməsinə baxmayaraq, bu günə kimi 280 min tona yaxın məhsul əldə edilmişdir ki, bu da keçən ilkindən 40 min ton çoxdur. Hər hektardan məhsuldarlıq 10 sentner artıb. Digər sahələrdə də uğurlu nəticələr var. Bu, təmsil olduğum rayon üçün də xarakterikdir. Ağcabədililər bu il pambıq istehsalını 23 min tondan 31 min tona çatdıraraq hər hektardan 30 tona yaxın məhsul istehsal etmişlər. 25 min ton taxıl, 55 min ton barama götürülmüşdür. İnsanlar kənd təsərrüfatından xeyli miqdarda qazanc əldə edirlər. İş marağı artır, işsizlərin sayı azalır. Rəhbər işçilərin, mütəxəssislərin vaxtaşırı yerlərdə olması, insanlarla qurulan

sıx əlaqə, mən deyərdim ki, uğurların əsasıdır. Bu gün Azərbaycan vətəndaşı aqrar sahənin inkişafında maraqlıdır və həyata keçirilən tədbirləri yüksək qiymətləndirir.

Büdcədə elmə, təhsilə, səhiyyəyə, mədəniyyətə, sosial sahələrə vəsaitlərin artırılması, əlbəttə ki, dövlətin insan amilinə, onun elminə, təhsilinə, sağlamlığına, güzəranına qayğı və diqqətdən qaynaqlanır. Bu baxımdan bələdiyyələrə ayrılan subvensiyaların da gələcəkdə artırılmasına, vəsaitlərin şaxələndirilməsinə və daha səmərəli layihələrin həyata keçirilməsinə, istiqamətlənməsinə ehtiyac vardır. Bələdiyyə vergi və ödənişlərdən yararlanması üçün lazımi təsir vasitələri mexanizminin olmaması səbəbindən hər il yerli büdcə 10 milyonlarla manat vəsait itirir. Bu, yolverilməzdir və bu barədə düşünməyə dəyər.

Əlillərin, müharibə veteranlarının müalicə və istirahətlərinin səmərəli təşkili üçün lazım olan müəssisələrin sayının artırılması və həmin müəssisələrin mərkəzdə deyil, dağətəyi rayonlarda yerləşdirilməsi daha məqsədəuyğun olar. Elə bilirəm bu, gələcək büdcədə nəzərə alınacaqdır.

Azərbaycan təhsilinin inkişafını və bu sahədə həyata keçirilən səmərəli islahatları nəzərə alaraq, ümumtəhsil və peşə məktəblərində psixoloqların sayının artırılmasına ehtiyac vardır. Məncə, bu barədə hər birimiz düşünməliyik. Çünki sağlam nəsil sağlam gələcəkdir.

Ağcabədidə iqtisadiyyatın, kənd təsərrüfatının inkişafına dövlət tərəfindən böyük dəstək verilməsinə baxmayaraq, pambıqçılığın, taxılçılığın, əkinçiliyin inkişafı yeni subartezian quyularının qazılmasını, nasos xətlərinin qoyulmasını...

Sədrlik edən. Sağ olun. Fazil Mustafa.

F.Mustafa. Hörmətli sədarət, hörmətli hökumət üzvləri, millət vəkilləri, media nümayəndələri! Bildiyimiz

kimi, gələn ildən büdcə müzakirələrində qaydalar dəyişəcək. Mən hesab edirəm ki, bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi, büdcə müzakirələrinin formatı da dəyişməlidir. Yəni başqa ölkələrdə olduğu kimi, hər bir nazir öz strategiya və büdcəsi ilə parlamentə gəlməli, sahəsi üzrə büdcə sifarişlərini əsaslandırmalı, bu xərcləmələr sahəsində iqtisadiyyatın və cəmiyyətin nə fayda götürəcəyini əsaslandırmalı, parlamentin suallarına cavab verməlidir. Bu daha səmərəli büdcə qanununun qəbul olunmasına imkan yarada bilər. Hesab edirəm, bu büdcə layihəsində ən müsbət cəhətlərdən biri, – ötən dəfə də irad kimi bildirmişdik, ötən ilin büdcəsində 232 milyon manat sanksiyalar üzrə daxilolmalar nəzərdə tutulmuşdu, bu da absurd idi, bu baxımdan ki, əvvəlcədən vətəndaşın hansı hüquqa zidd davranış törədəcək və ondan nə qədər cərimələr yığılacağı məsələsi proqnozlaşdırılırdı, – bu il bu rəqəm büdcədən çıxarılıb. Bu, büdcənin olduqca müsbət tərəflərindən biri sayılmalıdır. Bəzən biz büdcə ilə bağlı hökumətə də irad tuturuq ki, hansısa qurumlara az vəsait ayrılıb. Məsələn, bələdiyyələrə 6 milyon manat vəsait ayrılıb. Bu vəsait 30 milyon manat olsaydı, nə dəyişəcəkdi? Əslində özümüzə aid olan funksiyaları biz daha dolğun yerinə yetirməliyik. Bu, subvensiya formasında ayrılan maliyyə dəstəyinin 1 milyon manatının onsuz da 4 bələdiyyəyə ayrıldığı da bir fakt olaraq ortaya çıxdı. Hesab edirəm ki, biz bələdiyyələrin səlahiyyətini genişləndirməliyik ki, dövlət büdcəsindən vəsait alan qurumlara çevrilməsinlər, özləri müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərən qurumlara çevrilə bilsinlər.

Digər tərəfdən, Azərbaycanda tibbi ləvazimatların idxalı zamanı Səhiyyə Nazirliyindən rüsum olaraq 280 manat ödənilir. Tibbi ləvazimat üçün əlavə də 18 faiz əlavə

dəyər vergisi, 186 manat ödənilir. Ümumilikdə, təsəvvür edin ki, Azərbaycan üçün 10 min manatlıq tibbi sərfiyyat alınrsa, rüsumun məbləği 4419 manata gəlib çıxır. Bu rəqəm Gürcüstanda 750, Türkiyədə 1170, Rusiyada isə 150 Azərbaycan manatına gəlib çıxır. Bu ləvazimatlar, tibbi avadanlıqlar 3–4 dəfə baha gəlir. Bizdə tibbi cuna istehsal eləyən müəssisələr var, biz bunları qorumaq üçün əlavə dəyər vergisi qoysaq, daha yaxşı olar. Daxili bazarda istehsalçıları qorumaq üçün addımlar atmırıq, əvəzində isə xaricdən idxal olunan mallara ƏDV-ni, gömrük rüsumlarını qaldıraraq bunun bahalaşmasına rəvac veririk.

Digər tərəfdən, büdcədə dövlət şirkətlərinin idarəetməyə verilməsi ilə bağlı məsələlər qaldırıldı. Hörmətli maliyyə nazirimiz qeyd etdi ki, bunun da fəsadları olacaq, çoxlu problemlər ola bilər. Amma mən təklif edirəm ki, bunun bu formada qalması da müəyyən narahatçılığın davam etməsinə əsas verəcək. Əhaliyə kommunal xidmətlər göstərən bir sıra şirkətlərin əlverişli şərtlərlə xarici sərmayəçilərə ən azı 50 illik konsensiya müqaviləsi əsasında idarəetməyə verilməsi, məncə, zərurətdir. Bu addım, məncə, dövlət büdcəsinin yükünü azaldar, hökumətin bu şirkətlərin borclarını qaytarma risklərini aradan qaldırır, daha keyfiyyətli və modern xidmət üçün imkan yaradar. Vətəndaş və dövlət qarşısında daha hesabatlı və şəffaf şirkətlərin meydana çıxmasına, iqtisadiyyatın liberallaşmasının sürətlənməsinə də imkan yarada bilər.

Digər tərəfdən, burada sual doğuran bəzi məsələlər var, onlara diqqət çəkmək istəyirəm. Tibbi sığorta ilə bağlı komitə iclasında da məsələ qaldırmışdım. Dövlətin büdcədən ayırdığı məbləğ məlumdur. 900 milyon manatdan bir qədər çox. Bəs işləyənlərin və sahibkarların sığorta ödənişləri hesabına 2020-ci ildə nə qədər yığım proq-

nozlaşdırılır? Ümumiyyətlə, tibbi sığorta fondunun büdcəsinin gəlir və xərclər üzrə detallı məlumatlar əsasında digər iki sosial fond kimi parlamentdə təsdiqi olacaqmı? Başqa bir sual qeyri-rəsmi işləyənlərin və əmək qabiliyyətli yaşda olan qeyri-iqtisadi fəal əhalinin taleyi ilə bağlıdır. Bu insanların tibbi sığortasını dövlət üzərinə götürməsə, özlərinin də hökumətin müəyyən etdiyi 120 manatı ödəmə imkanları olmasa, onların taleyi necə olacaq? Bu vəziyyət ciddi sosial narazılığa rəvac verməyəcəkmi? Aqrar sığorta ilə bağlı qəbul edilmiş Qanuna, Prezidentin təsdiq etdiyi Fərmana görə 2020-ci ildən aqrar sığortanın tətbiqinə start verilməli idi. İndi təqdim edilən büdcə aqrar sığortanın tətbiqi üçün vəsait ayrılmasını nəzərdə tuturmu? Tutursa, bu, nə qədərdir, bunun da izahının verilməsi məqsədəuyğun olardı. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Siyavuş Novruzov.

S.Novruzov. Təşəkkür edirəm. Hörmətli Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli həmkarlar! Mən də büdcəyə səs verəcəyəm, büdcə çox peşəkar şəkildə tərtib olunub. Biz komitələrdə geniş şəkildə müzakirə etmişik, ona görə də detallara çox varmayacağıq və ümumiyyətlə, Azərbaycan Prezidentinin rəhbərliyi altında Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etməsi, Azərbaycan dövlət büdcəsinin daha da geniş şəkildə təqdim olunması, o cümlədən oradakı gəlirlərin artmasının şahidiyik. Görürük ki, indiki büdcə, ümumiyyətlə, Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdiyi dövrdən ən böyük büdcədir və burada ayrılan sosial ayırmalar da büdcənin çox böyük hissəsini əhatə edir. Hesab edirəm ki, bu büdcəni sosial büdcə kimi təqdim edə bilərik.

Ölkəmizin iqtisadi qüdrəti, imkanları artdıqca, geniş-

ləndikcə bəzi qüvvələrin gözü götürmür. İstəyirlər ki, Azərbaycan ayrı-ayrı dövlətlər kimi pis vəziyyətdə olsun. Onun büdcəsi, gəlirləri olmasın və nəticə etibarı ilə hansısa iri dövlətlərin əlinə baxmaqla məşğul olsun. Həm xaricdən, həm də daxildən bu işlə məşğul olan insanlar var. Mən nəyə əsaslanıb bunu deyirəm? Bu gün burada hökumət, parlament üzvləri əyləşib Azərbaycanın dövlət büdcəsini müzakirə edirlər və Milli Məclisin hər bir deputatı öz seçildiyi dairənin, ərazinin problemləri ilə bağlı hörmətli maliyyə nazirimizə, hökumət üzvlərinə təkliflər verir ki, imkan çərçivəsində büdcəyə daxil eləsinlər. Bir qrup isə Bakı Şəhər icra Hakimiyyətinin qabağında piket keçirir. Xalqın maraqları ilə burada oturanlar məşğuldur, ya orada olanlar? Sual olunur nə baş verib? Nə hadisə olub ki, piket keçirirlər? Dövlətin büdcəsi müzakirə olunur, ayırmalar var. Əgər hər hansı bir təklifin varsa, Milli Məclisə, Azərbaycan hökumətinə, Azərbaycan Prezidentinə yazılı şəkildə təqdim elə. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin qarşısında qarışıqlıq yaratmaq, ictimai asayişə pozmaq, dərslərin gedişatına maneçilik törətmək, digər hərəkətlər, seçki prosesi dövrüdür, seçkiyə maneçilik törətmək nəyə xidmət edir, bu, artıq bəllidir.

Hörmətli Sədr, əgər onlar gedib BMT-nin Azərbaycan-dakı nümayəndəliyi qarşısında belə bir piket keçirsəydilər, mən bunu başa düşərdim ki, Azərbaycanda bələdiyyə seçkiləri keçirilir və Azərbaycanın ərazisinin işğal olunmasına görə, bir qrup insan, bir milyona yaxın qaçqınımız öz bələdiyyə seçkilərində iştirak etmək hüququndan məhrum olur. Yəni ən böyük hüquqlardan biri olan, bu gün Konstitusiyaya günüdür, seçki hüququndan məhrum olub. Bunu tələb etsəydilər, başa düşərdik. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti qarşısında nə verilir, nə paylanır,

nə qərar qəbul olunacaq ki, bunlar Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti qarşısında belə bir aksiya keçirir.

Burada söhbət nədən gedir? Bir partiya digəri ilə alternativ, ağıllı təkliflərlə rəqabətə, yarışa girmir. Kim daha çox söyüş söydü, kim daha çox ictimai asayışı pozdu, kim nə qədər çalışdı ki, xaricə diqqətini cəlb eləsin, ölkədəki vəziyyəti tamam başqa istiqamətdə təqdim eləsin. Deməli, müxalifət əsas budur. Yəni digərləri ağılla, düşüncə ilə seçki prosesində iştirak edir, seçkilərə namizəd irəli sürür, namizədinin təbliğatı ilə məşğul olur, bu, hesab olunmur, gərək söyüş söyəsən, Azərbaycan xalqının maraqlarının əleyhinə işləyəsən, xalqa xidmət göstərməyəsən, xalqın əleyhinə addımlar atasan. Qeyd elədiyim kimi, bir dəfə də olsun Qarabağın adını çəkməyən insanlar gedib belə hərəkətlərlə məşğul olurlar. 30 nəfər cəmi insan yığılıb. 30 nəfərə görə bütün nəqliyyat dayanıb, insanların dərs sistemi pozulubdur. Yəni mən nəyə görə bunu qaldırıram?

Bizim göstərdiyimiz, təqdim etdiyimiz sənəd budur, göz qarşısındadır. Biz bunu təqdim edirik, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan hökuməti bunu təqdim edir ki, bu işlər hərtərəfli görülübdir.

Sədrlik edən. Vaxt verin, sözünü qurtarsın.

S.Novruzov. Hansı bəndinə sualın, iradın varsa, yazılı şəkildə təqdim elə. Qoy ortaya ki, filan sahədə, məktəb tikintisindəmi, başqa-başqa sahələrdə. Heç bir sahədə heç nə tapa bilmirlər. Ortaya bir iqtisadçı çıxarıblar, deyir Azərbaycan büdcəsində 20 zəif bənd var. Hansı bəndi göstərə bilərsən? Bəzi insanların başını aldatmaq üçün xaricdən öyrəndiyi bir neçə termini salıb ortaya, bu terminlərlə nə isə demək istəyir, ortada da heç bir şey yoxdur. Büdcədən də və yaxud Azərbaycanın iqtisadi inkişafının

istiqlamətlərindən də dəqiq məlumatı yoxdur.

Azərbaycan büdcəsi burada hərtərəfli şəkildə var. Biz parlament tipli dövlət deyilik, hər bir nazir gəlsin, burada hesabat versin. Nazirlərin hamısı burada iştirak edir. Əgər onun sahəsinə aid hansısa sual olacaqsa, bir problem qaldırılacaqsa, cavab verəcək. Digər halda bütün nazirliklər adından burada hörmətli maliyyə naziri hökumətin hesabatını verdi. Baş nazir, Baş nazirin müavinləri parlamentdə iştirak edirlər. Əgər kimi nə isə qane etmirsə, sualla müraciət edə bilər. Amma kim-kimləsə debat aparmaq istəyirsə, bura o debatın yeri deyil. O debatlarını tamamilə başqa yerdə apara bilər. Ona görə təşəkkürümü bildirirəm.

Sonda bir təklifim var. Gələn il seçki ilidir. Adətən seçki ili olanda siyasi partiyalara ayrılan vəsait artırılır. Ona görə də imkan olsa, bu, büdcədə nəzərdə tutulsun. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Rəşad Mahmudov.

R.Mahmudov. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli Baş nazir, dəyərli millət vəkilləri və hökumət üzvləri! 2020-ci il dövlət və icmal büdcə layihəsinin əvvəlki illərdə olduğu kimi, ölkəmizdə sabitliyin və müstəqilliyin qorunması və eləcə də inkişafıla birlikdə başlanmış islahatların həyata keçirilməsinə zəmin yaradacağı ümid və inancı ilə səs verəcəyimi bildirir, həmkarlarımın da buna tam dəstək olacaqlarını təmənna edirəm.

Hamıya məlumdur ki, dövlətlərin və eləcə də hər bir vətəndaşın bugünkü və gələcək firəvanlığı üçün zəruri və təbii olan bütün arzuların mənbəyində sağlam düşüncə yatır. Tarix göstərib ki, bütün xeyirli əməllər də sağlam düşüncənin məhsuludur. Sağlam düşüncənin izahatı isə çox sadədir – ağıl, mənəviyyat və ədalətli müqayisə etmə bacarığı. Cənab Prezidentimiz və Mehriban xanım bu 3

fəzilət üstündə qura bildikləri həyatları ilə cəmiyyətdə çox gözəl nümunə yaradıblar. Əminəm ki, bu günlərdə millət vəkillərinin də hökumət üzvləri ilə birlikdə ortaya qoyacaqları sağlam düşüncələr gələcək yeni uğurlarımızın təməl daşı olmaqla bərabər, həm də Heydər Əliyev ideyalarının davamlılığının təminatçısı olacaqdır. Keçirəm təklif və suallarına.

Birinci olaraq, Astara şəhərinin kanalizasiya məsələsi ilə əlaqədar, keçən il də dilə gətirmişdim. Dünyada çox az nümunəsi olan, tikanlı məftillərin ayırdığı, bölünmüş şəhər statusunda olan şəhərimizdir. Seçicilərim 2020-ci ildə kanalizasiya probleminin həll olunmasını xahiş edirlər. 10 ildən çoxdur ki, proqrama salınmış, amma həll edilməyən bu məsələnin həllində cənab Samir Şərifovdan xahişimiz, imkan daxilində gələn il dövlətin investisiya xərclərində bunu nəzərə almağıdır.

İkinci məsələ. Ölkə başçısı və Mehriban xanım başda olmaqla hamının maraqla gözlədiyi icbari tibbi sığorta və səhiyyə islahatları ilə əlaqəli bəzi suallarım olacaq. İlk suala keçmədən əvvəl bildirmək istəyirəm ki, bizə təqdim olunan sənədlərdə səhiyyə maliyyələşməsində konkret dövlət büdcəsindən ayırmalar və maaşlardan tutulmalar nəzərdə tutulub. Amma bildiyimiz qədər, Azərbaycan hökuməti tərəfindən hələ 2006-cı ildə səhiyyə islahatları üçün dövlət sifarişləri ilə Dünya Bankı tərəfindən həyata keçirilən 86 milyon dollara başa gələn, ən əsası Dünya Səhiyyə Təşkilatı, YUNİSEF kimi təşkilatlar və dünya ekspertləri tərəfindən 6 ildə hazırlanan sənədlər toplusu yəqin ki, nəzərə alınıb. Nəzərə alınıbsa, maliyyələşmədə vətəndaşların bəlli nisbətdə nağd ödəməsi, price BeMOD deyilən vasitə niyə istifadə olunmadı? Bunun müsbət və mənfi təsirlərini ölçən tədqiqat və təcrübələr haqqında

məlumatı verməyi özümə borc bilirəm. Çünki vətəndaş tərəfindən sui-istifadənin qarşısını alan ən sadə vasitələrdən biridir.

İkinci, imtiyazlı təbəqə xaricində əmək qabiliyyətli işləyən təbəqədə ödənilən sığorta haqqı ilə vətəndaşa xərclənəcək sığorta haqqının maksimal həddinə təsir edəcəkmi? Yəni 10 min maaş alanla 300 manat maaş alan insan arasında fərq olacaqmı? Çünki bilirik ki, Konstitusiyanın 149-cu maddəsində deyilən bərabər mənafeələrə bərabər münasibət kontekstində olan prinsiplər nəzərə alınaraq qərar verilməsi daha doğru olardı.

Eləcə də işləməyən ailə üzvlərinə görə sığorta haqqı bir çox suallar kimi, insanların ən çox narahat edən problemlərdən biridir. Bunun cavabının qısa müddət ərzində tapılması, mənəcə, gələn il işin daha planlı şəkildə həyata keçirilməsinə kömək edəcəkdir.

Standart sığorta ödəməsi xaricində xəstənin istəyinə uyğun seçim zamanı xəstəxana və həkim timsalında rəsmi ödəmələrin nəzərdə tutulması çox vacibdir ki, bunun da kölgə iqtisadiyyatının qarşısını almaqda bizə kömək edəcəyi düşüncəsindəyəm. Ən əsası, əlbəttə ki, 2020-ci il ölkə üzrə böyük icbari tibbi sığortanın başlanması ilə birlikdə mən bir daha ilkin səhiyyə xidmətlərinin Səhiyyə Nazirliyinin nəzarətində qalması ilə birlikdə yüksək texnologiyalı tibbi xidmətlərin sığorta paketində həyata keçiriləcəyinin gətirəcəyi bir çox faydanın olacağını nəzərə alaraq, Himalay layihəsinin, – daha əvvəl bəhs etmişdik, – hələ də mahiyyətini itirmədiyi düşüncəsindəyəm. Çünki hələ də remodelləşdirmək mümkündür, sosial rəylərdə hələ də buna çox ehtiyac olduğu öz əksini tapır.

Bütün düşüncələrin sonunda, çıxışımın axırında, demək istəyirəm ki, fikir müxtəlifliyinə baxmayaraq, qısamüddət

dətli və uzunmüddətli qərarlar nə olur-olsun səhiyyəçilər səhiyyənin inkişafında atılan bütün addımlara canla-başla hazırdırlar. Əminəm ki, bizlər cənab Prezidentimiz və Mehriban xanımın humanizm bayrağı altında birləşərək bütün çətinliklərin...

Sədrlik edən. Sağ olun. Əli Məsimli.

Ə.Məsimli. Çox sağ olun, cənab Sədr. İqtisadiyyat nazirinin, maliyyə nazirinin, Hesablama Palatasının təqdimatında 2020-ci ilin büdcəsinin məziyyətləri, müsbət cəhətləri barəsində çox geniş informasiya verildi. Mən həmin müsbət cəhətləri dəstəkləyirəm, eyni zamanda, zamanın məhdud olması ilə əlaqədar konkret təkliflərə keçirəm.

Birinci, qeyd etmək istərdim ki, Hesablama Palatasının rəyi ilə bağlı bir məqamı xüsusi vurğulamaq lazımdır, indiki dövrdə artıq hansı maddəyə nə qədər vəsaitin qoyulması, az-çox olması yox, həmin vəsaitdən nə qədər səmərəli istifadə edilməsi məsələsi önə çıxır. Bu zaman isə şəffaflığın, hesabatlılığın artırılması məsələsi mühüm rol oynayır. Ona görə də Hesablama Palatasında bu istiqamətdə 30-a qədər rəy var. Mən təklif edirəm ki, Hesablama Palatasının rəyində irəli sürülən həmin təkliflər həm hökumət, həm də Maliyyə Nazirliyi tərəfindən diqqətlə analiz edilsin. Eyni zamanda, deputatlar da kifayət qədər zəruri təkliflər irəli sürürlər. Hesab edirəm ki, bu müzakirələrin sonunda, sadəcə, bir neçə suallara cavab verməklə məsələ məhdudlaşmasın. Həmin təkliflər sistemləşdirilsin və cavablar bilavasitə Maliyyə Nazirliyinin saytında yerləşdirilsin. Beləliklə də, kifayət qədər aşkarlıq təmin olunur. İstənilən adam həmin sayta girəndə büdcə müzakirəsi zamanı dövlətin hədəflərinə doğru Azərbaycan deputatlarının, Hesablama Palatasının hansı ciddi məsələləri qaldırılması bilavasitə oradan görünəcək. Beləliklə,

məlum olacaq ki, Milli Məclisdə həm deputatlar, həm də Hesablama Palatasının iştirakı ilə çox konstruktiv müzakirələr gedir.

İkinci vacib hesab etdiyim məsələ ondan ibarətdir ki, proqnozlarda müsbət məqamları qeyd etməklə yanaşı, bir məqamı da qeyd etmək lazımdır. Əgər islahatlar gedirsə, əhali islahatları dəstəkləmək istəyirsə, onun marağı orada öz əksini tapmalıdır. Ona görə də, məsələn, 2021-ci ildə əmək haqqının artması 2,8 faiz, inflyasiya 4,1 faiz göstərilib. Deməli, əhalinin real gəlirlərinin aşağı düşməsi göstərilir. Bu, islahatların ruhuna uyğun deyil. Hesab edirəm, elə olmalıdır 2020-ci ildə, 2021-ci ildə, ondan sonrakı illərdə də, əhalinin gəlirlərinin artması inflyasiyanı örtməlidir ki, real gəlirlər artsın, onun güzəranına müsbət təsir göstərsin.

Üçüncü vacib hesab etdiyim məsələ ondan ibarətdir ki, həmişə qeyd olunduğu kimi, bəs mənbələr haradan alınmalıdır? İqtisadi artım templerinin yüksəldilməsi, hər manatdan daha səmərəli istifadə edilməsi, bilavasitə kölgə iqtisadiyyatının və sairin dairəsinin məhdudlaşdırılması istiqamətində kifayət qədər mənbələr var ki, uzağa getmək lazım deyil. Bilavasitə vergi, gömrük sistemində həyata keçirilən islahatlar artıq büdcəyə 100 milyon manatlarla əlavə vəsaitin daxil olmasına gətirib çıxarıb. Artıq əyani misal var. Ona görə hesab edirəm ki, əgər artıq vəsait daxil olursa, həmin islahatlar bilavasitə Maliyyə Nazirliyində də getməlidir. Az vəsaitlə daha çox işin görülməsi, həmin vəsaitdən istifadənin aşkarlanması və sair istiqamətdə də ciddi addımların atılmasını vacib hesab edirəm.

Bir də qeyd etmək lazımdır ki, neft bumu dövründə Azərbaycana hər il Neft Fonduna 20 milyard dollar ətrafında vəsait daxil olurdu. Gələn il bu vəsait haradasa 7

milyardın ətrafında olacaq. Ona görə də Neft Fondundan götürülən vəsaitin bu səviyyədə saxlanılmasını vacib hesab etmirəm. Çünki gələn il Neft Fondundan götürülən vəsait onun gəlirlərinin 92 faizini təşkil edəcək. Bu, həddən artıq böyük rəqəmdir. Ona görə də 2025-ci ilə qədər olan hədəflərdə 15 faizə nail olmaq mümkün deyilsə, 25–30 faizə nail olmaq mümkündür. Hədəfi qoyub, bilavasitə Neft Fondundan ayrılan vəsaitlərin azaldılması istiqamətində addımlar atılmalıdır.

Nəhayət, regionları bu prosesə qatılmağa dəvət etmək üçün onun potensialından istifadə etmək lazımdır. Məsələn, təkcə Şəkiddə 1 dənə sənaye şəhərçiyi, sənaye məhəlləsi və sair yaratmaqla onlarla yeni strukturlar yaranacaq. 80 minlik Şəkini qaldırmaqla Şəki–Zaqatala zonasında yaşayan 600 minə qədər insanın iqtisadi fəallığını artırmaq olar ki, həmin sahədə bu da həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə çox böyük təsir göstərir. Ona görə də burada olan hökumət nümayəndələrindən xahiş edirəm, Şəkiddə sənaye şəhərciklərinin, məhəllələrinin yaradılması istiqamətində addımlar atılmasını vacib hesab edirəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Novruzəli Aslanov.

N.Aslanov. Təşəkkür edirəm. Hörmətli Sədr, hörmətli hökumət nümayəndələri. Bu gün dövlət büdcəsinin müzakirələrində kifayət qədər çıxışlar oldu, təkliflər və tövsiyələr səsəndirildi. Təbii ki, bütün bunlar büdcənin daha çevik şəkildə formalaşması və lazımı xərclərə cavab verməsi üçün irəli sürülən təkliflərdir.

Son zamanlar Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı bütün sahələri əhatə edib. Xüsusilə qeyri-neft sektorunun daha da inkişafı üçün bütün zəruri addımlar atılıb. Cənab Prezident bunun üçün lazımı sərəncamlar imzalayıb, mü-

vafiq tapşırıqlar veribdir. Əhalinin rifah halının, onun maddi təminatını daha da yaxşılaşdırılması Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi sosial-iqtisadi xəttin prioritet istiqamətlərini təşkil edir. Artıq bu sahədə hamı tərəfindən etiraf edilən uğurlara nail olunmuşdur. Əmək haqları, pensiyalar, müavinətlər artırılıb və bu tendensiya davam etməkdədir. Bölgələrdə yeni infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi işləri sürətlə davam edir. Bu gün bizə təqdim olunan büdcə paketində bunu görmək mümkündür.

2020-ci ilin dövlət büdcəsi ətrafında müvafiq strukturlarda və parlament komitələrində geniş müzakirələr aparılıb. Mən bir vacib məsələyə diqqətinizi yönəltmək, məlumat üçün bildirmək istəyirəm. Keçən il də bu barədə öz fikirlərimi söyləmişdim. Prezidentin Ehtiyat Fondu respublikamızda çevik maliyyə bazası kimi formalaşmış və dayanıqlılığı ilə seçilən təsisatdır. Obrazlı şəkildə desək, dövlətimizin təhlükəsizlik yastığıdır. Buna görə də Fondun maliyyə imkanlarının daha da artırılması hazırki dövr üçün zərurətdən irəli gələn məsələdir. Prezidentin Ehtiyat Fondu özünün operativliyi, çevikliyi ilə seçilən maliyyə bazası olmaqla yanaşı, həmçinin gözlənilməz və həyati vacib xərclərə təxirəsalınmadan cavab vermək imkanına malikdir. Ciddi zərurət yarandığı hallarda bu və ya digər sahələrdə operativ olaraq maliyyə vəsaiti ayrılmasını tam olaraq təmin edir. Buna kifayət qədər misallar çəkmək olar. Misal üçün, Şamaxı, Ağsu və İsmayılıda baş vermiş zəlzələ nəticəsində zərər çəkmiş ailələrə qısa müddətdə yeni fərdi evlərin tikilməsi Prezidentin Ehtiyat Fondundan ayrılan vəsait hesabına mümkün olmuşdur. Digər tərəfdən də, nəzərə alınmalıyıq ki, Azərbaycan müharibə şəraitindədir və hər an ciddi maliyyə xərclərinə

ehtiyac yarana bilər. Heç kimə sirr deyil ki, respublikanın şəhər və rayonlarının abadlaşdırılmasında, infrastrukturun yeniləşdirilməsində və digər vacib layihələrin həyata keçirilməsində Prezidentin Ehtiyat Fondunun rolu böyükdür. Demək olar ki, biz hər gün xəbərlərlə rayonlara, kəndlərə təbii qazın verilməsini, içməli su ilə təchiz olunmasını, yeni yolların və obyektlərin istifadəyə verilməsini eşidirik. Bu, çox sevindirici haldır.

Mən İsmayılı rayonundan seçilmiş deputat kimi deyə bilərəm ki, son bir neçə ildə İsmayılı rayonunda kifayət qədər uğurlu layihələr həyata keçirilmişdir. Keçən il çıxışında da bu haqda fikirlərimi söyləmişdim. Qısa olaraq bildirim ki, dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış sərəncamlara əsasən “Basqal” Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qorğunun qorunması və bərpası, Basqal qəsəbəsində yeni məktəbin inşası, İvanovka kəndində mədəniyyət sarayının əsaslı təmiri, Şamaxı-Qalagah arasında yeni avtomobil yolunun istifadəyə verilməsi, bu kimi sıranı davam etmək olar. Bu ilin sentyabr ayında respublikanın Birinci vitseprezidenti Mehriban xanım Əliyeva İsmayılı rayonunda səfərdə oldu, zəlzələdən sonra yeni tikilmiş evlərin sahibləri ilə görüşdü. İsmayılı şəhərində istifadəyə verilmiş yeni uşaq bağçasının və əsaslı təmir edilmiş yeni mədəniyyət sarayının açılışında iştirak etdi. Bütün bunlar dövlətin bölgələrdə yaşayan əhaliyə yetirdiyi diqqət və qayğısıdır. Gələcəkdə İsmayılı rayonunda yeni obyektlərin istifadəyə verilməsi davam edəcəkdir. Bu kimi layihələr nəinki İsmayılıda, bütün şəhər və bölgələrdə davamlı olaraq həyata keçirilir. Bu baxımdan Ehtiyat Fondunun maliyyə imkanlarını artırmaq iqtisadiyyatımıza qoyulan ən böyük investisiya olardı.

Keçən il müzakirələrdə tarixi-mədəni abidələrin qorunması və bərpası üçün mən və bir neçə həmkarlarım əlavə

vəsaitin ayrılması məsələsinin vacibliyini vurğulamışdıq. Cənab Prezidentin bu il oktyabrın 22-də imzaladığı tarixi-mədəni abidələrin qorunması haqqında sərəncamı bu istiqamətdə atılan mühüm addımlardan biridir.

Bir məsələyə də diqqətinizi yönəltmək istərdim. Qeyri-hökumət strukturlarına, ictimai ərazi birliklərinə, büdcədən verilən maliyyə dəstəyi vətəndaş cəmiyyətinin inkişafına böyük təsir göstərir. Bu da respublika rəhbərliyinin bu sahəyə ayırdığı xüsusi diqqət və qayğının təzahürüdür.

Əminəm ki, bu büdcə tövsiyə və təkliflər nəzərə alınmaqla parlament tərəfindən qəbul olunacaqdır. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Sədrinin
birinci müavini **Ziyafət Əsgərov** sədrlik edir*

Sədrlik edən. Sağ olun. Sahibə Qafarova.

S.Qafarova. Çox sağ olun, hörmətli Ziyafət müəllim. Hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli həmkarlar! Hesab edirəm ki, gələn ilin dövlət büdcəsi layihəsi hazırlanarkən həm ölkəmizin inkişaf paradigmaları, həm də son illərdə həyata keçirilən islahatların uğurlu nəticələri, qlobal məkanda iqtisadi sistemdə gözlənilən risk və meyillər nəzərə alınıb. Biz büdcə layihəsi ilə tanış olarkən gələn ilin dövlət büdcəsinin Azərbaycanın müstəqillik tarixində ən böyük büdcə olduğunu gördük. Bu isə həm də o deməkdir ki, bu gün Azərbaycan özünün inkişafında ən yüksək zirvəsini yaşamaqdadır. Tam əminliklə demək olar ki, büdcənin gəlirləri və xərcləri ölkəmizin prioritetlərinin, inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə, cənab Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bütün istiqamətlərdə

islahatların uğurla reallaşdırılmasına imkan verəcək. Qeyd etmək lazımdır ki, sosial sahədə nəzərdə tutulan xərclərin artırılması Azərbaycanın sosial dövlət fəlsəfəsinə tam uyğundur və bu, vətəndaşların sosial müdafiəsinin daha uğurlu və etibarlı təşkilinə töhfə verəcək.

Dövlətimizin başçısının rəhbərliyi ilə həyata keçirilən tədbirlərin mərkəzində vətəndaşlarımızın sosial rifahı dayanmışdır. Gələn ilin dövlət büdcəsində də xalqımızın sosial rifah halının yaxşılaşdırılması əsas məqsədlərdən biridir. Diqqətçəkən mühüm məqamlardan biri də elm, təhsil xərclərinə daha çox vəsait ayrılmasının nəzərdə tutulmasıdır. Düşünürəm ki, Azərbaycanda müasir bilik əsaslı cəmiyyət quruculuğu prosesində təhsil və elm sahəsinə yüksək diqqət göstərilməsi ölkəmizdə müasir çağırışlara uyğun tədbirlərin görülməsinə təkan verəcəkdir. Mən bir neçə məqamlara toxunmaq istərdim.

Mən millət vəkili seçildiyim Şəmkir rayonunda da bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsinə dəstək verilməsini xahiş edirəm. Belə ki, Şəmkir rayonunun ən böyük məktəbi olan, – 1700 şagirdi var, – Cahangir Rüstəmov adına və Füzuli adına Şəmkir şəhər tam orta məktəblərin əsaslı təmirə ehtiyacı var. Bu məktəblərdə faktiki olaraq mövcud olan vəziyyət təlim-tərbiyə işlərinin yetərli səviyyədə həyata keçirilməsinə imkan vermir. Yaxşı məlumdur ki, bu gün Azərbaycanda ən müasir standartlara cavab verən təhsil müəssisələri tikilib istifadəyə verilir, məktəblərdə tədrisin keyfiyyəti yüksəldilir. Ümid edirəm ki, qeyd etdiyim məktəblərdə də şəraiti yaxşılaşdırmaqla rayonumuzun təhsil göstəricilərinin yüksəlməsinə nail olacağıq.

Seçilərimizi narahat edən digər bir məsələ isə Atabəy kəndinin qazlaşdırılması ilə bağlıdır. Bu kəndin ətrafında olan bütün kəndlərdə qaz var. Ancaq bu kəndin insanları

çox əziyyət çəkir, çünki orada qaz yoxdur. Azərbaycanda ən ucqar kəndlərdə biz bilirik ki, yüksək səviyyəli infrastruktur quruculuğuna diqqət göstərilir. Bu, həm əhalinin daha yaxşı yaşamasına, eyni zamanda, vətəndaş məmnunluğunun yüksəlməsinə imkan verir. Çox yaxşı olar ki, Atabəy kəndində də gələn il bu problem öz həllini tapsın. Bunlarla yanaşı, rayonumuzun Əliyaqublu kəndinin mədəniyyət evinin əsaslı təmirinə, Dağ Cəyir kəndinin mədəniyyət evinin yenidən qurulmasına çox böyük ehtiyac var. Bu, kənd sakinlərinin, o cümlədən gənclərinin asudə vaxtlarının daha səmərəli və məhsuldar təşkilinə, regionlarda mədəni mühitin möhkəmlənməsinə xidmət edəcək.

Son olaraq qeyd etmək istərdim ki, gələn ilin dövlət büdcəsini yüksək qiymətləndirirəm, nəzərdə tutulan məsələlərin yerinə yetirilməsi nəticəsində ölkəmizin daha böyük uğurlar əldə edəcəyinə şübhə yoxdur. Mən büdcə layihəsinə səs verəcəyəm və həmkarlarımı da səs verməyə çağırıram. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Elman Nəsirov.

E.Nasirov. Sağ olun, Ziyafət müəllim. Hörmətli Baş nazir, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli həmkarlar! Əvvəla, fürsətdən istifadə edib, onu qeyd etmək istəyirəm ki, bugünkü dövlət büdcəsinin müzakirəsi çox əlamətdar bir günə təsadüf edib. Bu gün Konstitusiyaya gündür və bu münasibətlə hər birinizi ürəkdən təbrik edirəm. O ki qaldı dövlət büdcəsi layihəsinə, şəxsi qənaətim belədir, – büdcə ilə çox yaxından tanış olmuşam, eyni zamanda, onun müzakirələrində iştirak etmişəm, – peşəkarcasına hazırlanmış bir layihədir. Hesab edirəm, bu sənədin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksək olması ilk növbədə onunla bağlıdır ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin sosial-iqtisadi

sahədə islahatları davam etdirməsi siyasətini həyata keçirmək üçün çox mühüm maliyyə imkanları yaradır. Xüsusi ilə də onu qeyd etmək istərdim ki, büdcə layihəsində əksini tapmış rəqəmlər belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir. 2020-ci ildə ümumi daxili məhsulumuzun 3 faiz artımı nəzərdə tutulub. Xüsusi ilə də qeyri-neft sektorunun inkişafı əsas hədəfdir ki, bu sahədə 3,8 faiz artım proqnozlaşdırılır.

2020-ci ildə ümumi daxili məhsulun 83,3 milyard manata çatdırılması əsas proqnozlardan biridir. Yəni yaxşı maliyyə imkanlarımız olacağını indidən söyləmək mümkündür. Nəzərə alsaq ki, 2020–2021-ci ildən Azərbaycan qazının ixracı başlayacaq və belə olan vəziyyətdə, həqiqətən də, büdcə layihəsində göstərilən kimi, bizim 2023-cü ildə ümumi daxili məhsulumuzun 97,7 milyard manata çatması, təxminən 100 milyard manat civarında olmasının proqnozlaşdırılması öz-özlüyündə onu təsdiqləyir ki, qarşıdakı illərdə xüsusilə sosial sahədə islahatların həyata keçirilməsi üçün çox yaxşı imkanlarımız olacaq. Nəzərə alaq ki, 2020-ci il büdcəsində də sosial yönüm 38,5 faiz təşkil edir ki, bu da keçən illə müqayisədə 33,5 faiz çoxdur. Yəni bütün bu rəqəmlər onu göstərməyə əsas verir ki, çox vacib maliyyə tutumlu addımlar atmaq mümkündür və bu kontekstdə mən bir təklifi sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Hörmətli Baş nazirin və bizim nazirlərimizin burada olmağından istifadə edib həmin təklifi səsəndirmək istəyirəm.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və ölkəmizdə əmin-amanlığın təminatı yolunda fədakarlıq göstərmiş insanlar Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüb və onlar ayda təxminən 1700 manat, lap dəqiq deyirəm, 1700 manat təqaüd

alirlar. Onların özü və şəhid olmuş bu qəhrəmanların ailələri. Mənə “Azərbaycan Bayrağı” ordeni almış döyüşçülərdən xeyli sayda müraciət daxil olub. Onlar söyləyirlər ki, öz şücaət və qəhrəmanlıqları yalnız və yalnız Azərbaycanın Milli Qəhrəmanının atdığı o şücaət ilə müqayisə oluna bilər və ona yaxındır. Belə olan vəziyyətdə “Azərbaycan Bayrağı” ordeni almış təxminən 500 nəfərə qədər insan var və onlardan 5-i 2 dəfə bu ordenə layiq görülüb. Onlar xahiş edirlər, parlamentdə büdcə müzakirəsi zamanı mən bunu səsləndirim ki, onlara da təqaüdün verilməsi məsələsinə baxılsın. Məktublarında yazırlar ki, milli qəhrəmanın aldığı təqaüdün təxminən dördü üçü qismində. Eyni zamanda, şəhid ailələrinə, məcburi köçkün və qaçqınlar ki, sosial evlərlə təmin edilir, bu sahədə imtiyazları var və “Azərbaycan Bayrağı” ordenini almış şəxslər də bu cür imtiyazlara malik olsunlar.

Eyni zamanda, çıxışımın sonunda bu günlərdə Göyçayda keçirilmiş görüşdə bizim seçicilər çox xahiş elədilər ki, bunu da səsləndirim, bizim hökumət təxminən 80 mənzillik sosial evin tikintisi ilə bağlı məsələyə köməklik göstərsin. Təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Musa Quliyev.

M.Quliyev. Çox sağ olun. Hörmətli cənab sədrlik edən, hörmətli millət vəkilləri, hörmətli hökumət üzvləri! 2020-ci ilin dövlət büdcəsi investisiyatutumlu və sosialyönlü bir büdcədir. Başqa sözlə, qəbul edəcəyimiz büdcə həm iqtisadi inkişafımızın daha da yüksəlməsinə xidmət edəcəkdir, həm də vətəndaşlarımızın layiqli sosial rifahını təmin etməyə imkan yaradacaqdır. Xüsusi olaraq vurğulamaq istəyirəm ki, istər ümum daxili məhsulun, istərsə də dövlət büdcəsinin formalaşmasında qeyri-neft sektorunun payı ildən-ilə artmaqdadır. Qeyri-neft sektorundan da-

nışarkən mən kənd təsərrüfatı sahəsində son illərdəki uğurları qeyd etmək istəyirəm. Bu sektordakı intensivliyin yüksəldilməsi, pambıqçılıq, baramaçılıq, tütünçülük, bağçılıq kimi ənənəvi sahələrin dirçəldilməsi, subsidiya dəstəyi siyasətinin öz müsbət nəticələrini görməsi bizi sevindirir.

Büdcə xərclərinin 40 faizə yaxını sosial sahələrin maliyyələşməsinə yönəlmişdir. Ümumiyyətlə, 2019-cu il sosial müdafiə sahəsində xüsusi bir il olmuşdur. Cənab Prezidentin 30-a yaxın fərman və sərəncamını əhatə edən iki islahat zərfi 4 milyon yarımından çox vətəndaşımızın sosial rifahını yaxşılaşdırmağa imkan vermişdir və bu meyl gələn ildə də davam edəcəkdir.

Sosial müdafiədən danışarkən yeni iş yerlərinin açılması və sosial sığortaya cəlb olunma hallarının ciddi artırılmasına diqqət yetirməyi də vacib hesab edirəm. Hər il ölkəmizdə əmək bazarına 100 mindən çox yeni işçi qüvvəsi daxil olur. Eyni zamanda, 3 milyondan çox iqtisadi fəal əhali sığorta və vergidən kənardadır. Bunlar çox ciddi rəqəmlərdir. Uçot, vergi və sığorta bazasının təkmilləşdirilməsi mütəmül əmək müqaviləsinə əsaslanan münasibətlərin tənzimlənməsi üçün yeni yollar və üsullar tapılmalıdır. İş yerlərinin açılması, sığortaya cəlb olunma və əmək müqaviləsinin bağlanması şəffaflığın artırılması məqsədi ilə 5 il müddətində mikro və kiçik sahibkarlıq subyektlərinin bütün vergilərdən azad edilməsini təklif edirəm. Onsuz da mikro və kiçik sahibkarlıqdan dövlət büdcəsinə çox kiçik həcmdə vergi vəsaitləri cəlb olunur. Bu subyektləri vergi və digər ödəmələrdən tam azad etməklə bir tərəfdən onların öz biznesini genişləndirərək orta sahibkara çevrilməsini təmin edə bilərik, digər tərəfdən isə hər kiçik sahibkar 3–5 nəfər vətəndaşımızı işə götürüb sığorta ödəyicisinə çevirərsə, bu

da sığorta bazarının genişlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Yeni iş yerlərinin açılmasında istehsal yönlü müəssisələrin rəqabət qabiliyyətliyini təmin etməkdə də hökumətin müvafiq qurumları adekvat tədbirlər görməlidir. Bu ilin mayında cənab Prezident Pirallahı rayonunda Şpris zavodunun açılışını etdi. Zavodun səhmlərinin bir hissəsi dövlətə məxsusdur. Orada 150 adam çalışır, daxili bazarı tam təchiz etmək gücünə malikdir. Lakin bu zavodun keyfiyyəti yüksək olan məhsulları qiymət baxımından Çindən gələn şprislərə uduzur. Belə misalları başqa istehsal sahələri ilə bağlı da çəkmək olar. Hesab edirəm ki, daxili istehsalı qorumaq üçün daha çevik gömrük vergi siyasəti tətbiq etməyə ehtiyac vardır.

Son olaraq bir xahişimi söyləmək istəyirəm. Deputat seçildiyim Gəncə şəhərində 3 nömrəli təcili tibbi yardım xəstəxanasının təmiri ilə bağlı hökumətimizdən xahiş etmək istəyirəm. Bu xəstəxana 50 ildən artıq müddətdir fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, bir dəfə də təmir olunmamışdır. Təkcə Gəncənin deyil, bütün Qərb zonasında ixtisaslaşdırılmış təcili tibbi yardım göstərən yeganə bir mərkəzdir. Hörmətli cənab Baş nazirdən bu xəstəxananın təmirinin gələn ilin investisiya proqramına daxil etməyi xahiş edirəm.

Çıxışımın sonunda isə Gəncədən olan deputat həmkarım Naqif Həməzəyevin ötən il qaldırdığı bir məsələyə də toxunmaq istəyir, hökumətimizdən Gəncə–Naxçıvan aviareysinin açılmasına maliyyə dəstəyi ayrılmasını xahiş edirəm. Çünki Naxçıvanla əlaqə yalnız təyyarə vasitəsi ilə Bakıdan mümkündür, başqa yerdən mümkün deyil. Qərb zonasından olan insanların da bu imkanları əldə etmələrindən ötrü hökumətimizdən xahiş edirəm.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri
Oqtay Əsədov sədrlik edir

Sədrlik edən. Sağ olun. Kamilə Əliyeva.

K.Əliyeva. Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Çox hörmətli hökumət üzvləri, dəyərli millət vəkilləri! Artıq bir neçə gündür ki, parlamentdə ölkənin ən ali iqtisadi, maliyyə sənədi olan dövlət büdcəsinin müzakirəsini aparırıq. Hesab edirəm ki, 2020-ci ilin büdcəsi çox peşəkarlıqla, reallıqlar, ölkəmizdə və dünyamızda yaşananlar nəzərə alınmaqla, mükəmməl şəkildə hazırlanıb və dinamik sıçrayışla inkişaf yolunda inamla, qətiyyətlə addımlayan Azərbaycanın, Azərbaycan xalqı və dövlətinin maraqlarına və istəklərinə tam cavab verir. Büdcənin sosial və investisiyayönümlü olması məhz ilk növbədə ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırığı və tələbi idi. Belə ki oktyabr ayında dövlət başçısının yanında keçirilən son iqtisadi müşavirədə ölkə Prezidenti gələn ilin büdcəsinin həm sosial yönümlü, həm də investisiya yönümlü olmasını vurğulamış və büdcəni hazırlayan strukturlar qarşısında ciddi tələblər qoymuşdu. Belə də oldu və 2020-ci ilin büdcəsi həm sosial, həm də investisiyayönümlü oldu. Bu isə ölkədə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının, islahatlar prosesinin mahiyyətinə, ruhuna tam uğundur.

Büdcə ilə bağlı yayılan rəsmi açıqlamada da vurğulandığı kimi, ölkə Prezidentinin müvafiq sərəncamları ilə minimum əmək haqqının və təqaüdlərin, dövlət qulluqçularının, hüquq mühafizə orqanları əməkdaşlarının, müəllimlərin, büdcədən maliyyələşən bir sıra digər təşkilatlarda çalışanların əmək haqlarının, habelə əmək

pensiyasının minimum məbləğinin artırılması haqqında qanunvericilikdə edilən dəyişikliklər sosialyönlü xərclərin artımını sürətləndirmişdir. Dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına, həmçinin dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu, o cümlədən nəqliyyat, kommunal infrastruktur, meliorasiya, sənaye və energetika, kənd təsərrüfatı sahələrində infrastruktur layihələri, təhsil, səhiyyə, idman, mədəniyyət obyektlərinin, əlil və şəhid ailələri üçün evlərin tikilməsi və digər sosial yönlü layihələr, xüsusən müdafiə və hərbi təyinatlı layihələrin və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi təmin ediləcəkdir. Dövlət Neft Fondunun vəsaiti hesabına məcburi köçkünlər üçün yaşayış evlərinin tikintisi proqramı davam etdiriləcəkdir.

Hesab edirəm ki, bunlar çox önəmli məqamlardır. Bunlar Azərbaycan xalqının sosial-iqtisadi vəziyyətinin, sosial rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan növbəti addımlardır. Azərbaycanın həm də sosial rifah dövlətinə çevrilməsi yolunda ən mühüm addımlardan birini təşkil edəcək. Ölkəmizin, ölkə Prezidentinin baş hədəflərindən biri məhz Azərbaycanın sosial rifah dövlətinə çevrilməsidir. Bu istiqamətdə də çox önəmli addımlar atılmaqdadır. Bunlar da nəticə etibararı ilə Azərbaycanı əsil rifah dövlətinə çevirəcəkdir. Bu baxımdan, bir daha qeyd edirəm ki, 2020-ci ilin büdcə zərfi məhz buna hədəflənmişdir.

111 sayılı Zaqatala–Balakən seçki dairəsinin deputatı kimi, bir təklifimi də səsləndirmək istərdim. Belə ki, nəzərə alsaq ki, kənd təsərrüfatı sahəsi dövlətin əsas prioritet sahələrindəndir və kənd sakinləri əkinçiliklə, bağçılıqla, tütüncülüklə, baramaçılıqla, heyvandarlıqla və digər kənd təsərrüfatı məhsulları becərməklə məşğul olurlar. Katex çayı deyilən çay, demək olar, ilboyu boş-boşuna axaraq

Alazan çayına tökülür və təklifim ondan ibarət olardı ki, Katex çayının suyunun kəndin su anbarına çəkilməsi üçün dövlət orqanları köməklik göstərərdi.

Mən də 2020-ci ilin dövlət büdcəsini qənaətbəxş hesab edir və həmkarlarımı bu büdcəyə səs verməyə çağırıram. Sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Bəxtiyar Əliyev.

B.Əliyev. Hörmətli Sədr, hörmətli deputatlar, hörmətli hökumət üzvləri! Mən də 2020-ci il üçün Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin çox mükəmməl hazırlandığını qeyd edirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında ölkədə həyata keçirilmiş islahatlar nəticəsində ardıcıl, dayanıqlı, iqtisadi inkişaf tam təmin edilmişdir. Bu inkişafın da nəticələri bilavasitə Azərbaycan xalqının sosial rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir.

Bu gün Azərbaycan bütün sahələrdə böyük uğurlara imza atmışdır. Hesab edirik ki, bu büdcə ilə növbəti il və yaxın 3 il ərzində də Azərbaycanda çox böyük iqtisadi artım və Azərbaycan əhalisinin sosial rifah halının yaxşılaşdırılması tam təmin ediləcəkdir. Büdcə xərclərinin 26, təqribən 27 milyarda yaxın nəzərdə tutulması onu göstərir ki, Azərbaycan dövləti bütün istiqamətlərdə öz siyasətini ardıcıl olaraq davam etdirir. Əlbəttə, manatın dollara nisbətində 1,7 manat səviyyəsində, inflyasiyanın 2,6 faiz olması biznes üçün də əlverişli mühit yaratmışdır ki, bu da ümumi daxili məhsulun və o cümlədən qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan vermişdir. 2019-cu ildə ümumi daxili məhsulun strukturunda qeyri-neft sektoru 3,1 faiz bənd artaraq 59,7 faiz olmuşdur. Neft sektorunun payı isə 43,4 faizdən 40,3 faizə enmişdir. Növbəti 3 ildə isə bu nisbət daha da böyüyəcəkdir və proqnozları nəzərə alsaq, qeyri-

neft sektorunun ümumi daxili məhsulda payı 66,8 faizə çatdırılacaqdır. Hesab edirik ki, bu cür planlaşdırılmış büdcə ölkənin bütün sahələrində uğurlu inkişafı təmin etmək imkanı verəcəkdir.

Şübhəsiz ki, vergi sahəsində həyata keçirilən uğurlu islahatlar sahibkarlığın real inkişafını təmin edir. Hesabatlılıq, şəffaflıq, ədalətlik prinsiplərinin əsas götürülməsi bütün bunları, əlbəttə ki, tam təmin edir. Hesab edirəm, vergilər sahəsində aparılan islahatlar və təkliflər tam dəstklənməlidir, çünki o kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına ən münbit şəraiti yaradır və büdcədəki artımlar da bir daha onu göstərir ki, bu istiqamətdə aparılan siyasət tamamilə doğrudur.

Təhsil və elm sahəsində həyata keçirilən uğurlu islahatların dayanıqlılığını və davamlılığını təmin etmək üçün büdcədə nəzərdə tutulan artım tam əsaslıdır. Lakin elm və təhsilə investisiya proqramları çərçivəsində də müəyyən vəsaitin yönəlməsini, elmin inkişaf etdirilməsi, onun tətbiqi nəticələrinin əldə edilməsi, hesab edirəm ki, həm Azərbaycan elminin, həm də bütünlükdə sahibkarlığın inkişafına böyük təkan verə bilər.

Ən maraqlı məsələlərdən biri, çox ciddi və təqdirəlayiq hal əhalinin özünüməşğulluq siyasətinin genişləndirilməsi və bunun təmin edilməsidir. Hesab edirəm ki, bu siyasət ardıcıl sürətdə davam etdirilməlidir. Bir tərəfdən, bu, insanlarımıza imkan verir ki, onlar özləri işləsinlər, qazansınlar və öz həyatlarını təmin etsinlər. Digər tərəfdən, bu, büdcənin də yükünü azaldar və büdcədə yaranmış əlavə vəsait də digər sahələrin inkişafına yönələrdi. İqtisadiyyat nazirinin bu gün burada səsləndirdiyi təklifləri də mən tam alqışlayıram, çünki onlar sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı olan təkliflərdir və çox əhəmiyyətlidir. Onlar bütövlükdə,

tamamilə dəstəklənməlidir. Eyni zamanda, Hesablama Palatasının da bir təklifinə münasibət bildirmək istəyirdim. Bu təklif də çox haqlıdır və ədalətlidir ki, büdcə xərclərinin icrası faizi yox, onun səmərəlilik nəticəsinin qiymətləndirilməsi bizim üçün prioritet olmalıdır və ona uyğun olaraq büdcə planlaşdırılır.

Sonda isə məcburi köçkünlərə özünüməşğulluğun artırılması və onlara fərdi yaşayış evi tikilməsi üçün torpaq sahəsinin ayrılması və kreditlərin əlçatan edilməsi siyasətinin də dövlət büdcəsində nəzərdə alınması, hesab edirəm ki, çox yaxşı olardı. Bütövlükdə büdcəni müsbət qiymətləndirirəm və deputat həmkarlarımı ona səs verməyə dəvət edirəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Əli Hüseynli.

Ə.Hüseynli. Çox sağ olun. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri! Həmkarlarımın da qeyd etdiyi kimi, son illər cənab Prezidentin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar öz müsbət nəticələrini vermiş oldu və həqiqətən də, bu il işlənib hazırlanmış büdcə bunun bariz sübutudur. Eyni zamanda, cənab Prezidentin son dövrdə büdcənin xərclənməsi ilə bağlı verdiyi tapşırıq və tövsiyələr, o cümlədən şəffaflığa riayət olunması ilə bağlı verdiyi tövsiyələr də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hörmətli hökumət üzvləri, bilirik ki, bu il aprel ayında cənab Prezidentin məhkəmə və hüquq islahatlarının daha da dərinləşdirilməsi ilə bağlı vacib bir fərmanı oldu. Bu fərmanın icrası ilə bağlı Məhkəmə-Hüquq Şurası, Ədliyyə Nazirliyi, Ali Məhkəmə tərəfindən bir sıra işlər görülmüşdür və qısa zaman çərçivəsində müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Amma, eyni zamanda, fərmanın icrası həm də bu sahəyə ciddi maliyyə ayrılmasını da nəzərdə tutur. Təbii ki, yeni hakim korpusunun sayının, məhkəmə aparatının

işçilərinin əmək haqqının artırılması, bax, bu cür məsələlər məhkəmə sisteminin də büdcəsinə bir daha diqqət edilməsinə rəvac verir. Amma mən burda xüsusi olaraq bir məsələnin üzərində dayanmaq istəyirəm.

Söhbət pulsuz hüquqi yardım xidmətinə ayrılan vəsaitdən gedir. Bu, çox müsbət haldır ki, ölkəmizdə bir çox regionlarda hökumət üzvləri qəbullar keçirirlər, vətəndaşların müraciətlərini dinləyirlər. Biz bilirik ki, bəzən birbaşa aidiyyəti sahəyə aid müraciətlər olmasa da, hökumət üzvləri bu müraciətlərə də diqqətlə yanaşırlar, aidiyyəti orqanlara onlar da göndəririlər. Amma hesab edirəm ki, vətəndaşların müraciətlərinin ən peşəkar araşdırmaçısı məhz hüquqşünaslar, yəni vətəndaşa pulsuz hüquqi xidmət göstərən şəxslər ola bilər. Bir çox ölkələrdə bu təcrübə vardır. Amma bu, əlbəttə ki, müəyyən mənada dövlət dəstəyi də tələb edir.

Fürsətdən istifadə edib, keçən il büdcə müzakirəsi zamanı qaldırdığım bir məsələnin üzərində dayanmaq istəyirəm. Möhtərəm cənab Prezidentin tapşırıq və tövsiyələri əsasında son illər Mingəçevir şəhərində çox geniş quruculuq və abadlıq işləri görülmüşdür. Həqiqətən, Mingəçevir nəinki Azərbaycanın, bölgənin inkişaf etmiş qabaqcıl şəhərinə çevrilmişdir. Amma hörmətli Samir müəllim, – deyərdim ki, əgər biz problem haqqında desək, bir məsələ üzərində dayanmaq olardı, – Mingəçevir şəhərində 1949–1950-ci illərdə tikilmiş taxta konstruksiyalı yaşayış binaları çox ciddi qəzalılıq və təhlükəli vəziyyətdədir. Bununla bağlı sakinlər dəfələrlə müraciət etmişlər. Fövqəladə Hallar Nazirliyi 2008–2011-ci illərdə müvafiq aktlar da tərtib etmişdir. Keçən il biz cənab Baş nazirə və İqtisadiyyat Nazirliyinə müraciətlər etdik, bu məsələlər araşdırıldı və yararsız vəziyyətə düşmüş

binaların sökülüb, yenidən tikilməsi üçün pilot formatın həyata keçirilməsinə də cəhd göstərildi. Amma mümkün olmadı. Ona görə, mən xahiş edirəm ki, son dövrlər cənab Prezidentin bu məsələ ilə bağlı bir neçə bölgədə həyata keçirdiyi işləri də nəzərə alaraq, Mingəçevirdə Təbriz və Müşfiq küçəsindəki qəzalılı vəziyyətdə olan binalarla da bağlı məruzə edəsiniz.

Eyni zamanda, qeyd etməliyəm ki, Yevlax şəhərində bu yaxınlarda Baş nazirin müavini, Yeni Azərbaycan Partiyasının İcra katibi Əli Əhmədovla birlikdə görüşlər oldu. Sakinlər bu görüşdən çox razılıq edirdilər. Yevlaxda isə su və kanalizasiya sistemi ilə bağlı müraciətlər olmuşdu. Bilirik ki, bu elə asan məsələ deyil. Amma hökumətin bu məsələni də diqqətdə saxlamağını xahiş edirəm. Bütövlükdə isə hesab edirəm, büdcə çox mükəmməl hazırlanmışdır və əminlik ki, bu büdcənin icrası da mükəmməl həyata keçiriləcəkdir. Çox sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Aytən Mustafazadə.

A.Mustafazadə. Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Məndən öncə çıxış edən həmkarlarımla razıyam ki, bu ilin büdcəsi çox ətraflı, çox müsbət, yüksək səviyyədə işlənilib. Mən bir neçə məqama toxunmaq istərdim. Büdcə layihəsində sosialyönlü xərclər üstünlük təşkil edir. Bu, çox sevindirici bir haldır. 2020-ci il dövlət büdcəsinin sosialyönlü xərcləri 2019-cu illə müqayisədə 33,5 faiz çoxdur. Sosialyönlü xərclərin dövlət büdcəsində payı 38,5 faiz təşkil edir ki, bu da 2019-cu illə müqayisədə 7,7 faiz artım deməkdir. Qanun layihəsində, həmçinin, əsasən, bədən tərbiyəsi və gənclər siyasəti köməkçi bölməsi üzrə xeyli pul ayrılıb və 2018-ci illə müqayisədə 18,8 faiz, 2019-cu illə müqayisədə isə 37,4 faiz çoxdur. Onu da demək yerinə düşərdi ki, cari büdcənin sosial sahədən

sonra ikinci ən böyük xərclər yükünü bu sahəyə ayrılan vəsait təşkil edir.

Cari ildə də idman və gənclər siyasəti sahəsində qarşıya qoyulmuş məqsədlər uğurla həyata keçirilmişdir. Belə ki, Gəncə şəhərində idman sarayı, Neftçala və Tərtər rayonlarında olimpiya idman, Yardımlıda idman komplekslərinin tikintisi işləri davam etdirilmiş, “Formula 1” Azərbaycan Qran Prisi uğurla təşkil olunmuşdur. Bu obyektlərin tikintisinə və yarış üçün 197,2 milyon vəsait ayrılmışdır ki, onun da 92,6 faizi yerinə yetirilmiş işlərə xərclənmişdir. Amma bir məsələni qeyd etmək istərdim.

Bu yaxınlarda dövlət başçısı Yevlax şəhəri və Xaçmaz rayonlarına təyin edilən yeni icra başçılarını qəbul edərkən idman və gənclər siyasəti, ölkədə aparılmış tədbirlər, maddi-texniki bazanın yaxşılaşdırılması, həyata keçirilmiş fəaliyyət haqqında ümumi məlumat verilmişdir. Həmçinin təəssüf doğuran məqamlara da diqqət yetirilmişdir. Belə ki, cənab Prezident özünün iştirakı ilə açılan Gənclər mərkəzləri və demək olar ki, hər bir rayonda tikilmiş Heydər Əliyev mərkəzlərinin qapısına qılın vurulmasını qeyd etmişdi.

Əlilliyi olan şəxslərə münasibətdə mühüm və ardıcıl addımlar atılmışdır. 2018-ci ildə əlilliyi olan şəxslərə qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması, onların reabilitasiyası və cəmiyyətin həyatında tam şəkildə iştirakının təmin edilməsi, hüquq və azadlıqlarının tam və bərabər səviyyədə həyata keçirilməsini tənzimləyən qanun qəbul edilmişdir. Gənc nəslin sağlam ruhda tərbiyə olunması, onların idmana cəlb olunması və asudə vaxtlarının dəyərləndirilməsi üçün ardıcıl tədbirlər davam etdirilmişdir. Bunları sadalamaqda və qeyd etməkdə məqsədim ondan ibarətdir ki, cənab Prezidentin vurğuladığı kimi, rayon-

larımızda onlarla olimpiya komitələri, idman kompleksləri tikilib, ancaq təəssüflər olsun ki, onların fəaliyyəti qənaətbəxş deyil. Çünki gənclərin ora cəlb edilməsi üçün əlavə tədbirlər düşünülməlidir. Avtobusların təşkil olunması, orada yeni seksiyaların ştat vahidlərinin açılması, məşqçilərin ora təyin olunması və beləliklə həm mədəniyyətə aid, həm də idmana aid komplekslər daha yeni nəfəs alaraq, stimullaşdırılaraq fəaliyyətə...

Sədrlik edən. Sağ olun. Qüdrət Həsənquliyev.

Q.Həsənquliyev. Çox sağ olun, cənab Sədr. Hörmətli qonaqlar, hörmətli həmkarlar, media nümayəndələri! Hesab edirəm ki, büdcə layihəsi hazırlanarkən şəffaflıq və ədalətlik prinsipi tam təmin olunub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dəfələrlə vurğulayıb ki, büdcə vəsaitləri qənaətlə və səmərəli istifadə olunmalı, investisiya layihələri şişirdilməməlidir. Təəssüf ki, biz millət vəkilləri Prezidentə bu məsələdə kömək etmək imkanı xaricindəyik. Çünki “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna zidd olaraq dövlət investisiya proqramının layihəsi büdcə zərfinə daxil edilməyib. Ona görə də bizim neçə obyekt tikiləcəyi, hansı obyektin tikintisinə nə qədər vəsait ayrılması barədə ən kiçik belə məlumatımız yoxdur. Hesablama Palatası 34 dövlət proqramı, 4 tədbirlər proqramı, 7 tədbirlər planı ilə əlaqədar olaraq 15 icraçı quruma məktub göndərib və icraçı qurumlar tərəfindən verilən təkliflər əksər hallarda ümumi şəkildə əsaslandırılıb, konkret hədəflər göstərilməmişdir. Hesablama Palatasının rəyində bu cür qeyd olunub. Bununla Hesablama Palatası, əslində, Prezidentin dediklərini təsdiq etmişdir. Söhbət büdcə xərclərindən 37,9 faizini təşkil edən 10 milyard 209,9 milyon manatın xərclənməsindən gedir.

Bununla yanaşı, gələn il 951 milyon manat xarici kredit

hesabına dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu nəzərdə tutulur. Xarici borc üzrə büdcədən 1 milyard 828 milyon vəsaitin geriyyə qaytarılması göstərilmişdir. Biz bilirik ki, bu götürülən kreditlər də, əsasən, tikintiyə sərf olunur. Ona görə, dövlət zəmanəti ilə götürülən kredit müqavilələri Milli Məclisdə təsdiq olunmalıdır. Çünki o pulları biz büdcədən qaytarırıq. Əlbəttə, o pulların səmərəli istifadə olunduğu sahələr var. Məsələn, mən bir neçə gün bundan əvvəl APA İnformasiya Agentliyinin yaydığı bir məlumatla tanış oldum. Dünya İqtisadi Forumunun 2019-cu il üçün dərc etdiyi qlobal rəqabətlik hesabında Azərbaycan Dəmir Yollarının səmərəlilik indeksi 70,8 faiz olub. Bu sahədə islahatlar real olaraq həyata keçirilir və hər bir vətəndaşı məmnun edir. Amma “Azərenerji”yə dəfələrlə artıq vəsait yönəldilmişdi, buna baxmayaraq, keçən ilin yayında Mingəçevirdə baş verən qəza nəticəsində ölkənin yarısı qaranlığa qərğ oldu, biz xarici dövlətlərdən elektrik enerjisi almaq məcburiyyətində qaldıq. Sözsüz ki, indi ümid edirəm, yeni rəhbərlik orada da köklü dəyişikliklərə nail olacaqdır. “Doing Business 2020” hesabatında Azərbaycan 190 ölkə arasında 34-cü yeri tutur. Amma bu ilin 9 ayında əsas kapitala investisiyaların həcmində 49,4 faiz paya malik olan sənaye investisiyaları 10 faiz, xarici investisiyaların həcmi 27,6 faiz azalmışdır. Bu da onu göstərir ki, biz iqtisadi sahəni tənzimləyən, biznes mühitini yaxşılaşdıran qanunlar qəbul etməklə yanaşı, qanunların aliliyini təmin etməklə məhkəmə-hüquq islahatlarını da dərinləşdirməliyik.

Təqdim olunan sənədlərdən görünür ki, neft hasilatı 2,8 faiz azalıb, qaz hasilatının 29,3 faiz artması isə ümumi neft-qaz sektorunda yalnız 1,1 faizlik artımı təmin edir. Neft sektoru büdcə gəlirlərinin 56,1 faizini təşkil edir.

Əgər neftin qiyməti və hasilatı azalacaqsa, biz gələcəkdə ciddi maliyyə problemləri ilə üz-üzə qalacağıq. Mən hesab edirəm ki, bundan yayınmaq üçün qeyri-neft sektorunun və özəl sektorun inkişafına xüsusi diqqət yetirməliyik. Dövlət biznes fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdır. İqtisadiyyatda proteksionizmə son qoyulmalıdır. Biz böyük özəlləşməyə getməliyik. Gələn il özəlləşmədən büdcəyə 62 milyon vəsaitin daxil olması proqnozlaşdırılır ki, bu da çox kiçik rəqəmdir. Məsələn, bu günlərdə İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi üzrə fəaliyyət göstərən özəl sektorun nümayəndələri mənə müraciət edərək deyirlər ki, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi dövlətə məxsus kabel, kanalizasiya qurğularından istifadəyə “Bakı Telefon Rabitəsi” MMC və “Aztelekom” MMC vasitəsi ilə qadağa qoyub. Özləri isə artıq müasir dünyada istifadə olunmayan mis kabellərdən və mənən köhnəlmiş qurğulardan istifadə etməklə keyfiyyətli xidmət göstərə bilmirlər. Söhbət 21 özəl şirkətə yaradılan problemlərdən gedir. Hesab edirəm ki, müvafiq strukturlar bu məsələni aydınlaşdırıb tədbir görəcəklər.

Sonda mən nəyi xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Bax, biz burada, mənim vaxtım başa çatdığına görə bəzi məsələlər barədə çox təəssüf ki, danışmaq imkanım yoxdur. Amma islahatlarla bağlı xərclərə 878 milyon manat vəsait ayrılıb. Beynəlxalq və ölkə səviyyəli tədbirlərin keçirilməsinə 226 milyon manat, Prezidentin Ehtiyat Fonduna 300 milyon manat ayrılıb. Əslində bu vəsaitlərə biz nəzarət edə bilmirik. Sonda mən deputat həmkarım Siyavuş Novruzovun da o fikrini dəstəkləyirəm ki, hökumət, hesab edirəm, siyasi partiyalara, QHT-lərə və KİV-lərə də ayrılan vəsaiti artırmalıdır.

Sədrlik edən. Sağ olun. Aydın Mirzəzadə.

A.Mirzəzadə. Təşəkkür edirəm, cənab Sədr. Hər ilin büdcə müzakirəsi böyük diqqət cəlb edir. O baxımdan ki, həmin ildə iqtisadi inkişafıla bağlı fikirlər bildirilir, həm də gələcəyə dair proqnozlar səsləndirilir. Hər gələn ilin büdcəsi, əslində, bu ilin büdcəsinin necə yerinə yetirilməsinin bir göstəricisidir. Əgər 2019-cu ilin büdcəsi əvvəldən düzgün tutulmasa idi və proqnozlar reallaşmasa, gəlirlər artmasaydı, biz 2020-ci ilə daha böyük büdcə qəbul edə bilməzdik. Hər büdcəmiz əvvəlki ilə nisbətən artır. Hər ilin büdcəsində sosialyönlü xərclərin həcmi artır. Hər ilin büdcəsində biz artıq əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması üçün daha yeni layihələrin artımının şahidi oluruq. Bu, ondan irəli gəlir ki, cənab Prezidentin iqtisadi siyasəti düzgündür, o, öz nəticələrini verir və Azərbaycanın neftdən asılılığını ildən-ilə azaldır. Vaxtı ilə büdcə gəlirlərində neftdən gələn gəlirlərin faizi həddindən artıq çox idi, gələn ilin proqnozlarında artıq bu 53 faizə düşüb. Bunun özü göstərir ki, qeyri-neft sektorunun, xüsusilə də aqrar sektorun inkişafı bu gün öz nəticələrini verməkdədir və gələn ilə hazırlanan büdcəni mən düşünmüş, bütün tələblərə cavab verən bir büdcə layihəsi hesab edirəm.

Bütün sahələr üzrə artım var, heç bir sahə yaddan çıxmayıb. Sosialyönlü xərclər 38 faizə qədər qalxıb. Müdafiə xərcləri də artım tələb edir, bu da öz həllini tapıb. Eyni zamanda, hesab edirəm ki, deputat həmkarlarım burada bir sıra səmərəli təkliflər verdilər, bunun Maliyyə Nazirliyi tərəfindən nəzərə alınacağını düşünürəm.

Mən özüm də çıxışıma qısa etmək və bir neçə təkliflə çıxış etmək istəyirəm. Birincisi sosial evlər tikintisinin həcmi artırmaq lazımdır. Artıq sosial evlər cəmiyyətdə böyük marağa səbəb olubdur, insanlar bu sosial evlərin

səmərəliliyini görürlər. Ona görə də Maliyyə Nazirliyinə sosial evlər tikintisinə vəsaitin artmasını təklif edirəm. Ola bilsin ki, 2020-ci il proqnozlarında bunu elə də böyük etmək mümkün olmadı. Amma hər halda 2021–2022-ci illərdə paytaxtda, eyni zamanda, regionlarda sosial evlərin tikintisi məsələsinə çox böyük diqqət etməsini təklif edərdim. Eyni zamanda, ipoteka xərcləri ilə bağlı mən təklif edərdim ki, paytaxtın və regionların ipoteka faizləri nisbəti dəyişsin. Aydın məsələdir ki, paytaxtda gəlirlər yüksəkdir, regionlarda paytaxt qədər yüksək deyil. Ona görə də faizlərin regionlarda aşağı olması səmərəli olardı və regionlarda insanlar tez mənzil əldə etməklə həm mənzilə sahib olar, həm də orada öz biznesini qurmağa üstünlük verərdilər.

İkinci təklifim isə ondan ibarətdir ki, seçdiyim Mingəçevir şəhərində 2016-cı ildə cənab Prezidentin sərəncamı ilə yerli Politexnik İnstitutu və Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun yerli filialının bazasında Mingəçevir Dövlət Universiteti yaradıldı, həmin Universitetdə bu gün 50-ə qədər elmlər doktoru və fəlsəfə doktorları çalışırlar və demək olar ki, iqtisadiyyatımızın bütün sahələri üzrə yüksək hazırlıqlı mütəxəssislərin hazırlığı gedir. Amma çox təəssüf ki, universitet 30 il bundan əvvəl tikilmiş bir məktəb korpusunun binasında yerləşir və əgər söhbət dövlət universitetindən gedirsə, bunun, şübhəsiz ki, maddi-texniki bazası da yüksək olmalıdır. Ona görə də Maliyyə Nazirliyinə Mingəçevir Dövlət Universitetinin yeni binasının, şəhərciyin salınması, tələbələr üçün yataqxana kompleksinin tikilməsi məsələsinin büdcəyə salınmasını təklif edirəm. Gələn il üçün hazırlanmış büdcə layihəsini məqbul hesab edirəm, ona səs verəcəyəm. Diqqətinizə görə sağ olun.

Sədrlik edən. Sağ olun. Nəsim Məhəməliyev.

N.Məhəməliyev. Çox sağ olun, cənab Sədr. Hörmətli həmkarlar, son illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi, sosial, kadr və struktur islahatları əhalinin rifah halının yaxşılaşmasına doğru atılmış ciddi addımlar olmaqla bərabər, büdcə gəlirlərinin, qızıl-valyuta ehtiyatlarının artmasına, makroiqtisadi sabitliyə, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, şəffaflığın təmin olunmasına xidmət edir.

Milli Məclisin müzakirəsinə təqdim olunan 2020-ci il üçün hazırlanmış dövlət büdcəsinin layihəsi ilə tanış olduqda, xüsusilə 2019-cu ildə dövlət başçısı tərəfindən qəbul edilən 2 sosial paketin icrası və növbəti il üçün sosialyönümlü siyasətin davam etdirilməsi Azərbaycanın bir dövlət olaraq doğru yolda olduğunu sübut etmiş oldu. Təqdim olunan büdcə layihəsinin bəzi müsbət məqamlarını diqqətinizə çatdırmaqla qeyd etmək istəyirəm ki, büdcənin mədəxil hissəsi əvvəlki illə müqayisədə 4,6 faiz çoxdur. Təhsil xərcləri, səhiyyə, milli müdafiə, təhlükəsizlik xərcləri və digər maddələr üzrə nəzərdə tutulan artımlar büdcənin sosialyönümlü olduğunu təsdiq edir. Büdcə xərclərinin əvvəlki illə müqayisədə 6,8 faiz artmasına baxmayaraq, Dövlət Neft Fondundan 14,3 milyon manat az transfer nəzərdə tutulması qeyri-neft sektorundan gələn gəlirlərin artması hesabına baş vermişdir. Növbəti illər üçün hədəflərin düzgün müəyyənləşdirilməsinin də strateji baxımdan zamanın tələblərinə tam cavab verdiyini vurğulamaq istəyirdim. Qeyri-neft sektoruna yönəldilən xarici investisiyaların ümumi daxili məhsuldakı payını 2,6 faizdən 4 faizə, qeyri-neft sektoru üzrə ixracın 2025-ci ilə qədər adambaşına 450 ABŞ dollarına çatdırılması, ticari mal və xidmətlər sektorunda 2025-ci ilə qədər 150 min

Əlavə iş yerinin yaradılması, dövlət büdcəsinin Dövlət Neft Fondundan asılılığının azaldılması Azərbaycanın iqtisadi inkişafına təkan verəcək.

Qeyd olunan müsbət amillərlə yanaşı, ümumi daxili məhsulun strukturunda qeyri-neft sektorunun payının artırılması, büdcənin mədaxil hissəsinin çoxaldılması üçün bəzi təkliflərimi səsləndirmək istərdim.

1. Məlumdur ki, kənd təsərrüfatı sektoru qeyri-neft sahəsində ümumi daxili məhsulun artımına ən çox təkan verən sahədir. Biz kənd təsərrüfatı məhsullarımızı, əsasən, xammal kimi satırıq. Bununla yanaşı, qurudulmuş meyvələr, dondurulmuş giləmeyvələr üçün bizə yaxın münasib bazarlar mövcuddur. Qonşu Rusiya Federasiyasının Dövlət Gömrük Komitəsinin 2018-ci il hesabatına baxsaq, görürük ki, qeyd edilən məhsullar üzrə 640,4 milyon ABŞ dolları həcmində Rusiyaya idxal həyata keçirilmişdir. Azərbaycan bu məhsullar üzrə bazarın yalnız 3,8 milyon ABŞ dollarına, təxminən 0,7 faizinə bərabər hissəsinə sahib olmuşdur. Ona görə düşünürəm ki, elektron kənd təsərrüfatının təşviqini artırmaqla və ixrac potensialını yaxşılaşdırmaq üçün imkanlar genişdir. Yeri gəlmişkən, bu sahədə məhsul bolluğunun yaradılması üçün Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin fermerlərlə görüşlərində növbəli əkin sisteminin təbliğ olunmasına ehtiyac vardır.

2. Dövlət əmlakının icarəyə verilməsi sahəsində Komitənin sərəncamında 10 min 134 ədəd qeyri-yaşayış təyinatlı bina və bina hissələri mövcuddur. Bunun yalnız 1392-si, yəni cəmi 13,7 faizi icarəyə verilmişdir. Yerdə qalan əmlakın taleyini müəyyənləşdirməklə büdcəyə əlavə xeyli vəsait cəlb etmək olar.

3. Büdcədən dövlət zəmanəti ilə verilən kreditlərin

vaxtında geri qaytarılmasına inzibati nəzarət həyata keçirilməlidir. Əks halda təminat fondunda problemlər yarana bilər.

4. Düşünürəm ki, dövlət investisiya proqramı üzrə həyata keçirilən layihələr hazırlanarkən icra və faktiki icra arasındakı fərqlərin qarşısının alınması büdcə vəsaitlərinin səmərəli istifadəsinə şərait yaratmış olardı.

Hörmətli həmkarlar, sonda təmsil olunduğum Balakən rayonunun seçicilərinin görüşlərdə qaldırdığı bir neçə məsələni səsləndirmək istəyirəm. Komitə iclaslarında zəlzələdən zərər çəkmiş xəstəxananın, eyni zamanda, Balakən şəhər mərkəzindən 18–20 kilometr aralıda yerləşən Qabaqçöl qəsəbəsində uşaq bağçasının tikintisi ilə bağlı məsələ qaldırmışam. Cənab Prezidentə ağsaqqallar, ziyalılar bu barədə müraciətlərini etmişlər.

İkinci bir məsələ, sərhədyani kəndlərdə internet resurslarına daha rahat çatmaq üçün telefonlaşma işlərinin aparılması çox zəruridir. Bu baxımdan, mənə çoxlu sayda müraciətlər olur. Eyni zamanda, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyindən, xahiş edərdim, hökumətdən bu məsələlərdə yardım...

Sədrlik edən. Sağ olun, Nəsib müəllim. Fərəc Quliyev.

F.Quliyev. Sağ olun. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, hörmətli həmkarlarım. Dövlət büdcəsini elə vaxtda müzakirə edirik ki, dünyada təməl kriteriyalar dəyişərək, dövlətin və həyatın yeni təbiətini müəyyənləşdirmək zəruriyyəti yaradır. Sərt gücdən yumşaq gücə keçid daha aparıcı yerlərə qalxır. Artıq təkə istehsal, istehlak, böyümə düsturu yetərsiz olubdur. Təməl parametrlər içərisində texnoloji dəyişikliklər, süni zəka, mobillik mərkəzli inkişaf bütün insan həyatını və təbiətini dəyişdirməyə namizəddir. Sənaye 4 və cəmiyyət 5 anlayışlarının

dünyanı dəyişməklə idarə etmək baxımından əhəmiyyətli olduğu artıq aşkardır. Mən çox ümid etdiyim yeni hökumət üzvlərindən büdcədə məhz dövrün bu çağırışlarını nəzərdə tutan qeyri-neft sektorunun təməlinin qoyulması və inkişafı üçün vəsaitin nəzərdə tutulmasını gözləyirdim açığı. Hesab edirəm ki, yeni komandanın belə bir potensialı vardır. Yeni təyin olunan, xüsusilə xaricdə təhsil almış bacarıqlı mütəxəssislər bu proqramı həyata keçirə bilərlər.

Yeni eko sistemin, yəni təhlükəsizliyin yeni iqtisadi sisteminin yaradılması və inkişafı üçün tikinti və digər bəsit sahələrdən vəsaiti azaldaraq məhz bu sahəyə yönəltmək imkanları vardır. Kosmos dövlətləri sırasında olan bir ölkə kimi yeni texnologiyaların istehsalı ilə yeni sənayeləşmənin təməlini qoymaq nədən olmasın? Mən hesab edirəm ki, biz bu potensialı gerçəyə çevirməliyik. Bu hədəflənməzsə, biz uzun müddət belə, hələlik kondisioner, soyuducu, hətta masaüstü qaz plitələrini, digər adi məişət əşyalarını xaricdən almaq məcburiyyətində qalacağıq. Bu, həm valyuta, həm bazarları, həm də potensial iş yerlərini itirməkdir. Fikirlərim bacarıqlı, yaxşı reputasiyalı məmurlarla yenilənmiş hökuməti tənqid etməkdən daha çox, bir çağırışdır. Ümid edirəm ki, zamanla ümidlərimiz doğrulacaqdır.

Dəyərli hökumət üzvləri, dəyərli həmkarlarım. Mən bir neçə məsələyə toxunmaq istəyirəm. Mən millət vəkili seçildiyim bölgənin bir neçə probleminin həlli üçün büdcədən vəsait ayrılmasına müvafiq köməklik göstərilməsini hörmətli hökumət üzvlərinin nəzərinə çatdırmaq istəyirəm. Birinci, Bakı şəhəri Suraxanı rayonunun Qaracuxur qəsəbəsində Zaur Şərifov və Muxtar Fətəliyev küçələrində kompakt yerləşən bir neçə binada 1992-ci ildən

tikilməsinə baxmayaraq, indiyə qədər istilik sistemi yoxdur. Mən məsələ qaldırdım, “Azəristiliktəchizat” ASC müraciətimə cavab olaraq bildirdi ki, istilik təchizat sisteminin yenidən qurulması və bərpası istiqamətində müəyyən hazırlıq işləri görülüb. Amma məsələ burasındadır ki, büdcədə investisiya vəsaiti nəzərdə tutulmadığından qeyd olunan layihələrin icrası mümkün olmadı. Xahiş edirəm, bu məsələ nəzərdə tutulsun. Çünki 3 doqquz mərtəbəli binanın hər birində xeyli əhali yaşayır. Bu, minlərlə sakin, yüzlərlə ailə deməkdir. Bunların, təbii ki, istəklərini nəzərə almaq çox önəmli olar.

İkinci məsələ. Bakı şəhəri Suraxanı rayonu Qaraçuxur qəsəbəsinin Şimal və Şərq yaşayış sahələrində tikilmiş yüzlərlə şəxsi evin kanalizasiya suları rayondakı Bülbülə gölünə axıdılır. Düzdür, orada yaranmış böhranlı vəziyyətin aradan qaldırılması ilə bağlı müəyyən tədbirlər həyata keçirilir. Lakin, xətlərin mərkəzi sistemə qoşulmasının səbəbi həmin ərazidə nəzərdə tutulan kanalizasiya kollektorunun tikintisinin yarımçıq qalmasıdır ki, bunun da səbəbi vəsait çatışmazlığı ilə bağlıdır. Hesab edirəm ki, bu məsələ ən azı ekologiya baxımından da çox əhəmiyyətlidir. Dəyərli hökumət üzvlərinin bu məsələni nəzərə almalarını xahiş edirəm.

Üçüncü məsələ. Bakı şəhərində Suraxanı rayonu Qaraçuxur qəsəbəsi Etibar Bakılı küçəsi, ev 45 ünvanında məcburi köçkünlərin məskunlaşdığı mənzillərin mülkiyyət hüququna sahib olan, 150 ailədən ibarət sakinlər bir neçə dəfə mənə müraciət ediblər. Mən bu məsələ ilə bağlı parlamentdə bir dəfə məsələ qaldırmışdım. Bu insanların əksəriyyəti ağır sosial vəziyyətdə yaşayırlar. Artıq kirayə qalmaq və ödəmə imkanları tükənibdir, öz mənzillərində yerləşmələrinə ciddi ehtiyacları vardır. Onların bəzilərinin

əlində məhkəmə qərarları da vardır. Hesab edirəm ki, bu məsələyə də baxmaq lazımdır. Bu problemlə bağlı sakinlərin dövlət qurumlarına əsaslı müraciətləri olubdur. Onlar təkcə mənzil istəmirlər, həm də düşünürlər, bəlkə uyğundursa, hökumət tərəfindən mənzilləri qiymətləndirilsin və kompensasiya verilə bilər ki, ya mənzil tiksinlər və yaxud da köçkünlər üçün tikilən binalardan birinə ilk növbədə bu sakinlərin mənzillərində yerləşən köçkünləri yerləşdirməklə həmin adamların öz yerlərində yaşamasını təmin etsinlər. Ümumiyyətlə, hesab edirəm ki, məcburi köçkünlər üçün tikilən yeni evlərə yataqxanalarda, sanatoriyalarda, bu kimi dövlət mülkiyyətində olan binalarda məskunlaşmış məcburi köçkünləri köçürməzdən əvvəl, məhz bu cür evlərdən çıxarılmış, mənzilləri tutulmuş insanları yerləşdirmək...

Sədrlik edən. Sağ olun. Tahir Mirkişili.

T.Mirkişili. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli həmkarlar, hörmətli hökumət üzvləri. İlk öncə hökumətə və Hesablama Palatasına bizə dövlət büdcəsi ilə bağlı ətraflı məlumat və rəy təqdim etdikləri üçün təşəkkür edirəm. Qeyd olunduğu kimi, 2020-ci ilin büdcəsi manat ifadəsində ən böyük büdcədir. Amma, eyni zamanda, yeni büdcə təsnifatı ilə tərtib olunmuş ilk büdcədir. Büdcənin həm gəlir, həm də xərc hissəsində artımın planlaşdırılması kifayət qədər təqdirəlayiq bir haldır. Büdcə həm iqtisadiyyatın, həm də cəmiyyətdə aparılan islahatların bir güzgüsüdür. Dövlət büdcəsini təhlil edərkən düşünürəm ki, indiki zamanda iki mühüm məqama fikir vermək lazımdır.

Birincisi, Prezident cənab İlham Əliyev tərəfindən aparılan sürətli və əhatəli sosial-iqtisadi islahatlar öz əksini büdcədə necə tapıb.

İkincisi, bu islahatlara dəstək vermək üçün büdcə nə

dərəcədə dayanıqlıdır.

İlk öncə onu qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə aparılan sosial-iqtisadi islahatların əsas məqsədləri dayanıqlı inkişaf modelini qurmaq, qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək, sosial qayğı və dəstəyi artırmaqdır. Büdcənin gəlir hissəsinin artımının müstəsna olaraq qeyri-neft və vergi gəliri hesabına formalaşması, bu sahədə şəffaflıq və etimad mühitinin yaradılması və bunun mümkün olması şəraitinin mövcud olması, digər tərəfdən, büdcə xərclərinin xərc hissəsində xərclərin 38,5 faizinin sosial xərclərə ayrılması, bu tədbirlərin davamı üçün büdcədə əlavə ehtiyatların nəzərdə tutulması, bununla yanaşı, iqtisadi aktivliyin və yeni iş yerlərinin açılması üçün vəsaitlərin nəzərdə tutulması 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin dövlət başçısının apardığı sosial-iqtisadi islahatları, əsasən, özündə əks etdirdiyini deməyə əsas verir.

Digər tərəfdən, neftin qiymətinin 55 dollar götürülməsi, yerli büdcələrin həcmnin 28,5 faiz artması, büdcə kəsirlərinin qapanması üçün ehtiyatların mövcudluğu, dövlət borcunun xeyli aşağı olması, iqtisadi islahatların büdcə gəlirlərində əlavə imkan yaradacağı əminliyi dövlət büdcəsinin, əsasən, dayanıqlı olmasını deməyə əsas verir. Ölkədə aparılan iqtisadi islahatlar həm də büdcənin tərtibində də öz əksini tapmaqdadır. Belə ki, “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna edilən dəyişikliklər, yeni büdcə təsnifatı və sair bunlara aiddir.

İslahatlar ölkədə şəffaflığı da xeyli artırmışdır. Bunu nəzərə alaraq, büdcə tərtib ediləndə ən səmərəli vasitə olan elektron büdcə sisteminin yaradılmasının bir daha nəzərdən keçirilməsini hökumətdən xahiş etmək istərdim. Düşünürəm ki, rəqəmsal iqtisadiyyatın qurulmasında mühüm töhfə verəcək bu sistem büdcənin planlanmasından

tutmuş, xərclərin auditinə qədər olan bütün mərhələləri əhatə edə bilər. Mən, ümumiyyətlə, inanıram ki, bu gün bizim sizinlə müzakirə etdiyimiz bir çox problemlərin əksəriyyətini rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi vasitəsi ilə həll etmək mümkündür. Bununla yanaşı, növbəti il ərzində makroiqtisadi mühiti daha da əlverişli etmək üçün sahibkarlar üçün güzəştli kreditlərin verilməsi sisteminə yenidən baxılmasını, nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılması tədbirlərinin zənginləşdirilməsini təklif etmək istərdim.

Sonda təmsil etdiyim 500 min əhalisi olan Sumqayıt şəhərində məişət tullantıları zavodunun tikilməsi ilə bağlı seçicilərin xahişini bir daha nəzərinizə çatdırmaq istərdim. Xatırlatmaq istərdim ki, bu təklifi mən artıq 2-ci ildir ki, edirəm. Çünki belə bir zavodun olmaması Sumqayıt kimi inkişaf etməkdə olan bir şəhərin hava mühitinə və insanların sağlamlığına ciddi zərər vurur. Xahiş edirəm, dövlət investisiya xərclərində bu layihənin nəzərə alınması imkanlarına bir daha baxasınız.

Beləliklə, düşünürəm ki, büdcə, sadəcə, rəqəmlərdən ibarət deyil. Hər bir rəqəmin arxasında məqsədli və sosial siyasət durur. Ümumi çarpaz müqayisələr 2020-ci ilin dövlət büdcəsi layihəsinin “Büdcə sistemi haqqında” Qanuna və mövcud iqtisadi reallıqlara əsasən tərtib olunduğunu deməyə əsas verir. Diqqətinizə görə minnətdaram.

Sədrlik edən. Sağ olun. Cavid Osmanov.

C.Osmanov. Təşəkkür edirəm. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli millət vəkilləri, hörmətli hökumət üzvləri. Növbəti 2020-ci ilin dövlət büdcəsi, doğrudan da, müstəqil Azərbaycanın tarixində ən böyük büdcə layihəsidir. Bu da ölkədə cənab Prezidentimizin rəhbərliyi ilə aparılan iqtisadi inkişafın, iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Təbii ki, burada bir neçə amil var. Növbəti ilin dövlət büdcəsində

ilk növbədə qeyri-neft sektorunun inkişafını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Dövlət Neft Fondundan dövlət büdcəsinə vəsaitin artıq az transfer olunması çox təqdirəlayiqdir. Çünki digər qurumlardan vergilərin yığılması və daha çox vəsaitin dövlət büdcəsinə gəlməsi Dövlət Neft Fondundan vəsaitin az transferinə səbəb olur.

Eyni zamanda, 2020-ci il bütün ölkə üzrə Azərbaycan vətəndaşları üçün çox vacib olan bir layihəyə start verilir. 2020-ci ildə icbari tibbi sığortaya keçid ilidir. Bütün ölkə ərazisində Azərbaycan vətəndaşları icbari tibbi sığortanı, təbii ki, səbirsizliklə gözləyirlər və ölkə rəhbərliyinə çox minnətdarlıqla təşəkkür bildirirlər. Sosialyönümlü büdcədir. Sosial layihələrin, insanların sosial rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində daha çox vəsait nəzərdə tutulubdur. Təxminən ümumi büdcənin 39,5 faizi insanların sosial rifah halının yaxşılaşdırılmasına istiqamətləndirilir. Hələ bunun üstünə məcburi köçkün və qaçqınların, eyni zamanda, şəhid ailələri və Qarabağ ailələrinin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasını da gəlsək, biz görürük ki, büdcənin təxminən yarısındanək vəsait insanların sosial rifah halının yaxşılaşdırılmasına istiqamətlənilibdir.

Ümumilikdə, büdcədə digər layihələr də nəzərdə tutulubdur. İnfrastruktur layihələri, xidmət sahələrinin açılışı, sosial obyektlərin tikintisi və təmiri. Təbii ki, 2020-ci ilin büdcə layihəsinə mən də səs verəcəyəm və dəstək olacağam.

Eyni zamanda, bir neçə gün bundan əvvəl, oktyabr ayının 28-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Qəbələ və Ağdaş rayonlarına səfər etmişdir. Mən fürsətdən istifadə edib, Ağdaş seçiciləri adından bir daha cənab Prezidentimizin bütün bölgələrə olduğu kimi,

Ağdaşa da göstərdiyi diqqət və qayğıya görə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Sonda bir məsələni vurğulamaq istəyirəm. Bayaq Siyavuş müəllim, hörmətli həmkarımız da çıxış etdi. Bəzi qüvvələr Azərbaycanın bugünkü inkişafından narahat olurlar, qıcıqlanırlar. Bunlar həm daxildə, həm də xaricdə mövcuddurlar. Biz çalışmalıyıq ki, ölkəmizdə gedən bu işlərə daha da təkən verək. Xüsusilə gənclər sahəsində işlərin səmərəliliyini daha da artırmaq. Bəli, düzdür, bu gün Gənclər və İdman Nazirliyi ölkəmizin hər bir bölgəsində gənclər və idman sahəsində çox vacib və mühüm işlər görür. Gənclər Fondu gənclərlə iş aparır. Amma, eyni zamanda, mənim təklifim bundan ibarətdir ki, yaxşı olardı, bir icra nümayəndəlik prinsipindən hər bir rayonda Gənclər və idman idarəsinə müqavilələr əsasında gənclər və idman sahəsində çalışan bir işçi də ayrılardı. Təkcə bu il bölgələrimizdə 40 minə yaxın ictimai işlər açılmışdır. Bunlar minimum əmək haqqı ilə əsas abadlıq və təmizlik işləri ilə məşğuldurlar. Bu, eyni zamanda, gənclərlə işin səmərəliliyini, idmanın kütləviliyini artırardı və gələcəkdə kadr bankının yaradılmasına bölgələrdə təkən verərdi. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Aydın Hüseynov.

A.Hüseynov. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, möhtərəm deputatlar, media nümayəndələri. Biz bu gün çox mühüm bir məsələni, Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi layihəsini müzakirə edirik. O da məlumdur ki, dövlət büdcəsinin həm gəlirləri, həm də xərcləri ölkədə gedən iqtisadi prosesləri özündə əks etdirir. Biz 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin təqdim olunan proqnozlarına fikir verəndə görürük ki, həm gəlirlər, həm də xərclər mövcud, yəni cari büdcədən artıq proqnoz-

laşdırılıb. Bu da, əlbəttə, təsadüfi deyil. Bu, birbaşa, parlamentdə deputat həmkarlarımın səsləndirdikləri fikirlərin davamı olaraq deyərdim ki, Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi uğurlu iqtisadi siyasətdir. İlham Əliyevin siyasi iradəsidir, uğurlu islahatlardır. Bu kimi tədbirlərin ən başlıca mahiyyəti isə Azərbaycan vətəndaşlarının maraqlarının ifadə olunması, onların sosial rifah halının yüksəldilməsidir.

Hörmətli həmkarlarım, indi müzakirə etdiyimiz büdcənin bir çox mühüm keyfiyyətlərini xarakterizə edən bir neçə cəhəti sadalamaq istərdim. Mən hesab edirəm ki, ən mühümü büdcə layihəsi bizə, bizə deyəndə, öncə hökumətə təqdim edilməmişdən əvvəl Maliyyə Nazirliyinin rəsmi internet saytında açıqlanmışdı. Mən bu açıqlamanı, yəni Maliyyə Nazirliyinin saytında büdcənin geniş ictimaiyyət üçün açıqlanmasını çox mühüm bir hal hesab edirəm. Çünki qeyd etdiyimiz kimi, büdcə bütövlükdə hər bir Azərbaycan vətəndaşının, hər bir ailənin marağındadır və ona görə də həmin internet saytı vasitəsi ilə bütün geniş ictimaiyyət bununla tanış ola, öz rəyini bildirə bildi.

İkinci mühüm cəhət isə hesab edirəm ki, bizə təqdim olunan büdcə layihəsinin yeni büdcə qaydaları ilə tərtib olunmasıdır. Bu büdcə qaydaları nələrdir?

Birinci növbədə bilirik ki, biz Milli Məclisdə Qanun qəbul etmişdik və həmin Qanun cənab Prezident tərəfindən təsdiq olunub. O Qanuna əsasən büdcənin yuxarı həddi müəyyənləşir. Bu, icmal büdcənin təsdiq olunmuş xərc hissəsinin 103 faizini keçə bilməz. Digər tərəfdən isə xərclənə biləcək neft gəlirləri müəyyənləşir. Bu kimi amillər sonda onu deməyə əsas verir ki, strateji yol xəritəsində nəzərdə tutulduğu kimi, əsas məqsəd ölkə iqtisadiyyatının və xüsusilə büdcənin neftdən asılılığının

azaldılması istiqamətində atılan addımların tərkib hissəsidir. Onu da qeyd edək ki, bu qanun 2021-ci ilin büdcəsində daha geniş şəkildə tətbiq olunacaq və strateji istiqamətlərə bizi daha da yaxınlaşdıracaq.

Digər mühüm keyfiyyəti onda görürəm ki, 2020-ci ilin büdcəsində inflyasiya nəzərə alınıb. Bəzən bəzi oponentlərimiz inflyasiyanın nəzərə almasını məqbul hesab etmirlər. Ancaq mən hesab edirəm ki, bu, düzgün addımdır. Nə mənada? Ən azı hər bir büdcə təşkilatında çalışan, eyni zamanda, təqaüd alan, pensiya alan və sair sosial təbəqə tam əmindir ki, onun əmək haqqı artıq o baş verəcək inflyasiyadan sığortalanıb. Biz bir çox keyfiyyətləri də sadalaya bilərik və qeyd olunduğu kimi, büdcə sosial büdcədir, investisiyayönümlü büdcədir. Sosialyönümlü büdcənin 2,6 milyard manat artımı, bir daha qeyd edirəm, vətəndaşlarımızda böyük bir ümid, inam yaradır ki, gələn il də əmək haqları artırılacaq, sosial tədbirlər həyata keçiriləcək. 7,8 milyard manat əsaslı xərclərin olması isə onu deməyə əsas verir ki, gələn il də dövlət tədbirləri hesabına layihələr həyata keçiriləcək, bu isə gələn ilin ümumi daxili məhsuluna öz müsbət təsirini göstərəcəkdir.

Büdcə kəsiri ilə bağlı onu qeyd etmək istərdim ki, 3,3 faiz müəyyənləşdirilən, proqnozlaşdırılan büdcə kəsiri məqbul bir büdcə kəsiridir və büdcə kəsirinin hansı mənbələr hesabına bağlanması ilə bağlı maliyyə naziri cənab Samir Şərifov öz çıxışında bildirdi. Orada səslənən o fikirləri mən bir daha məqbul hesab edirəm ki...

Sədrlik edən. Sağ olun. Azər Badamov.

A.Badamov. Təşəkkür edirəm. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri və həmkarlar! Bu gün biz dövlət büdcəsi zərfini müzakirə edirik. Ümumiyyətlə, bir neçə

müddətdir ki, bütün ictimaiyyətin diqqəti bu maliyyə sənədinin üzərində fokslaşmışdır. Burada bir sual yaranır. Bu sənəd nəyə görə belə geniş əks-səda yaradıb? Mediada, ictimaiyyət arasında, parlamentdə bu qədər müzakirələr aparılır və təsdiqi diqqətlə gözlənilir? Cavab birdir. Dövlət büdcəsi dövlətin siyasi, iqtisadi, sosial və digər çoxşaxəli vəzifələrinin yerinə yetirilməsini maliyyələşdirir və bu sənədin, dövlətin sosial-iqtisadi funksiyalarının yerinə yetirilməsində xüsusi rolu vardır.

Müzakirəmizə təqdim olunmuş dövlət büdcəsi sənədi proqnoz hesablamalarla hesablanmış, 2020-ci ildə ölkəmizdə makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılmasına, iqtisadiyyatın inkişaf dinamikasının davamlı olmasına, ölkədə həyata keçirilən investisiya və sosial proqramların davam etdirilməsinə hesablanmışdır. Ölkə başçısının rəhbərliyi altında aparılan iqtisadi, sosial, struktur və kadr islahatları dövlət büdcəsinin gəlirlərinin proqnozlarda göstərildiyindən artıqlanması ilə yerinə yetirilməsinə imkan verəcəkdir. Dövlət büdcəsi layihəsini dəstəkləyirəm və seçicilərimi də narahat edən bir neçə məsələ ilə əlaqədar təkliflərimi səsləndirmək istəyirəm.

Birinci məsələ, Qarabağ müharibəsi əlilləri və şəhid ailələri ilə bağlıdır. Qusarda bu kateqoriyadan olan 64 ailə mənzil növbəsində durub. Qarabağ müharibəsi əlilləri və şəhid ailələrinə tikilmiş son çoxmənzilli bina 2007-ci ildə istifadəyə verilmişdir. Neçə illərdir bu insanlar mənzil ala bilmədiklərindən narahatdırlar və hər dəfə görüşlərimizdə bu məsələdə kömək etməyimizi xahiş edirlər. Mən əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri cənab Sahil Babayevdən 2020-ci ildə Qusarın şəhid ailələri və Qarabağ əlilləri üçün çoxmənzilli bir binanın tikilməsini proqrama daxil etməsini xahiş edirəm. Qusar rayonu Quxuroba kənd

orta məktəbində 359 şagird təhsil alır. Məktəb binası heç zaman əsaslı təmir olunmayıb və tədris üçün yararsız vəziyyətdədir. Xarici görünüşü də heç də ürək açan deyil. Ona görə xarici görünüşə toxundum ki, bu məktəb binası Rusiya Federasiyasından Azərbaycana girişdə yerləşən birinci kənddə, yol kənarındadır. Beynəlxalq avtomagistralın kənarında yerləşdiyini və binanın çox köhnə görünüşünün öz inkişaf dövrünü yaşayan ölkəmizə heç uyğun gəlmədiyini də nəzərə alaraq, hörmətli təhsil nazirimizdən 2020-ci ildə bu məktəbin əsaslı təmir edilməsini də xahiş edirəm.

2019-cu il aprelin 17-də cənab Prezidentin imzaladığı sərəncamlarla 14 yaşayış məntəqəsini birləşdirən Cibir–Həzrə–Mucuq–Sudur avtomobil yolunun tikintisinə ilkin olaraq 3 milyon manat vəsait ayrılmışdı. Cibir–Mucuq yolu yenidən qurulmuş, amma Həzrə–Sudur yolunun tikintisi dayanmışdır. O bölgənin sakinləri tikintinin dayanmasında çox narahatdırlar və xahişim həmin yolun tikintisinin bərpaasına lazımi vəsaitin ayrılması ilə bağlıdır. Qusar turizm bölgəsidir və yolların müasirləşməsi həm gələn turistlərin, həm də yerli sakinlərin hərəkətini rahatlaşdırır.

Qusarın istirahət mərkəzlərinin yerləşdiyi, həm də rayon mərkəzindən çox da uzaqda olmayan, uzunluğu 3,5 kilometr olan Qusar–Qayakənd və uzunluğu 4 kilometr olan Avaran–Xuray yollarının da yenidən qurulmasına ehtiyac var və dövlətin 2020-ci ilin dövlət investisiya proqramına salınmasını xahiş edirəm.

Ölkədə turizmin inkişaf etdirilməsi dövlət iqtisadi siyasətinin prioritetidir. Cənab Prezidentin dəstəyi ilə Qusarda Şahdağ kurortu tikilmiş və bu gün Qusar bütün dünyada turizm mərkəzi kimi tanınan bir diyara çevrilmişdir.

Qusara olan bu qayğıya görə cənab İlham Əliyevə və Mehriban xanım Əliyevaya qusarlılar adından təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. Qusarlılar hər zaman Prezident İlham Əliyevi dəstəkləyir və hər zaman yanındadırlar. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Elmira Axundova.

E.Axundova. Çox sağ olun. Hörmətli Sədr, deputat həmkarlarım, hörmətli qonaqlar! Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında qanun layihəsi bütün sahələri əhatə edən, dəqiq proqnozların verildiyi bir qanun layihəsidir. Layihənin əsas məziyyəti ondan ibarətdir ki, qanunun müəllifləri real vəziyyəti və iqtisadiyyatımızın gələcəyini dərk edərək, iqtisadi və sosial sahənin daha uğurlu inkişafının həlli yollarını da bizə göstərirlər. Əlbəttə ki, bu, sevindirici haldır. Layihədən göründüyü kimi, hər sahə üzrə 2019-cu illə müqayisədə gələn il artımlar gözlənilir və bəzən bu artımlar əhəmiyyətlidir. Lakin dövlət büdcəmizin yarısından çoxunu yenə də neft gəlirləri təmin edəcəkdir və layihənin əsas hədəfi odur ki, biz bu rəqəmləri qeyri-neft sektorundan əldə olunan gəlirlər hesabına kəskin sürətdə endirək. Hamımızın arzuladığı bu proses gedir, amma o daha böyük sürətlə getməlidir. Bunun üçün də hökumət nümayəndələrindən innovativ yanaşmalar, dövlət strukturlarının fəaliyyətinin daha sıx əlaqələndirilməsi, əsl rəqabət mühitinin, şəffahlığın yaradılması, gizli və açıq monopoliyaların ləğv edilməsi tələb olunur. Bir də, biz bunu Hesablama Palatasının rəyindən də görürük, büdcənin icrasına nəzarət mexanizmi daha da gücləndirilməlidir. Yəni günün nəbzi ilə işləmək, mütərəqqi üsul və yanaşmaları daha çevik, daha operativ formada tətbiq etmək lazımdır.

Bir neçə misal göstərim. Ekologiya və Təbii Sərvətlər

Nazirliyi neçə ildir ki, plastik paketlərin respublikamızda hökmranlığı haqqında danışır. Lakin vəziyyət olduğu kimi qalmaqdadır. Halbuki, bütün inkişaf etmiş ölkələrdə, götürək elə Rusiya və Türkiyəni plastik paketlər bütün mağazalarda çox cüzi qiymətə olsa da pulla satılır və üstünlük kağız paketlərə verilir. Hər bir kassa qarşısında parça torbalar satılmaqdadır. Neçə ildir biz ekologiya polisinin vacibliyindən danışırıq, lakin yenə də vəziyyət düzəlmir. Bu polisə əsas baş ağrısı qeyri-qanuni zibilxanaları aşkar etmək, onların ləğv edilməsini təmin etməkdir. Belə zibilxanalara, çaylarımızın tullantılarıyla çirkləndirilməsinə biz çoxdan son qoymalıydıq. Lakin bu problem hələ də çox kəskin şəkildə qalmaqda davam edir və turizm sektorunun inkişafına mənfi təsir göstərməkdədir. Düzdür, cənab Prezidentin sayəsində ekologiya sahəsində əsl inqilabi dəyişikliklər baş verib, lakin bu kimi problemlərin də həllində Prezidenti gözləməyərək müvafiq qurumlar özləri həll etməlidirlər. Hesab edirəm ki, gələcək il ekologiya problemləri ilə biz daha ciddi məşğul olmalıyıq.

Digər məsələ mədəniyyət sahəsində qalaqlanan problemlərdir. Bir neçə il qabaq Mədəniyyət Nazirliyi bir pilot layihə hazırlamışdı. Bu layihənin məğzi ondan ibarət idi ki, bir sıra iri yaşayış məntəqələrində 40-a yaxın yeni tipli müasir mədəniyyət evləri tikilməli idi. Bu layihə indiyə qədər kağızda qalıb. Sual olunur, Mədəniyyət Nazirliyi iri yaşayış mərkəzlərində qalan əhali tərəfindən saxlanılan mədəniyyət obyektlərinin restavrasiyasına, təmirinə nə vaxt başlayacaq? Çünki mədəniyyət Bakı ilə bitmir. Rayon əhalisi də çox istəyir ki, onların obalarında müasir tipli mədəniyyət ocaqları, kitabxanalar fəaliyyət göstərsin. Uşaqlar orada müxtəlif incəsənət növləri ilə məşğul

olsunlar. Kəndin cavanları da bunun sayəsində bir çox zərərli vərdişlərdən uzaq ola bilirlər.

Masallı rayonunun məktəbləri ilə bağlı bir neçə kəlmə demək istərdim. Rayonumuzda demək olar ki, qazlaşdırma sona çatıb. İkinci dərəcəli yollar intensiv dərəcədə təmir olunur. Səhiyyə sahəsində inkişaf və uğurlar var. Lakin ölkəmizin ən sıx məskunlaşan bölgələrindən olan, 250 minlik əhalinin yaşadığı rayonumuzda son illər məktəb tikintisi və təmir işləri çox zəif aparılır. Nəzərinizə çatdırım ki, Masallıda 5 məktəb qəzalılıq, 15 məktəb yararsız vəziyyətdədir. 16 məktəb uyğunlaşdırılmış köhnə binalarda yerləşir. Bundan savayı, regional kollecin, ümumiyyətlə, binası yoxdur. Böyük tarixi olan peşə məktəbinin binası yararsız vəziyyətdədir. Samir müəllimdən çox xahiş edirəm ki, büdcənin ikinci oxunuşu üçün bu məsələləri nəzərdən keçirəsiniz və heç olmasa, onların bir neçəsinin plana salınmasına çalışsınız. Vaxtın azlığını nəzərə alaraq, digər təkliflərimi büdcə layihəsinin ikinci oxunuşu zamanı səsləndirmək niyyətindəyəm. Diqqətinizə görə minnətdaram.

Sədrlik edən. Sağ olun. Sonuncu çıxış. Mirkazım Kazımov, buyurun.

M.Kazımov. Hörmətli cənab Sədr, hörmətli hökumət üzvləri, millət vəkilləri! Dünya iqtisadiyyatının qloballaşdığı və inkişaf etdiyi şəraitdə Azərbaycan iqtisadiyyatı artım tempini və dayanıqlığını saxlayır, özünün yeni inkişaf mərhələsini yaşayır. Bunu 2020-ci ildə ümumi daxili məhsulun 83,3 milyard manata çatacağı göstərir. Bu gün iqtisadi uğurların əldə edilməsinin təməlinə dövlət başçısının önəmli rolu və zəhməti durur. Bunun nəticəsidir ki, dövlət büdcəsinin strukturu və göstəriciləri ildən-ilə təkmilləşir, iqtisadi və sosial inkişafa yaxşı şərait yaradır.

Büdcə zərfinə daxil olan sənədlərdən də göründüyü kimi, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin gəlirləri 24 milyard manatdan artıq proqnozlaşdırılır ki, bu da 2018-ci ilin faktiki göstəricisi ilə müqayisədə 7,2 faiz çoxdur. Gəlirlərin 44 faizi qeyri-neft sektoru üzrə daxilolmaların payına düşür. Dövlət büdcəsinin xərcləri 27 milyard manata yaxın müəyyənləşdirilir. Bu, cari ilin proqnoz göstəricisinə nisbətdə 6,8 faiz çox deməkdir. Son illərdə olduğu kimi, 2020-ci ilin dövlət büdcəsi də sosialyonümlü olacaqdır. Növbəti ildə sosial tədbirlərə və proqramlara 10,4 milyard manat vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulur ki, bu da cari illə müqayisədə 33,5 faiz çox deməkdir.

Bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən uğurlu islahatların, regionların, rayon mərkəzlərinin, kənd və qəsəbələrin inkişafı ilə bağlı görülən tədbirlərin kökündə vətəndaşların sosial rifahı, həyat şəraitinin daha da yaxşılaşdırılması, məşğulluğun davamlı olması durur. Bu baxımdan, gələn ilin dövlət büdcəsində əhalinin sosial müdafiəsi, yeni iş yerlərinin yaradılması üçün nəzərdə tutulan ayırmalar sözügedən işlərin icrasını sürətləndirəcəkdir.

Hörmətli millət vəkilləri, qeyri-neft sektorunun mühüm sahəsi olan kənd təsərrüfatının inkişafı hökumətin daim diqqət mərkəzindədir. Ölkədə həyata keçirilən genişmiqyaslı aqrar islahatlar hesabına bu sahənin inkişafı dayanıqlı hal almışdır. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin həyata keçirdiyi məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində vacib sahənin inkişaf əmsalları saxlanılmaqdadır. Bu ilin 9 ayında ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə kənd təsərrüfatı istehsalı 7 faizdən çox artmış, kənd təsərrüfatı emalı və məhsullarının işlənməsi üzrə artım 19 faizə yaxın olmuşdur. 2020-ci il dövlət büdcəsinin layihəsində kənd

təsərrüfatı, o cümlədən baytarlıq tədbirlərinə 483 milyon manat, meliorasiya, irriqasiya və suvarma sistemlərinin maliyyə təminatı üçün 426 milyon manat vəsaitin ayrılması planlaşdırılır. Bunlarla yanaşı, 330 milyon manat kənd təsərrüfatında subsidiya tədbirlərinə, 98 milyon sahə ilə bağlı dövlət proqramlarının icrasına yönəldiləcəkdir.

Hörmətli hökumət üzvləri, seçicilərlə görüşlər zamanı qaldırılan bir neçə məsələni diqqətinizə çatdırmaq, bunların həllinə köməklik göstərilməsini xahiş edərdim. Deputat olduğum Cəlilabad rayonunun Qarakazımlı, Şiləvəngə, Sarxanlı, Boyxanlı, Məlikqasımlı, Yusifli, Şötüklü, Dələli kəndlərinə təbii qaz xətlərinin çəkilməsi işlərinin növbəti ilin planına salınması çox vacibdir. Rayonun Təzəkənd kənd orta məktəbi, bununla yanaşı, bir neçə kəndlərinin, Boyxanlı, Muğanlı, Məlikqasımlı, Qarğılı və Mikayılı kəndlərinin məktəb binalarının da təmirinə ehtiyac vardır. Xanəgah və Qarakazımlı kənd tibb məntəqələrinin təmirinə ehtiyac vardır. Sərhədə yaxın kəndlərdə pay torpaqlarından istifadədə müəyyən çətinliklər, problemlər yaranmışdır. Bunların həlli üçün Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə Sərhəd Xidməti rəhbərliyinin məsələyə müdaxiləsinə ehtiyac duyulur.

Hörmətli millət vəkilləri, çıxışımı yekunlaşdıraraq bir daha qeyd etmək istərdim ki, dövlət büdcəsinin sənədləri qüvvədə olan Büdcə sistemi haqqında qanunvericiliyin tələblərinə uyğun hazırlanmış, dövrünün çağırışlarına cavab verir. Qanun layihəsi qəbul olunmaq üçün hazırdır və mən sənədlərin qəbuluna səs verəcəyəm. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sədrlik edən. Sağ olun. Hörmətli millət vəkilləri, bu gün 34 nəfər çıxış elədi, komitələrlə birlikdə 68 nəfər.

Sabah günün birinci hissəsində davam edərik. Birinci oxunuşdur. Lazım olarsa, Samir müəllim suallara cavab verər, sonra gündəliyin ikinci məsələsinə keçrik. Bařqa təklif yoxdursa, çox saę olun.

Sabah iclasımız davam edir.